

I. Εισαγωγή

Στο κείμενο αυτό παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της πρωτογενούς έρευνας, στο πλαίσιο του έργου «Πρόκληση» της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας «EQUAL», σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 1.386 ατόμων με αναπηρία. Ειδικότερα αναφέρονται, η μεθοδολογία υλοποίησης της έρευνας, η ανάλυση των ευρημάτων και δεδομένων, τα γενικά συμπεράσματα και σε παράρτημα παρουσιάζονται οι πίνακες που προέκυψαν από τη στατιστική επεξεργασία των στοιχείων.

II. Μεθοδολογία

1. Ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας σχεδιάστηκε από την ερευνητική ομάδα στη βάση των στόχων και επιδιώξεων της έρευνας και λαμβάνοντας υπόψη τα διαθέσιμα δευτερογενή στοιχεία. Μετά την έγκρισή του από την ομάδα του έργου, έγιναν πιλοτικές συνεντεύξεις και οι αναγκαίες προσαρμογές και διορθώσεις.

Το ερωτηματολόγιο είναι δομημένο ως εξής: α) προσωπικά στοιχεία των ερωτώμενων (16 ερωτήσεις), β) κοινωνική αντιμετώπιση (8 ερωτήσεις), γ) εργασία (9 ερωτήσεις).

2. Δείγμα

Η έρευνα έγινε σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 1.386 ατόμων με αναπηρία σε όλη την Ελλάδα. Το δείγμα προέκυψε με τυχαία δειγματοληψία από τον καταγεγραμμένο πληθυσμό των ατόμων με αναπηρία από τον Ο.Α.Ε.Δ. (8.500 άτομα). Τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού αναφέρονται σε άνδρες και γυναίκες, ηλικίας 18 ετών και άνω και περιελάμβαναν σχεδόν όλες τις μορφές αναπηρίας.

3. Συνεντεύξεις

Συμπληρώθηκαν 1.386 ερωτηματολόγια με προσωπική συνέντευξη. Η γεωγραφική κατανομή των ερωτηματολογίων ανά νομό και περιφέρεια, όπως προκύπτει από τους πίνακες 1 και 2 είναι:

α) Περιφέρεια: Αττικής 725 ερωτηματολόγια (52,3%), Κ. Μακεδονία 223 (16,1%), Αν. Μακεδονία – Θράκη 31 (2,2%), Δ. Μακεδονία 28 (2%), Θεσσαλία 91 (6,6%), Δ. Ελλάδα 113 (8,2%), Πελοπόννησος 39 (2,8%), Κρήτη 87 (6,3%), Ήπειρος 34 (2,5%) και Στερεά Ελλάδα 15 ερωτηματολόγια (1,1%).

β) Νομοί: Αττικής 725 ερωτηματολόγια (52,3%), Θεσσαλονίκης 223 (16,1%), Καβάλας 31 (2,2%), Κοζάνης 28 (2,2%), Λάρισας 40 (2,9%), Μαγνησίας 51 (3,7%), Αχαΐας 68 (4,9%), Αιτωλοακαρνανίας 45 (3,2%), Μεσσηνίας 37 (2,7%), Ηρακλείου 55 (4%), Χανίων 32 (2,3%), Ιωαννίνων 34 (2,5%), Βοιωτίας 15 (1,1%) και άλλος 2 (0,1%).

Οι συνεντεύξεις έγιναν στο χρονικό διάστημα από Ιούλιος/2003 έως Σεπτέμβριος/2003. Ο αρχικός προγραμματισμός για την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων προέβλεπε ότι έπρεπε να γίνουν μέχρι το τέλος Ιουλίου 2003, αλλά λόγω των ιδιαίτερων δυσκολιών που προέκυψαν στην προσέγγιση των ερωτώμενων με απόφαση της ερευνητικής ομάδας παρατάθηκε ο χρόνος των συνεντεύξεων.

Οι συνεντεύξεις έγιναν από 44 συνεντευκτές, οι οποίοι παρακολούθησαν σχετικό σεμινάριο προκειμένου να καταρτιστούν για το περιεχόμενο και τους στόχους της έρευνας, τη μεθοδολογία της, το δείγμα και το ίδιο το ερωτηματολόγιο. Για το σκοπό αυτό έγιναν δυο σεμινάρια, ένα στη Θεσσαλονίκη για τους συνεντευκτές της Β. Ελλάδας και ένα στην Αθήνα για τους υπόλοιπους. Οι συνεντευκτές υποστηρίχτηκαν στο έργο τους από 4 επόπτες, οι οποίοι εκπαιδεύτηκαν αντίστοιχα για το περιεχόμενο της αποστολής τους.

Μετά την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων έγινε επανέλεγχος στο 5% των ερωτηματολογίων και δεν διαπιστώθηκε κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα.

4. Στατιστική επεξεργασία

Μετά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων καταχωρήθηκαν τα στοιχεία τους και έγινε η στατιστική επεξεργασία σε πρόγραμμα SPSS. Τα αποτελέσματα της επεξεργασίας αυτής παρουσιάζονται στους σχετικούς πίνακες που ακολουθούν.

III. Ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας

1. Προσωπικά στοιχεία – χαρακτηριστικά των ερωτώμενων

1.1 Ηλικία – Φύλο

Ηλικία

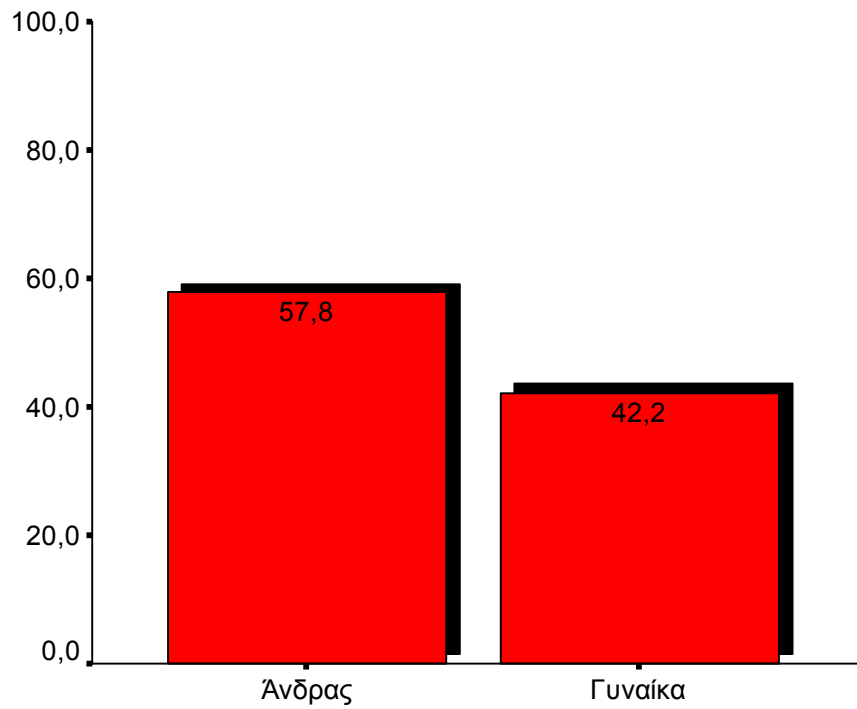
Θα πρέπει να σημειωθεί ότι κατά το σχεδιασμό της έρευνας και για λόγους που σχετίζονται με το αντικείμενο της έρευνας, αποκλείστηκαν τα άτομα κάτω των 18 ετών και άνω των 60. Από τους ερωτώμενους 344 άτομα (24,8%) είναι έως 25 χρονών, 572 (41,3%) 26–35, 324 (23,4%) 36–45, 112 (8,1%) 46-55, 24 άτομα (1,7%) 56 χρονών και άνω, ενώ δεν δήλωσαν την ηλικία τους 10 άτομα (0,7%), (πίνακας 3, διάγραμμα 2). Συνοπτικά, προκύπτει ότι το 66% των ερωτώμενων είναι έως 35 χρονών, ενώ το 90% περίπου 18-45 χρονών.

Φύλο

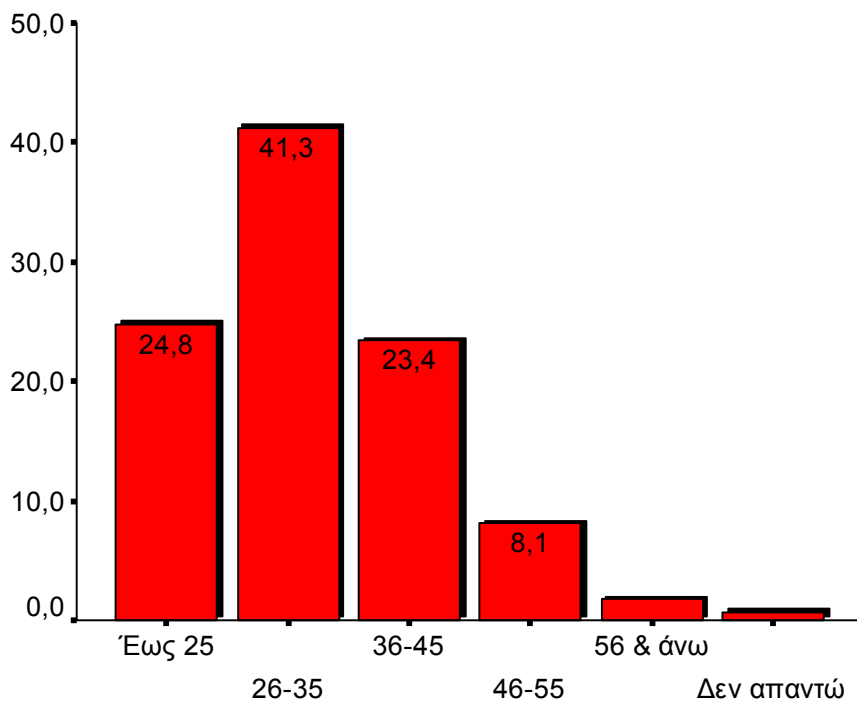
Όσον αφορά στο φύλο των ερωτώμενων το μεγαλύτερο ποσοστό είναι οι άνδρες 801 άτομα (57,8%), ενώ οι γυναίκες είναι 585 άτομα (42,2%) (πίνακας 4, διάγραμμα 1). Το στοιχείο αυτό εξηγείται μερικώς από το γεγονός ότι το δείγμα προήλθε από τα αρχεία του Ο.Α.Ε.Δ., περιλαμβάνοντας έτσι, τα άτομα εκείνα που έχουν επιδείξει ενδιαφέρον προς εργασία. Δεδομένης της αυξημένης ενασχόλησης των γυναικών με τα οικιακά και συνακόλουθα με τη σχετικά μικρότερη παρουσία τους στην αγορά εργασίας, η αυξημένη συμμετοχή των ανδρών στο δείγμα εξηγείται σε ικανοποιητικό βαθμό.

Από τη *συσχέτιση των δεδομένων φύλου και ηλικίας* προκύπτει ότι έως 25 ετών το 59,3% είναι άνδρες και το 40,7% γυναίκες, 26-35 ετών το 60,3% είναι άνδρες και το 39,7% γυναίκες, 36-45 ετών το 53,7% άνδρες και το 46,3% γυναίκες, 46-55 ετών το 51,8% άνδρες και το 48,2% γυναίκες και 56 ετών και άνω το 66,7% άνδρες και το 33,3% γυναίκες (πίνακας 4.1).

Διάγραμμα 1: Κατανομή ατόμων με αναπηρία με βάση το φύλο, (%)

Διάγραμμα 2: Κατανομή Ατόμων με αναπηρία με βάση την ηλικία, (%)

1.2 Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Προκειμένου να διερευνηθεί εάν τα άτομα με αναπηρία υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις, ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να δηλώσουν εάν ανήκουν σε κάποια από τις ειδικές κοινωνικές ομάδες, (οικονομικοί μετανάστες, παλιννοστούντες-ομογενείς, χρήστες ουσιών, άτομα στη διαδικασία της απεξάρτησης).

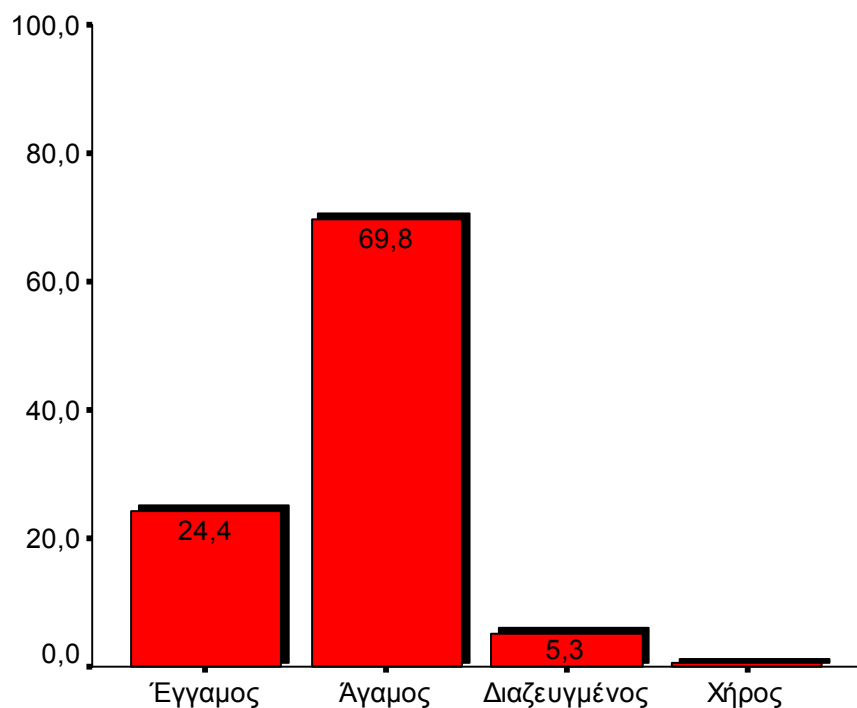
Από τις απαντήσεις προέκυψε ότι *συνολικά* το 7,5% των ερωτηθέντων (104 άτομα) ανήκουν σε κάποια κοινωνικά ευαίσθητη ομάδα. Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ότι 41 άτομα (3%) είναι οικονομικοί μετανάστες, 18 (1,3%) παλιννοστούντες-ομογενείς και 45 (3,2%) χρήστες ουσιών ή υπό απεξάρτηση (πίνακας 5).

Όσον αφορά στο *φύλο* των ερωτώμενων που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, από τους οικονομικούς μετανάστες το 75,6% είναι άνδρες και το 24,4% γυναίκες, από τους παλιννοστούντες το 61,1% άνδρες και το 38,9% γυναίκες και από τους χρήστες ουσιών και υπό απεξάρτηση το 82,2% είναι άνδρες και το 17,8% είναι γυναίκες (πίνακας 5.1). Προκύπτει δηλαδή ένα κοινό χαρακτηριστικό των ατόμων με αναπηρία που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες ότι είναι κυρίως άνδρες (από 61-82%) και σε μικρότερο ποσοστό γυναίκες.

1.3 Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση τις απαντήσεις του *συνόλου* των ερωτηθέντων του δείγματος προκύπτει ότι τα περισσότερα άτομα με αναπηρία είναι άγαμοι (967 ή 69,8%), 338 άτομα (24,4%) είναι έγγαμοι, 73 (5,3%) διαζευγμένοι και 8 άτομα (0,6%) χήροι/ες (πίνακας 6, διάγραμμα 3). Εάν αθροιστούν οι κατηγορίες των άγαμων-διαζευγμένων και χήρων, τότε το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία που δεν έχουν δική τους οικογένεια ανέρχεται σε 75,9%. Είναι ενδεικτικό ότι στο σύνολο του πληθυσμού τα ποσοστά των έγγαμων και άγαμων είναι σχεδόν αντίστροφα από αυτά των ατόμων με αναπηρία, ήτοι περίπου 73% και 22% αντιστοίχως. Τα στοιχεία αυτά αντικατοπτρίζουν το γεγονός ότι ορισμένες μορφές αναπηρίας αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για έγγαμη ζωή, ενώ άλλες μορφές δεν την επιτρέπουν καν, λόγω του αυξημένου βαθμού ανάγκης και εξάρτησης των ατόμων από τους κηδεμόνες.

Διάγραμμα 3: Κατανομή ατόμων με αναπηρία με βάση την οικογενειακή κατάσταση, (%)

Οικογενειακή κατάσταση σε σχέση με το φύλο

Εξετάζοντας την οικογενειακή κατάσταση σε σχέση με το *φύλο* διαπιστώνεται ότι άνδρες είναι το 47,3% των έγγαμων, το 63,8% των άγαμων, το 30,1% των διαζευγμένων και το 25% των χήρων, ενώ γυναίκες το 52,7% των έγγαμων, 36,2% των άγαμων, 69,9% των διαζευγμένων και το 75% των χήρων (πίνακας 6.1). Αξίζει προσοχής η διαφοροποίηση που εντοπίζεται στο σημαντικά υψηλότερο ποσοστό των άγαμων ανδρών και των διαζευγμένων γυναικών.

Αριθμός παιδιών

Το 75,3% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι δεν έχει παιδιά, το 9,1% έχει ένα παιδί, το 13,2% δυο παιδιά και το 2,4% ότι έχει τρία παιδιά και άνω (πίνακας 7). Βέβαια, το ανωτέρω χαμηλό ποσοστό των ατόμων με αναπηρία που έχει παιδί, συνδέεται και με το γεγονός ότι χαμηλό είναι και το ποσοστό των έγγαμων ατόμων με αναπηρία. Σε σύγκριση με τα αντίστοιχα ποσοστά στο σύνολο του πληθυσμού προκύπτει η σχετικά δυσμενέστερη κατάσταση των ατόμων με αναπηρία όσον αφορά την τεκνοποίηση. Το

στοιχείο αυτό μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στην φροντίδα των ατόμων με αναπηρία μεγάλης ηλικίας. Η έλλειψη ατόμων από το οικογενειακό περιβάλλον συνεπάγεται αυξημένες υποχρεώσεις από τους κρατικούς φορείς.

Μέγεθος οικογένειας

Διερευνώντας τον αριθμό των μελών της οικογένειας στην οποία ζουν οι ερωτώμενοι προκύπτει ότι το 6,6% ζουν σε οικογένειες με ένα μέλος, το 12,8% με δυο μέλη, 29% με τρία μέλη, 30,8% με τέσσερα μέλη, 10,3% με πέντε μέλη και το 4,5% με έξι και πάνω μέλη (πίνακας 8).

Υπαρξη και άλλου ατόμου με αναπηρία στην οικογένεια

Στην ερώτηση, εάν υπάρχει στην οικογένεια και άλλο άτομο με αναπηρία εκτός του ερωτώμενου, το 80,7% απάντησε αρνητικά, το 15,7% ανέφερε ένα ακόμη άτομο, το 2,5% δυο επί πλέον άτομα και το 0,4% περισσότερα από τρία άτομα με αναπηρία (πίνακας 9). Προκύπτει δηλαδή ότι περίπου το 1/5 των ερωτηθέντων ζει σε οικογένεια που, εκτός από τον ίδιο, έχει τουλάχιστον ακόμη ένα άτομο με αναπηρία. Το γεγονός αυτό επιτείνει ακόμη περισσότερο τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους.

1.4 Εκπαιδευτικό επίπεδο

Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό επίπεδο του *συνόλου* των ερωτηθέντων, ιδιαίτερα χαμηλό ποσοστό (2,3%) δήλωσε ότι δεν πήγε σχολείο ή παρακολούθησε μερικές τάξεις του δημοτικού, το 12,8% είναι απόφοιτοι Δημοτικού, 16,7% Γυμνασίου, 35,6% Λυκείου, ΤΕΣ, ΤΕΕ, 10,1% ΙΕΚ. Υψηλά ποσοστά εντοπίζονται στους αποφοίτους ΤΕΙ (8%) και ΑΕΙ (13%), ενώ 1,1% δήλωσε κάτοχος μεταπτυχιακού ή διδακτορικού τίτλου (πίνακας 10). Σε σύγκριση με τα αντίστοιχα ποσοστά στο σύνολο του πληθυσμού προκύπτει ότι τα άτομα με αναπηρία έχουν υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο. Αυτό σημαίνει ότι τουλάχιστον σε ότι αφορά την εκπαίδευση, βασική προϋπόθεση για την ένταξη στην αγορά εργασίας, τα άτομα με αναπηρία όχι μόνο δε υστερούν, αλλά αντιθέτως υπερτερούν. Προκύπτει επίσης ότι το εκπαιδευτικό σύστημα δεν αποκλείει τα άτομα με αναπηρία από την εκπαιδευτική διαδικασία.

Εκπαιδευτικό επίπεδο και φύλο

Από τη συσχέτιση των δεδομένων εκπαιδευτικού επιπέδου και φύλου προκύπτει ότι σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης το ποσοστό των γυναικών είναι μεγαλύτερο από το ποσοστό των ανδρών με εξαίρεση τους αποφοίτους του Δημοτικού και του Γυμνασίου όπου το ποσοστό των ανδρών είναι μεγαλύτερο από αυτό των γυναικών. Συγκεκριμένα, δεν πήγαν σχολείο ή παρακολούθησαν μερικές τάξεις του δημοτικού το 2,2% των ανδρών και το 2,4% των γυναικών, απόφοιτοι του Δημοτικού είναι το 13,1% των ανδρών και το 12,3% των γυναικών, του Γυμνασίου το 21,6% των ανδρών και το 10,1% των γυναικών, του Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ το 34,6% των ανδρών και το 37,1% των γυναικών, ΙΕΚ το 8,9% των ανδρών και το 11,8% των γυναικών, ΤΕΙ το 7,1% των ανδρών και το 9,2% των γυναικών, πτυχιούχοι ΑΕΙ το 11,2% των ανδρών και το 15,4% των γυναικών και κάτοχοι μεταπτυχιακού και διδακτορικού τίτλου το 0,7% των ανδρών και το 1,5% των γυναικών (πίνακας 10.1).

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο των ειδικών κοινωνικών ομάδων (πίνακας 10.2) διαπιστώνεται ότι το ποσοστό των οικονομικών μεταναστών που είναι πτυχιούχοι ΤΕΙ, ΑΕΙ και ΙΕΚ είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ σε όλες τις άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης είναι πάνω από το μέσο όρο. Αυτό που χαρακτηρίζει συνεπώς τους οικονομικούς μετανάστες είναι η διαδεδομένη αλλά μέσου επιπέδου εκπαίδευση.

Οι παλιννοστούντες χαρακτηρίζονται από ακριβώς το αντίθετο, δηλαδή από περισσότερο διαδεδομένη την ανώτερη-ανώτατη παιδεία. Οι παλιννοστούντες που δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του δημοτικού, απόφοιτοι Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ, ΙΕΚ και κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ στις υπόλοιπες βαθμίδες είναι πάνω από το μέσο όρο.

Οι εξαρτημένοι από ουσίες ή υπό απεξάρτηση απόφοιτοι Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ, ΤΕΙ, ΑΕΙ και κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ στις υπόλοιπες βαθμίδες είναι πάνω από το μέσο όρο.

Παρακολούθηση σχολείου ειδικής αγωγής

Από το σύνολο των ερωτηθέντων, το 14% δήλωσε ότι έχει παρακολουθήσει σχολείο ειδικής αγωγής, ενώ το 84,8% ότι δεν έχει παρακολουθήσει (πίνακας 11). Με δεδομένο ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ερωτώμενων ζει σε μεγάλα αστικά κέντρα, το ποσοστό αυτών που έχουν παρακολουθήσει σχολείο ειδικής αγωγής θα πρέπει να θεωρείται μάλλον ως μικρό. Ωστόσο, η αξιολόγηση των ανωτέρω στοιχείου θα πρέπει να γίνει με βάση τα άτομα που έχουν πραγματικά ανάγκη να παρακολουθήσουν σχολείο ειδικής αγωγής.

1.5 Μορφή αναπηρίας

Ο προσδιορισμός της μορφής αναπηρίας είναι εξαιρετικά χρήσιμη διότι επηρεάζει σε καθοριστικό βαθμό τις δυνατότητες και προϋποθέσεις ένταξης των ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας. Στην προσπάθεια να εντοπιστούν οι αναπηρίες των ατόμων αρχικά χρησιμοποιήθηκαν 20 διαφορετικές μορφές αναπηρίας, οι οποίες όμως στη συνέχεια κρίθηκε σκόπιμο να ομαδοποιηθούν σε 6 επιμέρους γενικές κατηγορίες.

Αναλυτική παρουσίαση στοιχείων

Οι ερωτηθέντες, για τη μορφή της αναπηρίας τους, δήλωσαν (πίνακας 12): κώφωση/βαρηκοΐα 5%, τυφλότητα 7%, προβλήματα όρασης 1,7%, μονοπληγία 4,7%, ημιπληγία 1,8%, παραπληγία 4,8%, τετραπληγία 1,7%, νοητική υστέρηση 5,1%, ψυχική ασθένεια 10,4%, επιληψία 3,5%, νεφρική ανεπάρκεια 2,2%, μεσογειακή αναιμία 4,8%, οροθετικοί 0,4%, βαριά σωματική αναπηρία (άνω του 67%) 2,8%, σακχαρώδη διαβήτη 4%, πολλαπλή αναπηρία 12,9%, νευρολογικά προβλήματα 3,2%, κινητικά προβλήματα 3,8%, καρκίνο 2,7%, καρδιολογικά προβλήματα 3,2% και διάφορες άλλες μορφές αναπηρίας 14,1%.

Ομαδοποιημένη παρουσίαση στοιχείων

Από την ομαδοποίηση των μορφών αναπηρίας προκύπτει ότι η συνηθέστερη μορφή αναπηρίας στην οποία ανήκουν οι ερωτηθέντες είναι η κινητική αναπηρία. Ακολουθούν τα άτομα που πάσχουν από ψυχικές/νοητικές ασθένειες, τα άτομα με πολλαπλές αναπηρίες, προβλήματα όρασης/τυφλότητα και κώφωση/βαρυκοΐα. Τέλος, οι υπόλοιπες

μορφές αναπηριών ομαδοποιήθηκαν σε μία κατηγορία συγκεντρώνοντας το 38,3% του συνόλου.

Πιο αναλυτικά, η κατάταξή τους διαμορφώνεται ως εξής:

- Κινητικά προβλήματα με 272 άτομα ή 19,6%. Περιλαμβάνονται οι εξής μορφές αναπηρίας: Παραπληγία, μονοπληγία, κινητικά, βαριά σωματική αναπηρία άνω του 67%, ημιπληγία και τετραπληγία.
- Ψυχικές/νοητικές ασθένειες με 214 άτομα ή 15,4%.
- Πολλαπλές αναπηρίες με 179 άτομα ή 12,9%.
- Προβλήματα όρασης/τυφλότητα με 121 άτομα ή 8,7%.
- Κώφωση/βαρυκοΐα με 69 άτομα ή 5,0%.
- Λοιπές αναπηρίες 53 άτομα ή 8,3 %.

Ομαδοποίηση μορφών αναπηρίας.

	Αριθμός	Ποσοστό, (%)	Συσσωρευμένο ποσοστό, %)
Προβλήματα όρασης/ τυφλότητα	121	8,7	8,7
Κώφωση/βαρυκοΐα	69	5,0	13,7
Κινητικά προβλήματα ^(α)	272	19,6	33,3
Ψυχικές/νοητικές ασθένειες	214	15,4	48,8
Πολλαπλές αναπηρίες	179	12,9	61,7
Λοιπές ^(β)	531	38,3	100,0
Σύνολο	1386	100,0	-

(α) Στην κατηγορία "κινητικά προβλήματα" περιλαμβάνονται, με φθίνουσα σειρά συχνότητας, οι παρακάτω αναπηρίες: Παραπληγία (66), μονοπληγία (65), κινητικά (53), βαριά σωματική αναπηρία άνω των 67% (39), ημιπληγία (25) και τετραπληγία (24).

(β) Στην κατηγορία "λοιπές" περιλαμβάνονται, με τον ίδιο τρόπο, οι παρακάτω αναπηρίες: Άλλο (196), μεσογειακή αναιμία (66), σακχαρώδης διαβήτης (55), επιληψία (49), νευρολογικά (45), καρδιολογικά (44), καρκίνος (37), νεφρική ανεπάρκεια (31), οροθετικοί (5) και Δ.Γ./Δ.Α. (3).

Μορφή αναπηρίας και φύλο

Από τη συσχέτιση της μορφής αναπηρίας και του φύλου των ερωτηθέντων (πίνακας 12.2), προκύπτει ότι από τους πάσχοντες από: κώφωση/βαρηκοΐα 50,7% είναι άνδρες και 49,3% γυναίκες, τυφλότητα 64,9% άνδρες και 35,1% γυναίκες, προβλήματα όρασης 66,7% άνδρες και 33,3% γυναίκες, μονοπληγία 56,9% άνδρες και 43,1% γυναίκες, ημιπληγία 64% άνδρες και 36% γυναίκες, παραπληγία 56,1% άνδρες και 43,9% γυναίκες, τετραπληγία 58,3% άνδρες και 41,7% γυναίκες, νοητική υστέρηση 65,7% άνδρες και 34,3% γυναίκες, ψυχική ασθένεια 65,3% άνδρες και 34,7% γυναίκες, επιληψία 73,5% άνδρες και 26,5% γυναίκες, νεφρική ανεπάρκεια 58,1% άνδρες και 41,9% γυναίκες, μεσογειακή αναιμία 43,9% άνδρες και 56,1% γυναίκες, οροθετικοί 80% άνδρες και 20% γυναίκες, βαριά σωματική αναπηρία (άνω του 67%) 46,2% άνδρες και 53,8% γυναίκες, σακχαρώδη διαβήτη 50,9% άνδρες και 49,1% γυναίκες, πολλαπλή αναπηρία 58,7% άνδρες και 41,3% γυναίκες, νευρολογικά προβλήματα 35,6% άνδρες και 64,4% γυναίκες, κινητικά προβλήματα 52,8% άνδρες και 47,2% γυναίκες, καρκίνο 37,8% άνδρες και 62,2% γυναίκες, καρδιολογικά προβλήματα 65,9% άνδρες και 34,1% γυναίκες και διάφορες άλλες μορφές αναπηρίας 59,7% άνδρες και 40,3% γυναίκες.

Ο πίνακας που ακολουθεί συνοψίζει τα αποτελέσματα για τη μορφή αναπηρίας σε σχέση με το φύλο των ερωτώμενων. Η κατηγοριοποίηση έχει ως βάση την κατανομή του δείγματος ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες που είναι 57,8 % και 42,2 % αντιστοίχως.

Μορφή αναπηρίας και φύλο

Χωρίς μεγάλη διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα	Μορφές αναπηρίας	
	Με περισσότερους άνδρες	Με περισσότερες γυναίκες
Κώφωση/βαρηκοΐα Μονοπληγία Παραπληγία Τετραπληγία Νεφρική ανεπάρκεια Σακχαρώδης διαβήτης Κινητικά	Προβλήμ. όρασης, τυφλότητα Ημιπληγία Νοητική υστέρηση Ψυχική ασθένεια Επιληψία Οροθετικοί Πολλαπλή αναπηρία Καρδιολογικά	Μεσογειακή αναιμία Βαριά σωματική αναπ. άνω του 67% Νευρολογικά Καρκίνος

1.6 Αιτία της αναπηρίας

Διερευνώντας τα αίτια της αναπηρίας των ερωτηθέντων προκύπτει ότι στο 70 % των περιπτώσεων η αιτία είναι συγγενής ή κατά τη γέννηση και κάποια ασθένεια. Συγκεκριμένα η πρώτη αιτία πρόκλησης της αναπηρίας είναι συγγενής ή κατά τη γέννηση (35,9%), και ακολουθούν οι ασθένειες (34,1%), τα ατυχήματα (13,9%), τα προσωπικά προβλήματα (5,8 %), η χρήση ουσιών (2,1%) κλπ, (πίνακας 13). Αναλυτικά όσον αφορά στα ατυχήματα το 6,3% οφείλεται σε τροχαίο, το 2,2% σε εργατικό, το 2,2% σε ιατρικό λάθος και το 3,2% σε κάποιο άλλο είδος ατυχήματος.

Αιτία αναπηρίας και φύλο

Συσχετίζοντας τα αίτια της αναπηρίας και το φύλο (πίνακας 13.1), διαπιστώνεται ότι στις περισσότερες περιπτώσεις, που αντιπροσωπεύουν η συγγενής ή κατά τη γέννηση αναπηρία και η αναπηρία λόγω ασθένειας, δεν υπάρχουν ουσιώδεις αποκλίσεις από τον μέσο όρο με τον οποίο τα δύο φύλα αντιπροσωπεύονται στο δείγμα (που είναι 57,8% και 42,2% αντιστοίχως). Η ίδια παρατήρηση ισχύει και όσον αφορά τα προσωπικά προβλήματα ως αίτιο της αναπηρίας, καθώς και στο ιατρικό λάθος. Συγκεκριμένα σε συγγενή ή κατά τη γέννηση αίτιο οφείλεται η αναπηρία στο 56,9% των ανδρών και 43,1% των γυναικών, σε ασθένεια στο 50,6% των ανδρών και 49,4% των γυναικών και σε προσωπικά προβλήματα στο 51,9% των ανδρών και 48,1% των γυναικών και σε ιατρικό ατύχημα στο 46,7% των ανδρών και 53,3% των γυναικών.

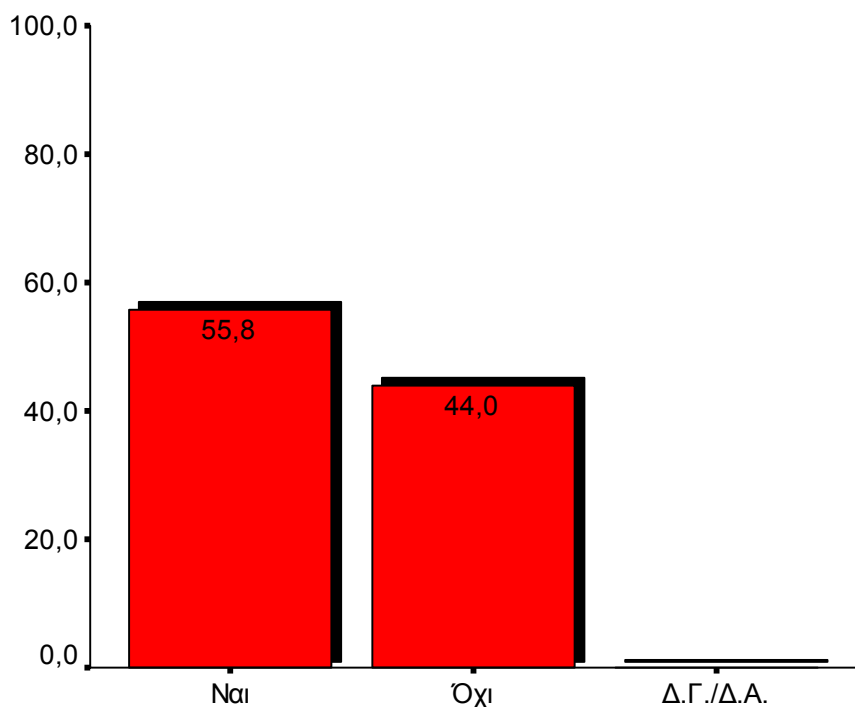
Αντιθέτως, τα διάφορα ατυχήματα και η χρήση ουσιών είναι συχνότερη αιτία αναπηρίας στους άνδρες. Συγκεκριμένα, σε τροχαίο ατύχημα οφείλεται η αναπηρία στο 77,3% των ανδρών και μόλις στο 22,7% των γυναικών, σε εργατικό ατύχημα στο 90,3% των ανδρών και 9,7% των γυναικών, σε άλλο ατύχημα στο 70,5% των ανδρών και 29,5% των γυναικών, σε χρήση ουσιών στο 79,3% των ανδρών και 20,7% των γυναικών. Τέλος, σε άγνωστους λόγους οφείλεται η αναπηρία στο 62,3% των ανδρών και 37,7% των γυναικών και σε άλλους λόγους στο 61,1% και 38,9% αντιστοίχως.

Από τα ανωτέρω καθίσταται προφανές ότι όσον αφορά στα ατυχήματα ως αίτιο αναπηρίας, ο τρόπος ζωής και η θέση στην εργασία παίζουν καθοριστικό ρόλο υπέρ της συχνότερης εμφάνισής του στον ανδρικό πληθυσμό.

1.7 Ανάγκη ιατρικής ή ψυχολογικής παρακολούθησης και φροντίδας.

Στην ερώτηση, εάν έχετε ανάγκη μόνιμης ιατρικής παρακολούθησης και φροντίδας, το 55,8% των ερωτηθέντων απάντησε θετικά και το 44% αρνητικά (πίνακας 14, διάγραμμα 4). Το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό των ατόμων που απάντησαν ότι έχουν ανάγκη μόνιμης, ιατρικής ή ψυχολογικής, παρακολούθησης και φροντίδας, αναδεικνύει πράγματι την κρισιμότητα του θέματος της αναπηρίας. Η αναπηρία λειτουργεί, σε μεγάλο βαθμό, ως ανασταλτικός παράγοντας για την απόκτηση ανεξαρτησίας και αυτονομίας του ατόμου και συνακόλουθα, αναδεικνύει την ανάγκη για παροχή κοινωνικής πρόνοιας και στήριξης από την πολιτεία.

Διάγραμμα 4: Ανάγκη μόνιμης παρακολούθησης και φροντίδας, (%)

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Από όσους ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες δήλωσαν ότι έχουν ανάγκη μόνιμης παρακολούθησης και φροντίδας (πίνακας 14.1) το 65,9% των οικονομικών μεταναστών, το 66,7% των παλιννοστούντων ομογενών και το 82,2% των εξαρτημένων από ουσίες ή υπό απεξάρτηση.

Πηγή κάλυψης των δαπανών

Από όσους δήλωσαν ότι έχουν ανάγκη μόνιμης ιατρικής παρακολούθησης και φροντίδας, στην ερώτηση από ποιον καλύπτεται η σχετική δαπάνη, η πλειοψηφία δήλωσε ότι οι δαπάνες καλύπτονται από κάποιον κρατικό φορέα (59,6%), ενώ σημαντικό ποσοστό συγκεντρώνει η οικογένεια (34,2%) και το 2,3% από άλλο φορέα (πίνακας 14.2).

Συνεπώς, ενώ θα πρέπει να υπογραμμισθεί η κρισιμότητα και ο ζωτικός ρόλος του κράτους πρόνοιας, που οφείλει να βελτιώνεται συνεχώς, παράλληλα αξίζει να επισημανθεί ότι ιδιαίτερη επιβάρυνση που φέρει και η οικογένεια, η οποία θα πρέπει να ελαφρυνθεί.

Στην ίδια ερώτηση όσοι ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες ανέφεραν:

- Οικονομικοί μετανάστες: Το 22% ανέφερε ότι η σχετική δαπάνη καλύπτεται από την οικογένεια, το 17,1% από κρατικό φορέα, 24,4% άλλος.
- Παλινοστούντες: Το 27,8% τη δαπάνη καλύπτει η οικογένεια, 27,8% το κράτος, 5,6% κανένας, 5,6% άλλος.
- Εξαρτημένοι από ουσίες ή υπό απεξάρτηση: Το 20% ότι τη δαπάνη καλύπτει η οικογένεια, 57,8% το κράτος, 4,4% ο ίδιος και το 5,6% ότι τη δαπάνη φροντίδας καλύπτει κάποιος άλλος (πίνακας 14.3).

1.8 Ασφάλιση

Το 91% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι είναι ασφαλισμένοι, ενώ περίπου το 8% ότι είναι ανασφάλιστοι. Όσον αφορά στο είδος της ασφάλειας των ερωτώμενων από τα στοιχεία του πίνακα 15 διαπιστώνεται ότι, το 54,3% έχουν ασφάλεια Ι.Κ.Α., το 10,8% ασφάλεια του δημοσίου, 4,7% Τ.Ε.Β.Ε., 4,5% Ο.Γ.Α., 8,2% Πρόνοιας, 0,6% ιδιωτική ασφάλεια, ενώ το 7,8% δήλωσαν ανασφάλιστοι και το 8,9% κάποια άλλη ασφάλεια.

1.9. Σύνοψη, συμπεράσματα και σχέδιο προτάσεων

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων αναπήρων του δείγματος, το οποίο υπενθυμίζεται, εξήχθη από τα αρχεία του Ο.Α.Ε.Δ. συνοψίζονται ως εξής:

- Η κατά φύλο σύνθεση του δείγματος, αν και με μεγαλύτερη παρουσία των ανδρών (57,8% έναντι 42,2%), είναι σχετικά ισορροπημένη. Αυτό σημαίνει ότι οι γυναίκες με αναπηρία επιδιώκουν στον ίδιο βαθμό με τους άνδρες την επαγγελματική αποκατάσταση.*
- Η πλειοψηφία τους (89,5%) ανήκει στη νεώτερη και μέση ηλικία δεδομένου ότι είναι έως 45 χρόνων, ενώ η συχνότερη ομάδα ηλικίας είναι αυτή από 26-35 ετών (41,3%). Τα άτομα με αναπηρία άνω των 45 ετών βρίσκονται στους καταλόγους του Ο.Α.Ε.Δ. σε περιορισμένο αριθμό.*
- Η μεγάλη πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρία (69,8%) είναι άγαμοι, ενώ επίσης η μεγάλη πλειοψηφία (75,3%) δεν έχει παιδιά. Αθροιστικά το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία που δεν έχουν δική τους οικογένεια (άγαμοι, διαζευγμένοι, χήροι) ανέρχεται σε 75,9%. Το δύο αυτά στοιχεία σε συνδυασμό έχουν εξαιρετικά κρίσιμη σημασία από την άποψη των περιορισμένων δυνατοτήτων κάλυψης αναγκών και φροντίδας από το οικογενειακό περιβάλλον, ειδικά για τα ηλικιωμένα άτομα, γεγονός ότι συνεπάγεται αυξημένες υποχρεώσεις από τους κρατικούς φορείς.*
- Το μέγεθος της οικογένειας των ατόμων με αναπηρία δεν παρουσιάζει σημαντικές διαφορές με το αντίστοιχο του συνολικού πληθυσμού.*
- Το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία είναι υψηλότερο από το αντίστοιχο του μέσου πληθυσμού. Αυτό σημαίνει ότι τουλάχιστον σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση, που συνιστά βασική προϋπόθεση για την ένταξη στην αγορά εργασίας, τα άτομα με αναπηρία όχι μόνο δε υστερούν, αλλά αντιθέτως υπερτερούν. Προκύπτει επίσης ότι το εκπαιδευτικό σύστημα δεν αποκλείει τα άτομα με αναπηρία από την εκπαιδευτική διαδικασία.*
- Σχεδόν το 20% των ατόμων με αναπηρία ζει σε οικογένεια όπου υπάρχει ακόμη ένα άτομο με αναπηρία. Το γεγονός αυτό επιτείνει ακόμη περισσότερο τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους. Είναι προφανές ότι τέτοιες περιπτώσεις θα πρέπει να τύχουν ειδικής πολιτικής από το κράτος, πέραν της υποστήριξης που έχουν για κάθε άτομο ξεχωριστά.*

- Τα άτομα με αναπηρία που ταυτόχρονα ανήκουν σε κάποια άλλη ευαίσθητη κοινωνική ομάδα (παλιννοστούντες, οικονομικοί μετανάστες, εξαρτημένοι από ουσίες ή υπό απεξάρτηση) είναι 7,5 %. Πρόκειται συνεπώς για ένα σημαντικό τμήμα των ατόμων με αναπηρία που χρειάζεται ειδικές πολιτικές στήριξης. Είναι αξιοσημείωτο, ωστόσο, ότι τα άτομα αυτά έχουν ικανοποιητικό επίπεδο εκπαίδευσης.
- Στην κατά φύλο σύνθεση των ατόμων που ανήκουν και σε κάποια κοινωνικά ευαίσθητη ομάδα κυριαρχούν οι άνδρες κυρίως λόγω των οικονομικών μεταναστών και των εξαρτημένων ατόμων (από 61-82%).
- Η μορφή της αναπηρίας έχει σχέση κυρίως με κινητικά προβλήματα (19,6%), ψυχικές/νοητικές ασθένειες (15,4%), πολλαπλές αναπηρίες (12,9%), προβλήματα όρασης (7,0%), κώφωσης (5,0%). Σε ορισμένες μορφές αναπηρίας παρατηρούνται σημαντικές αποκλίσεις ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες.
- Οι κυριότερες αιτίες της αναπηρίας είναι η συγγενής ή κατά τη γέννηση (35,9%, και οι ασθένειες (34,1%), ενώ παράγοντες που σχετίζονται με ατυχήματα ανέρχονται σε 13,9%. Ενώ στις κυριότερες αιτίες δεν υπάρχει διαφοροποίηση ανδρών-γυναικών, στην περίπτωση των ατυχημάτων και στην εξάρτηση από ουσίες οι άνδρες συμμετέχουν με πολύ υψηλότερα ποσοστά σε σχέση με τις γυναίκες, στοιχείο που μπορεί να αποδοθεί στον τρόπο ζωής και στη θέση στην εργασία του ανδρικού πληθυσμού.
- Πολύ μεγάλο ποσοστό (55,8%) των ατόμων με αναπηρία έχει ανάγκη μόνιμης ιατρικής και ψυχολογικής παρακολούθησης και φροντίδας.
- Η δαπάνη της ιατρικής παρακολούθησης και της εν γένει φροντίδας καλύπτεται κατά 59,8% από το κράτος και 34,8% από την οικογένεια και τους ίδιους. Το στοιχείο αυτό παραπέμπει στην αναγκαιότητα λήψης μέτρων για την οικονομική ελάφρυνση των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους.
- Ο ασφαλιστικός φορέας που είναι ασφαλισμένα τα άτομα με αναπηρία είναι κυρίως το Ι.Κ.Α (54,3%) και ακολουθεί το δημόσιο (10,8%).
- Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι το 8% των ατόμων με αναπηρία είναι ανασφάλιστοι.

Συνεπώς σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού τα άτομα με αναπηρία χαρακτηρίζονται:

- *από δυσμενέστερη κατάσταση όσον αφορά:*
  - *την οικογενειακή κατάσταση (υψηλό ποσοστό άγαμων και χωρίς παιδιά)*
  - *την ανάγκη για μόνιμη ιατρική παρακολούθηση και φροντίδα*
  - *την οικονομική επιβάρυνση για την κάλυψη της δαπάνης για ιατρική παρακολούθηση και της εν γένει φροντίδα των ατόμων με αναπηρία.*

- *Υπάρχουν δύο κατηγορίες ατόμων με αναπηρία που βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση, πρόκειται:*
  - α.** *για σχεδόν το 20 % των ατόμων με αναπηρία που ζουν σε οικογένειες στις οποίες υπάρχουν περισσότεροι του ενός άτομα με αναπηρία.*
  - β.** *για ποσοστό 7,5% που ανήκουν στις κοινωνικές ομάδες των οικονομικών μεταναστών, των παλιννοστούντων και των εξαρτημένων ατόμων.*

- *από ευνοϊκότερη κατάσταση όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης. Το στοιχείο αυτό είναι σημαντικό διότι αποτελεί βασική προϋπόθεση ένταξης στην αγορά εργασίας.*

2. Κοινωνική αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία

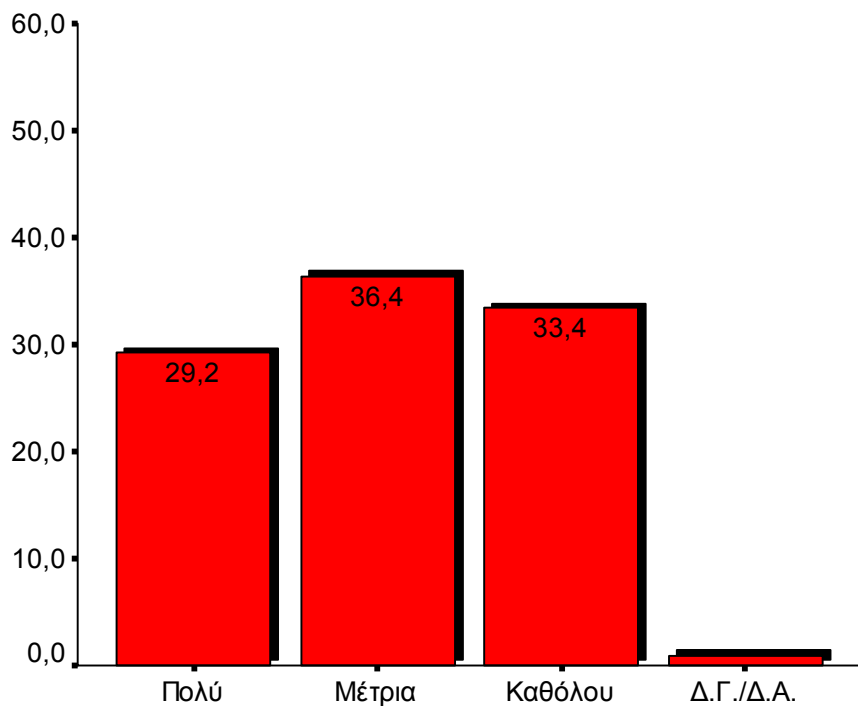
2.1 Οικογένεια – ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον

Στην ερώτηση πώς αισθάνονται οι ερωτώμενοι στην οικογένεια και στο ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον, εάν δηλαδή αισθάνονται ότι αντιμετωπίζονται με υπερβολική προστασία, με απόρριψη, ισότιμα ή εάν αισθάνονται ότι συνιστούν βάρος δήλωσαν:

2.1.1 Υπερβολική προστασία

Στο *σύνολο* του δείγματος υπερβολική προστασία από την οικογένεια και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον νοιώθει το 29,2%, μέτρια 36,4%, καθόλου 33,4%, πρόκειται δηλαδή μάλλον για μία ισορροπημένη κατανομή ανάμεσα στις τρεις κατηγορίες (πίνακας 16, διάγραμμα 5). Ωστόσο, αθροιστικά η αίσθηση κάποιου βαθμού υπερπροστασίας συγκεντρώνει το 65,6% των απαντήσεων, στοιχείο που είναι ενδεικτικό του ρόλου της οικογένειας στη ζωή των ατόμων με αναπηρία.

Διάγραμμα 5: Υπερβολική προστασία από την οικογένεια και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον, (%)

Φύλο

Σε σχέση με το φύλο δε φαίνεται να υπάρχει ουσιώδης διαφορά. Υπερβολική προστασία δήλωσε ότι αισθάνεται το 30,6% των γυναικών και το 28,2% των ανδρών, «μέτρια» το 36,4% των γυναικών και το 36,5% των ανδρών και «καθόλου» το 31,5% των γυναικών και το 34,8% των ανδρών (πίνακας 16.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Διαπιστώνεται ότι όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο μάλλον μειώνεται το ποσοστό όσων αισθάνονται υπερβολική προστασία σε μεγάλο βαθμό. Συγκεκριμένα, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή παρακολούθησαν μερικές τάξεις του Δημοτικού δήλωσαν ότι αισθάνονται υπερβολική προστασία 59,4%, μέτρια 18,8%, καθόλου 18,8%. Οι απόφοιτοι Δημοτικού πολύ 35%, μέτρια 35%, καθόλου 26,6%, του Γυμνασίου πολύ 30,2%, μέτρια 35,8%, καθόλου 34,1%, Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ πολύ 28,1%, μέτρια 37%, καθόλου 34,2%, ΙΕΚ πολύ 29,3%, μέτρια 35%, καθόλου 35%, ΤΕΙ πολύ 28,8%, μέτρια 36%, καθόλου 35,1%, ΑΕΙ πολύ 20,6%, μέτρια 40,6%, καθόλου 37,8% και όσοι έχουν μεταπτυχιακό/διδακτορικό δήλωσαν ότι αισθάνονται υπερβολική προστασία πολύ το 20%, μέτρια το 53,3% και καθόλου το 26,7% (πίνακας 16.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, στην ερώτηση κατά πόσο αισθάνονται υπερβολική προστασία, οι έγγαμοι και οι διαζευγμένοι απάντησαν «πολύ» κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι άγαμοι πάνω από αυτόν. Στην επιλογή «μέτρια» οι έγγαμοι πάνω από το μέσο όρο, ενώ οι άγαμοι και οι διαζευγμένοι κάτω, και στην επιλογή «καθόλου» οι άγαμοι είναι κάτω και οι υπόλοιποι πάνω από το μέσο όρο του δείγματος (πίνακας 16.3).

Μορφή αναπηρίας

Σε σχέση με τη μορφή αναπηρίας και την αντιμετώπιση της οικογένειας, όσοι έχουν:

- προβλήματα όρασης/τυφλότητα: 15,7%, δήλωσαν ότι αισθάνονται υπερβολική προστασία, μέτρια 28,9%, καθόλου 55,4%,
- κώφωση/βαρηκοΐα: πολύ 40,6%, μέτρια 27,5%, καθόλου 27,5%,
- κινητικά προβλήματα: πολύ 21%, μέτρια 39,3%, καθόλου 39,7%,

- ψυχικές/νοητικές ασθένειες: πολύ 40,2%, μέτρια 37,9%, καθόλου 21%,
- πολλαπλές αναπηρίες: πολύ 36,9%, μέτρια 27,9%, καθόλου 33% και
- λοιπές αναπηρίες: 28,1% δήλωσαν ότι αισθάνονται υπερβολική προστασία, μέτρια 40,1% και καθόλου 31,1% (πίνακας 16.4).

Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι, δήλωσαν ότι αισθάνονται υπερβολική προστασία πάνω από το μέσο όρο του δείγματος όσοι έχουν κώφωση/βαρηκοΐα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες, ενώ κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες.

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Συσχετίζοντας τις ειδικές κοινωνικές ομάδες και την ένταση της υπερβολικής προστασίας (πίνακας 16.5) διαπιστώνεται ότι, οι οικονομικοί μετανάστες δήλωσαν υπερβολική προστασία πολύ το 12,2%, μέτρια το 36,6% και καθόλου το 46,3%. Οι παλιννοστούντες πολύ 22,2%, μέτρια 27,8% και καθόλου το 50%. Οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση δήλωσαν υπερβολική προστασία πολύ το 24,4%, μέτρια το 44,4% και καθόλου το 31,1%.

Συμπερασματικά, όσον αφορά το βαθμό στον οποίο τα άτομα με αναπηρία αισθάνονται υπερβολική προστασία από το οικογενειακό περιβάλλον προκύπτει ότι:

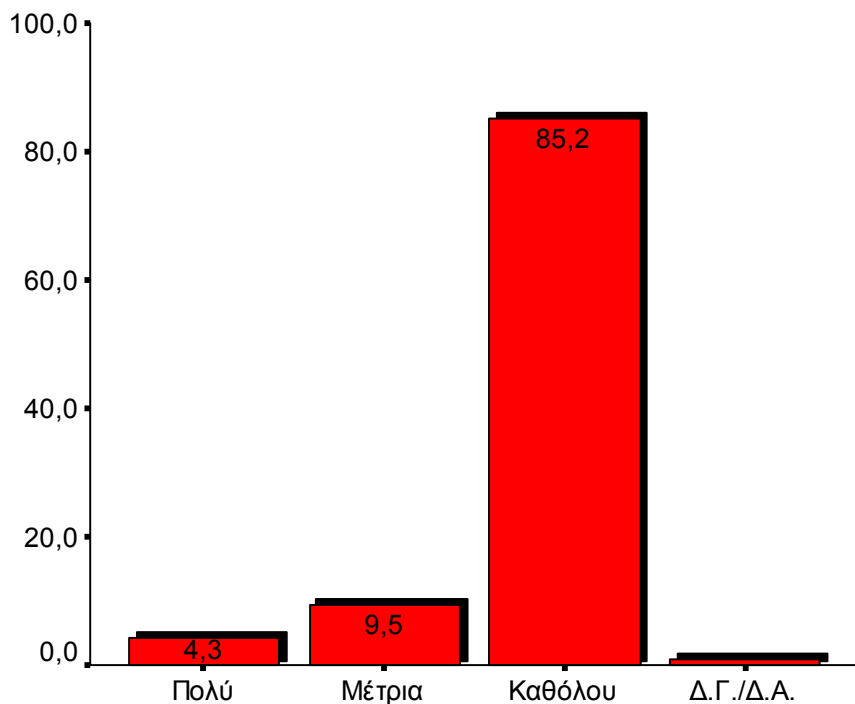
- *Η αίσθηση για το βαθμό υπερβολικής προστασίας μάλλον μοιράζεται στις τρεις κατηγορίες πολύ-μέτρια-καθόλου, το οποίο όμως σημαίνει ότι η υπερβολική προστασία, στον ένα ή άλλο βαθμό, μάλλον επικρατεί.*
- *σε σχέση με το φύλο δε φαίνεται να υπάρχει ουσιώδης διαφορά ανάμεσα σε γυναίκες και άνδρες,*
- *όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο των αναπήρων μειώνεται ο βαθμός προστασίας που αισθάνονται,*
- *οι άγαμοι αισθάνονται μεγαλύτερη προστασία,*
- *σημαντική διαφοροποίηση παρατηρείται ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας δεδομένου όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες αισθάνονται μεγαλύτερη προστασία από τους λοιπούς αναπήρους,*

- διαφοροποίηση παρατηρείται και στις ειδικές κοινωνικές ομάδες δεδομένου ότι οι οικονομικοί μετανάστες, οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι από ουσίες ή οι υπό απεξάρτηση αισθάνονται χαμηλότερο βαθμό προστασίας από το μέσο όρο του δείγματος.

2.1.2 Απόρριψη

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρία (85,2%) δηλώνει ότι δε νιώθει καθόλου απόρριψη από την οικογένεια και το ευρύτερο οικογενειακό του περιβάλλον, αλλά αντιθέτως, πλήρη αποδοχή της προσωπικότητας και της αναπηρίας του. Ωστόσο, το 9,5% του συνόλου δήλωσε ότι νιώθει απόρριψη σε μέτριο βαθμό, ενώ το 4,3% σε μεγάλο βαθμό, εξαιτίας της αναπηρίας (πίνακας 17, διάγραμμα 6). Λαμβανομένου υπ' όψιν ότι πρόκειται για απόρριψη από το οικογενειακό περιβάλλον, το αθροιστικό ποσοστό όσων νοιώθουν απόρριψη (13,8%) θα πρέπει να προβληματίσει.

Διάγραμμα 6: Απόρριψη από την οικογένεια και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον, (%)

Φύλο

Σε σχέση με το φύλο δεν παρατηρείται απόκλιση από το μέσο όρο του δείγματος, δεδομένου ότι τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες στη μεγάλη πλειοψηφία δεν αισθάνονται απόρριψη από το οικογενειακό περιβάλλον. Συγκεκριμένα, το 5,3% των γυναικών και το 3,6% των ανδρών δήλωσαν ότι αισθάνονται απόρριψη σε μεγάλο βαθμό. Μέτρια το 9,2% των γυναικών και το 9,6% των ανδρών και καθόλου το 83,8% των γυναικών και το 86,3% των ανδρών (πίνακας 17.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο φαίνεται να μειώνεται το ποσοστό όσων αισθάνονται απόρριψη σε μεγάλο βαθμό. Ωστόσο, η κυριότερη δυσμενής απόκλιση εντοπίζεται σε όσους δεν πήγαν σχολείο ή παρακολούθησαν μόνο μερικές τάξεις του Δημοτικού. Συγκεκριμένα, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή παρακολούθησαν μερικές τάξεις του Δημοτικού δήλωσαν ότι αισθάνονται απόρριψη «πολύ» 12,5%, μέτρια 21,9%, καθόλου 62,5%. Οι απόφοιτοι Δημοτικού πολύ 5,6%, μέτρια 11,3%, καθόλου 79,7%, του Γυμνασίου πολύ 5,6%, μέτρια 12,5%, καθόλου 81,9%, Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ πολύ 3,4%, μέτρια 8,7%, καθόλου 87,4%, ΙΕΚ πολύ 2,1%, μέτρια 8,6%, καθόλου 87,1%, ΤΕΙ πολύ 3,6%, μέτρια 4,5%, καθόλου 91,9%, ΑΕΙ πολύ 5%, μέτρια 6,1%, καθόλου 87,8% και όσοι έχουν μεταπτυχιακό/διδακτορικό δήλωσαν ότι αισθάνονται απόρριψη πολύ 0%, μέτρια το 20% και καθόλου το 80% (πίνακας 17.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, στην επιλογή ότι αισθάνονται απόρριψη «πολύ» οι έγγαμοι και οι άγαμοι είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι διαζευγμένοι πάνω. Στην επιλογή «μέτρια» οι έγγαμοι είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι υπόλοιποι πάνω. Στην επιλογή «καθόλου» οι έγγαμοι, οι άγαμοι και οι διαζευγμένοι είναι κάτω από το μέσο όρο (πίνακας 17.3).

Μορφή αναπηρίας

Παρά το γεγονός ότι σε καμία μορφή αναπηρίας δεν ανατρέπεται η γενική παρατήρηση ότι το οικογενειακό περιβάλλον δεν απορρίπτει το άτομα με αναπηρία, ορισμένες μορφές αναπηρίας συγκεντρώνουν σχετικά λιγότερο βαθμό αποδοχής. Πρόκειται για τα

άτομα που έχουν κώφωση/βαρυκοΐα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες. Συγκεκριμένα σε σχέση με τη μορφή αναπηρίας και την αντιμετώπιση της οικογένειας, όσοι έχουν:

- προβλήματα όρασης/τυφλότητα: δήλωσαν ότι αισθάνονται απόρριψη «πολύ» το 5%, μέτρια 5,8%, καθόλου 89,3%,
- κώφωση/βαρυκοΐα: πολύ 2,9%, μέτρια 14,5%, καθόλου 79,7%,
- κινητικά προβλήματα: πολύ 1,5%, μέτρια 5,1%, καθόλου 93%,
- ψυχικές/νοητικές ασθένειες: πολύ 7%, μέτρια 21%, καθόλου 71%,
- πολλαπλές αναπηρίες: πολύ 10,6%, μέτρια 11,2%, καθόλου 75,4% και
- λοιπές αναπηρίες: δήλωσαν ότι αισθάνονται απόρριψη πολύ 2,6%, μέτρια 6,6% και καθόλου 90% (πίνακας 17.4).

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον το στοιχείο ότι ο βαθμός απόρριψης από την οικογένεια και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον είναι σημαντικά υψηλότερος στους αναπήρους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες συγκριτικά με τους άλλους αναπήρους του δείγματος. Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται ότι απόρριψη σε μεγάλο βαθμό δήλωσε το 4,9% των οικονομικών μεταναστών, μέτρια το 19,5% και καθόλου το 70,7%. Οι παλιννοστούντες πολύ το 27,8%, μέτρια το 5,6% και καθόλου το 66,7%. Οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση δήλωσαν ότι αισθάνονται απόρριψη πολύ το 26,7%, μέτρια το 15,6% και καθόλου το 57,8%, (πίνακας 17.5).

Συμπερασματικά, όσον αφορά το βαθμό απόρριψης από την οικογένεια και το οικογενειακό περιβάλλον προκύπτει ότι:

- Σε σχέση με το φύλο δεν παρατηρείται αξιοσημείωτη διαφοροποίηση,
- στα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης μειώνεται ο βαθμός απόρριψης, το πρόβλημα ωστόσο εντοπίζεται στα άτομα που δεν ολοκλήρωσαν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση,
- οι διαζευγμένοι αισθάνονται μεγαλύτερο βαθμό απόρριψης,
- με βάση τη μορφή αναπηρίας δεν υπάρχουν πολύ μεγάλες διαφοροποιήσεις, ωστόσο δυσμενέστερη φαίνεται να είναι η θέση όσων πάσχουν από κώφωση/βαρυκοΐα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες,

- *οι οικονομικοί μετανάστες, παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση αισθάνονται μεγαλύτερο βαθμό απόρριψης σε σχέση με τους άλλους που δεν ανήκουν στις ειδικές αυτές ομάδες.*

2.1.3 Αίσθηση για το αν συνιστούν βάρος στην οικογένεια

Ιδιαίτερη σημασία έχει το στοιχείο ότι το 78,5% των ατόμων με αναπηρία δήλωσε ότι δεν αισθάνεται ότι συνιστά βάρος για το οικογενειακό του περιβάλλον. Από τους ερωτώμενους δήλωσε ότι αισθάνεται ότι είναι βάρος μόνο το 6,3%, και ότι είναι βάρος σε μέτριο βαθμό το 13,9% (πίνακας 18).

Φύλο

Όσον αφορά στη συσχέτιση απόρριψης και φύλου, δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια σοβαρή διαφοροποίηση μεταξύ ανδρών και γυναικών. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες δήλωσαν ότι αισθάνονται ότι είναι βάρος «πολύ» 7,9% και οι άνδρες 5,1%, μέτρια 13,3% οι γυναίκες και 14,4% οι άνδρες και καθόλου 76,9% οι γυναίκες και 79,7% οι άνδρες (πίνακας 18.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Με τη βελτίωση του επιπέδου εκπαίδευσης μειώνεται το ποσοστό όσων νοιώθουν ότι είναι βάρος για τις οικογένειές τους. Ιδιαίτερη αρνητική απόκλιση ωστόσο εμφανίζεται στα άτομα που δεν έχουν ολοκληρώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Κάτι αντίστοιχο παρατηρήθηκε και στην ερώτηση σχετικά με την αίσθηση απόρριψης, (βλ. παραπάνω). Συγκεκριμένα, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή παρακολούθησαν μερικές τάξεις του Δημοτικού δήλωσαν ότι αισθάνονται βάρος πολύ 15,6%, μέτρια 18,8%, καθόλου 62,5%. Οι απόφοιτοι Δημοτικού πολύ 4,5%, μέτρια 15,8%, καθόλου 75,7%, του Γυμνασίου πολύ 7,8%, μέτρια 20,7%, καθόλου 70,7%, Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ πολύ 6,5%, μέτρια 13,6%, καθόλου 79,6%, ΙΕΚ πολύ 4,3%, μέτρια 6,4%, καθόλου 87,1%, ΤΕΙ πολύ 4,5%, μέτρια 15,3%, καθόλου 80,2%, ΑΕΙ πολύ 6,7%, μέτρια 7,8%, καθόλου 83,9% και όσοι έχουν μεταπτυχιακό/διδακτορικό δήλωσαν ότι αισθάνονται βάρος πολύ 0%, μέτρια το 20% και καθόλου το 80% (πίνακας 18.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, στην επιλογή ότι αισθάνονται βάρος «πολύ» οι έγγαμοι και οι άγαμοι είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι διαζευγμένοι πάνω από το μέσο όρο. Στην επιλογή «μέτρια» οι έγγαμοι είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι άγαμοι και οι διαζευγμένοι πάνω από το μέσο όρο. Στην επιλογή «καθόλου» οι έγγαμοι είναι πάνω από το μέσο όρο, οι άγαμοι στο μέσο όρο περίπου, οι διαζευγμένοι κάτω από το μέσο όρο (πίνακας 18.3).

Μορφή της αναπηρίας

Από τα στοιχεία προκύπτει ότι, βάρος αισθάνονται «πολύ», πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες. «Μέτρια» πάνω από το μέσο όρο δήλωσαν όσοι έχουν κώφωση, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες, ενώ «καθόλου» πάνω από το μέσο όρο του δείγματος δήλωσαν όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες. Συγκεκριμένα, όσοι έχουν προβλήματα:

- όρασης/τυφλότητα: δήλωσαν ότι αισθάνονται βάρος πολύ το 6,6%, μέτρια 10,7%, καθόλου 82,6%,
- κώφωση/βαρηκοΐα: πολύ 2,9%, μέτρια 15,9%, καθόλου 76,8%, κινητικά προβλήματα πολύ 3,3%, μέτρια 11%, καθόλου 85,3%,
- ψυχικές/νοητικές ασθένειες: πολύ 14%, μέτρια 22,4%, καθόλου 62,6%,
- πολλαπλές αναπηρίες: πολύ 10,1%, μέτρια 19,6%, καθόλου 66,5% και
- λοιπές αναπηρίες: δήλωσαν ότι αισθάνονται βάρος πολύ 3,8%, μέτρια 10,5% και καθόλου 84,7% (πίνακας 18.4).

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Οι απαντήσεις όσων ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες στην ερώτηση αν αισθάνονται ότι είναι βάρος στην οικογένειά τους, είναι σχεδόν ίδιες με την απάντηση στο ερώτημα αν αισθάνονται απόρριψη από το οικογενειακό περιβάλλον. Το ποσοστό αυτών που αισθάνονται ότι είναι βάρος είναι σημαντικά υψηλότερο στους αναπήρους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες συγκριτικά με τους άλλους αναπήρους του δείγματος. Συγκεκριμένα, οι οικονομικοί μετανάστες δήλωσαν ότι αισθάνονται βάρος

«πολύ» το 9,8%, μέτρια το 19,5% και καθόλου το 63,4%. Οι παλιννοστούντες πολύ το 22,2%, μέτρια το 22,2% και καθόλου το 55,6%. Οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση δήλωσαν ότι αισθάνονται βάρος πολύ το 31,1%, μέτρια το 24,4% και καθόλου το 44,4%, (πίνακας 18.5).

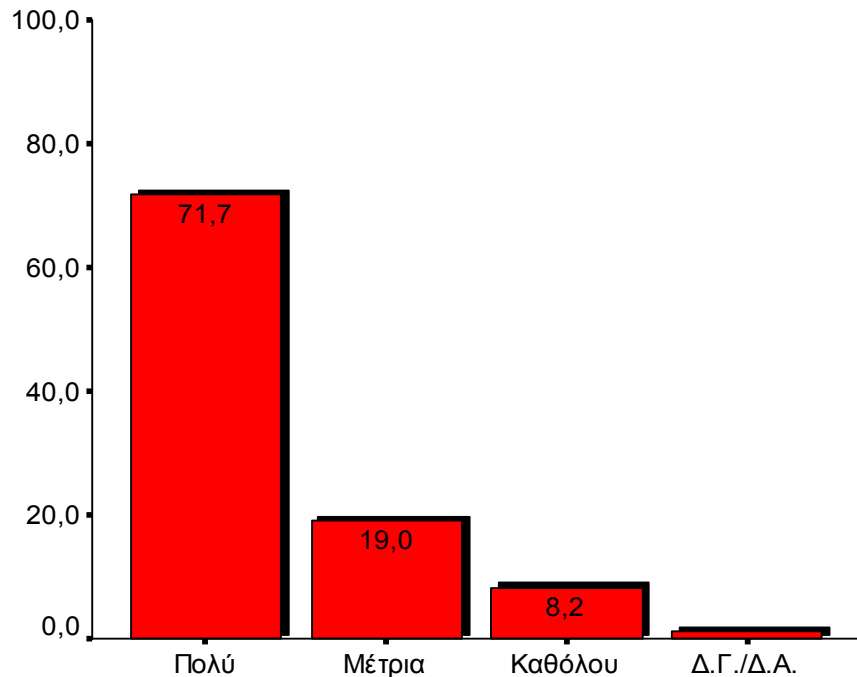
Συμπερασματικά, όσον αφορά την αίσθηση των ατόμων με αναπηρία για το αν συνιστούν βάρος στην οικογένειά τους προκύπτει ότι οι απαντήσεις ομοιάζουν με αυτές που έδωσαν στην ερώτηση εάν αισθάνονται απόρριψη από το οικογενειακό περιβάλλον:

- *Γενικά διαπιστώνεται ότι η μεγάλη πλειοψηφία (78,5%) των ατόμων με αναπηρία δεν αισθάνεται ότι αποτελεί βάρος,*
- *δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια σοβαρή διαφοροποίηση μεταξύ ανδρών και γυναικών*
- *στα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης μειώνεται η αίσθηση βάρους, ωστόσο πρόβλημα φαίνεται να υπάρχει στα άτομα που δεν ολοκλήρωσαν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση,*
- *οι διαζευγμένοι αισθάνονται ότι είναι βάρος σε μεγαλύτερο βαθμό,*
- *με βάση τη μορφή αναπηρίας δεν υπάρχουν πολύ μεγάλες διαφοροποιήσεις, ωστόσο δυσμενέστερη φαίνεται να είναι η θέση όσων πάσχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες,*
- *οι οικονομικοί μετανάστες, παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση αισθάνονται σε μεγαλύτερο βαθμό ότι συνιστούν βάρος σε σχέση με τους άλλους αναπήρους που δεν ανήκουν στις ειδικές αυτές ομάδες.*

2.1.4 Ισότιμη αντιμετώπιση

Ικανοποιητικές είναι και οι απαντήσεις για το ζήτημα της ισότιμης αντιμετώπισης. Ισότιμη αντιμετώπιση δήλωσαν ότι αισθάνονται «πολύ» το 71,7%, «μέτρια» 19% και «καθόλου» το 8,2% (πίνακας 19, διάγραμμα 7).

Διάγραμμα 7: Ισότιμη αντιμετώπιση από την οικογένεια και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον, (%)

Φύλο

Όσον αφορά στη συσχέτιση αίσθησης ισότιμης αντιμετώπισης και φύλου, δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια σοβαρή διαφοροποίηση μεταξύ γυναικών και ανδρών. Συγκεκριμένα, το 71,5% των γυναικών δήλωσαν ότι αισθάνονται ότι αντιμετωπίζονται ισότιμα και το ίδιο δήλωσε το 71,9% των ανδρών. Μέτρια το 18,5% των ανδρών και το 19,7% των γυναικών και καθόλου ισότιμα το 8,9% των ανδρών και το 7,4% των γυναικών (πίνακας 19.1.).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Με την άνοδο του επιπέδου εκπαίδευσης, βελτιώνεται και ο βαθμός που τα άτομα με αναπηρία αισθάνονται ότι αντιμετωπίζονται ισότιμα. Συγκεκριμένα, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή παρακολούθησαν μερικές τάξεις του Δημοτικού δήλωσαν ότι αισθάνονται ισότιμη αντιμετώπιση πολύ 56,3%, μέτρια 25%, καθόλου 18,8%. Οι απόφοιτοι Δημοτικού πολύ 67,8%, μέτρια 18,6%, καθόλου 10,7%, του Γυμνασίου πολύ 65,9%, μέτρια 19%, καθόλου 14,7%, Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ πολύ 72,5%, μέτρια 21,3%, καθόλου 5,3%, ΙΕΚ πολύ 77,1%, μέτρια 13,6%, καθόλου 7,1%, ΤΕΙ πολύ 80,2%, μέτρια 16,2%,

καθόλου 3,6%, ΑΕΙ πολύ 76,1%, μέτρια 17,2%, καθόλου 6,1% και όσοι έχουν μεταπτυχιακό/διδακτορικό δήλωσαν ότι αισθάνονται ισότιμη αντιμετώπιση πολύ 73,3%, μέτρια το 6,7% και καθόλου το 20% (πίνακας 19.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, στην επιλογή ότι αισθάνονται ισότιμη αντιμετώπιση πολύ οι έγγαμοι είναι πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι άγαμοι και οι διαζευγμένοι κάτω, στην επιλογή μέτρια οι έγγαμοι είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι υπόλοιπες κατηγορίες πάνω και στην επιλογή καθόλου οι έγγαμοι είναι κάτω, ενώ οι άγαμοι και οι διαζευγμένοι πάνω από το μέσο όρο του δείγματος (πίνακας 19.3). Φαίνεται ότι οι διαζευγμένοι αντιμετωπίζουν πρόβλημα όσον αφορά στην ισότιμη αντιμετώπισή τους στην οικογένεια, σε σχέση με τους άλλους αναπήρους.

Μορφή αναπηρίας

Η μορφή αναπηρίας επηρεάζει την αίσθηση περί ισότιμης αντιμετώπισης. Σχετικά δυσμενέστερη αντιμετώπιση από το μέσο όρο δήλωσαν όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης/βαρηκοΐας, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες. Συγκεκριμένα, σε σχέση με τη μορφή αναπηρίας και την αντιμετώπιση της οικογένειας, όσοι έχουν:

- προβλήματα όρασης/τυφλότητα: δήλωσαν ότι αισθάνονται ισότιμη αντιμετώπιση πολύ το 74,4%, μέτρια 17,4%, καθόλου 8,3%,
- κώφωση/βαρηκοΐα: πολύ 63,8%, μέτρια 27,5%, καθόλου 8,7%,
- κινητικά προβλήματα: πολύ 77,9%, μέτρια 15,8%, καθόλου 5,9%,
- ψυχικές/νοητικές ασθένειες: πολύ 56,5%, μέτρια 29%, καθόλου 12,1%,
- πολλαπλές αναπηρίες: πολύ 63,7%, μέτρια 18,4%, καθόλου 14,5% και
- λοιπές αναπηρίες: δήλωσαν ότι αισθάνονται ισότιμη αντιμετώπιση πολύ το 77,8%, μέτρια 16% και καθόλου 5,6% (πίνακας 19.4).

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Οι ερωτώμενοι που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες αντιμετωπίζουν έντονα προβλήματα όσον αφορά την ισότιμη αντιμετώπιση. Από τα στοιχεία του πίνακα 19.5 διαπιστώνεται ότι, μόνο το 46,3%, των οικονομικών μεταναστών αισθάνεται ισότιμη

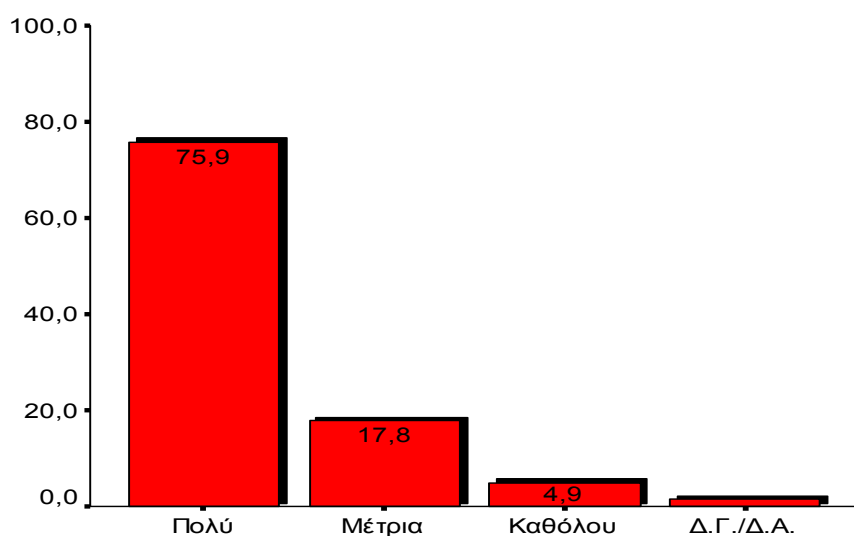
αντιμετώπιση, μέτρια το 34,1% και καθόλου το 17,1%. Οι παλιννοστούντες πολύ το 55,6%, μέτρια το 22,2% και καθόλου το 22,2%. Οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση δήλωσαν ότι αισθάνονται ισότιμη αντιμετώπιση το 42,2%, μέτρια το 26,7% και καθόλου το 31,1%.

Ο βαθμός της ισότιμης αντιμετώπισης από την οικογένεια δεν διαφοροποιείται σε σχέση με το φύλο των αναπήρων, βελτιώνεται με την άνοδο του εκπαιδευτικού επιπέδου, είναι σχετικά δυσμενέστερη στους διαζευγμένους. Η μορφή αναπηρίας επηρεάζει την αίσθηση περί ισότιμης αντιμετώπισης, δεδομένου ότι σχετικά δυσμενέστερη αντιμετώπιση έχουν τα άτομα με προβλήματα κώφωσης/βαρηκοΐας, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες. Η ένταξη σε ειδικές κοινωνικές ομάδες αποτελεί στοιχείο για δυσμενέστερη αντιμετώπιση.

2.1.5 Επικοινωνία

Η μεγάλη πλειοψηφία (75,9%) των ερωτηθέντων δήλωσε ότι δεν έχει κανένα πρόβλημα επικοινωνίας με την οικογένεια και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον. Το 17,8% ότι το επίπεδο επικοινωνίας είναι μέτριο, ενώ το 4,9% δήλωσε ότι δεν επικοινωνεί καθόλου με την οικογένεια και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον (πίνακας 20, διάγραμμα 8).

Διάγραμμα 8: Βαθμός επικοινωνίας με την οικογένεια και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον, (%)

Φύλο

Κατά φύλο δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφοροποιήσεις. Συγκεκριμένα, το 78,1% των γυναικών και το 74,3% των ανδρών δήλωσε ότι επικοινωνεί πολύ καλά με το οικογενειακό περιβάλλον, μέτρια το 14,9% των γυναικών και το 20% των ανδρών και καθόλου το 4,7% των ανδρών και το 5,1% των γυναικών (πίνακας 20.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Με την άνοδο του επιπέδου εκπαίδευσης, βελτιώνεται και ο βαθμός επικοινωνίας που έχουν τα άτομα με αναπηρία με την οικογένεια και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον. Συγκεκριμένα, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή παρακολούθησαν μερικές τάξεις του Δημοτικού δήλωσαν ότι επικοινωνούν «πολύ» το 53,1%, μέτρια 34,4%, καθόλου το 9,4%. Οι απόφοιτοι Δημοτικού πολύ 76,3%, μέτρια 15,8%, καθόλου 4,5%, του Γυμνασίου πολύ 73,3%, μέτρια 20,3%, καθόλου 5,6%, Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ πολύ 74,7%, μέτρια 20,2%, καθόλου 4,3%, ΙΕΚ πολύ 81,4%, μέτρια 12,1%, καθόλου 4,3%, ΤΕΙ πολύ 83,8%, μέτρια 12,6%, καθόλου 3,6%, ΑΕΙ πολύ 78,3%, μέτρια 13,9%, καθόλου 6,7% και όσοι έχουν μεταπτυχιακό/διδακτορικό δήλωσαν ότι επικοινωνούν πολύ το 80%, μέτρια το 13,3% και καθόλου το 6,7% (πίνακας 20.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, στην επιλογή ότι αισθάνονται ότι επικοινωνούν «πολύ» οι έγγαμοι είναι πάνω, ενώ οι άγαμοι και οι διαζευγμένοι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος. Στην επιλογή «μέτρια» οι άγαμοι και οι διαζευγμένοι είναι πάνω και στην επιλογή «καθόλου» οι έγγαμοι είναι κάτω, οι άγαμοι στο μέσο όρο και οι διαζευγμένοι πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 20.3). Διαπιστώνεται και στην περίπτωση αυτή ότι οι διαζευγμένοι έχουν μεγαλύτερη δυσκολία στην επικοινωνία τους με το οικογενειακό περιβάλλον.

Μορφή αναπηρίας

Η μορφή αναπηρίας επηρεάζει το επίπεδο επικοινωνίας ανάμεσα στα άτομα με αναπηρία και το οικογενειακό περιβάλλον. Σχετικά χαμηλότερο επίπεδο επικοινωνίας δηλώνουν όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης/βαρηκοΐας και ψυχικές/νοητικές ασθένειες.

Συγκεκριμένα, σε σχέση με τη μορφή αναπηρίας και την αντιμετώπιση της οικογένειας, όσοι έχουν:

- προβλήματα όρασης/τυφλότητα: δήλωσαν ότι επικοινωνούν πολύ το 73,6%, μέτρια 22,3%, καθόλου 4,1%,
- κώφωση/βαρηκοΐα: πολύ 59,4%, μέτρια 36,2%, καθόλου 1,4%,
- κινητικά προβλήματα: πολύ 85,7%, μέτρια 10,3%, καθόλου 3,3%,
- ψυχικές/νοητικές ασθένειες: πολύ 61,7%, μέτρια 28%, καθόλου 7,9%,
- πολλαπλές αναπηρίες: πολύ 70,4%, μέτρια 17,3%, καθόλου 8,4% και
- όσοι έχουν λοιπές αναπηρίες: δήλωσαν ότι επικοινωνούν πολύ το 81,2%, μέτρια 14,3% και καθόλου το 4% (πίνακας 20.4).

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Ο βαθμός επικοινωνίας με το οικογενειακό περιβάλλον των αναπήρων που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες είναι σημαντικά χαμηλότερος σε σχέση με τους άλλους ανάπηρους που συμμετέχουν στο δείγμα της έρευνας. Ιδιαίτερα δυσμενής είναι η κατάσταση των εξαρτημένων ατόμων. Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται ότι, οι οικονομικοί μετανάστες αισθάνονται ότι επικοινωνούν πολύ το 58,5%, μέτρια το 31,7% και καθόλου το 2,4%. Οι παλιννοστούντες πολύ το 55,6%, μέτρια το 22,2% και καθόλου το 22,2%. Οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση δήλωσαν ότι αισθάνονται ότι επικοινωνούν πολύ το 42,2%, μέτρια το 33,3% και καθόλου το 24,4%, (πίνακας 20.5).

Συμπερασματικά, όσον αφορά στο επίπεδο επικοινωνίας των ατόμων με αναπηρία με το οικογενειακό περιβάλλον διαπιστώνεται ότι:

- *Η μεγάλη πλειοψηφία (75,9%) των ατόμων με αναπηρία έχει πολύ καλό επίπεδο επικοινωνίας με το οικογενειακό περιβάλλον,*
- *κατά φύλο δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια σοβαρή διαφοροποίηση*
- *με την άνοδο του επιπέδου εκπαίδευσης βελτιώνεται και το επίπεδο επικοινωνίας, ωστόσο το πρόβλημα φαίνεται να υπάρχει κυρίως στα άτομα που δεν ολοκλήρωσαν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση,*
- *οι διαζευγμένοι και μερικώς οι άγαμοι έχουν σχετικά χαμηλότερο επίπεδο επικοινωνίας με το οικογενειακό περιβάλλον,*

- η μορφή αναπηρίας επηρεάζει δυσμενέστερα το επίπεδο επικοινωνίας με το οικογενειακό περιβάλλον στην περίπτωση των ατόμων με κώφωση/βαρηκοΐα και με ψυχικές/νοητικές ασθένειες,
- οι οικονομικοί μετανάστες, παλινοστούντες και κυρίως οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση αντιμετωπίζουν σοβαρότερα προβλήματα επικοινωνίας με το οικογενειακό περιβάλλον σε σχέση με τους άλλους που δεν ανήκουν στις ειδικές αυτές ομάδες.

2.2 Η αντιμετώπιση στην εκπαιδευτική κοινότητα

Από τις απαντήσεις στην ερώτηση ποια είναι η αντιμετώπιση των ερωτώμενων στο σχολείο κατά τη διάρκεια των σπουδών τους από τους δασκάλους και τους συμμαθητές και κατά πόσο είναι ικανοποιημένοι από τις διευκολύνσεις του σχολικού περιβάλλοντος, προέκυψαν τα παρακάτω ευρήματα.

2.2.1 Δάσκαλοι/καθηγητές

Το 58,4% των ερωτώμενων, που απάντησαν στη σχετική ερώτηση, δήλωσε ότι η αντιμετώπιση από τους δασκάλους/καθηγητές ήταν πολύ ικανοποιητική, το 31,9% μέτρια ικανοποιητική και το 5,6% καθόλου ικανοποιητική (πίνακας 21, διάγραμμα 9). Παρατηρείται ότι σε αντίθεση με την αντιμετώπιση από το οικογενειακό περιβάλλον, η αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία από τους εκπαιδευτικούς είναι λιγότερο ικανοποιητική. Αυτό εκφράζεται τόσο από το σχετικά χαμηλότερο ποσοστό των ικανοποιημένων, όσο και από το σχετικά υψηλό ποσοστό των ικανοποιημένων σε μέτριο βαθμό.

Φύλο

Σε σχέση με το φύλο η αντιμετώπιση από τους δασκάλους/καθηγητές δεν παρουσιάζει αξιοσημείωτες διαφορές. Συγκεκριμένα, το 43,6% των γυναικών και το 38,3% των ανδρών τη θεωρούν πολύ ικανοποιητική, μέτρια το 24,3% των ανδρών και το 19,1% των γυναικών και καθόλου ικανοποιητική το 3,9% τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών (πίνακας 21.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης δε φαίνεται να υπάρχει ουσιαστική διαφοροποίηση στην αντιμετώπιση από τους δασκάλους/καθηγητές. Οι απόφοιτοι Δημοτικού δήλωσαν πολύ ικανοποιημένοι σε ποσοστό 54,9%, μέτρια 34,5% και καθόλου ικανοποιητική 5,3%, του Γυμνασίου πολύ το 55,1%, μέτρια 34,7%, καθόλου 9%, Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ πολύ 60,2%, μέτρια 31,7%, καθόλου 4,8%, ΙΕΚ πολύ ικανοποιητική 76,4%, μέτρια 18%, καθόλου 2,2%, ΤΕΙ πολύ 64,9%, μέτρια 28,4%, καθόλου 2,7%, ΑΕΙ πολύ 51,4%, μέτρια 36,1%, καθόλου 6,2% και όσοι έχουν μεταπτυχιακό/διδακτορικό δήλωσαν ότι η αντιμετώπιση από τους δασκάλους/καθηγητές ήταν πολύ ικανοποιητική το 57,1%, μέτρια το 35,7% και καθόλου το 0% (πίνακας 21.2).

Μορφή της αναπηρίας

Συσχετίζοντας τη μορφή της αναπηρίας και την αντιμετώπιση από τους δασκάλους/καθηγητές, δήλωσαν ότι αυτή ήταν πολύ ικανοποιητική κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (58,4%) όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και ψυχικές/νοητικές ασθένειες. Μέτρια ικανοποιητική κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (31,9%) όσοι έχουν κινητικά προβλήματα, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες και καθόλου ικανοποιητική κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (5,6%) όσοι έχουν κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 21.3).

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες ικανοποιητική σε ποσοστό 75 % θεωρούν την αντιμετώπισή τους από τους δασκάλους/καθηγητές οι παλιννοστούντες. Τα εξαρτημένα άτομα θεωρούν ικανοποιητική την αντιμετώπισή σε ποσοστό μόλις 48 % και ακόμη λιγότεροι οικονομικοί μετανάστες (33%), (πίνακας 21.4).

2.2.2 Συμμαθητές/συμφοιτητές

Η αντιμετώπιση των ερωτώμενων από τους συμμαθητές/συμφοιτητές τους κατά τη διάρκεια των σπουδών τους αναφέρθηκε πολύ ικανοποιητική από το 61,5%, μέτρια από το 27,3% και καθόλου ικανοποιητική από το 6,2% (πίνακας 22).

Φύλο

Ως προς το φύλο δεν προκύπτει διαφοροποίηση σχετικά με την αξιολόγηση της αντιμετώπισής τους από τους συμμαθητές/συμφοιτητές. Οι άνδρες δήλωσαν ότι η συμπεριφορά των συμμαθητών/φοιτητών ήταν πολύ ικανοποιητική σε ποσοστό 42,7%, μέτρια 19,5% και καθόλου ικανοποιητική 4,1%, ενώ οι γυναίκες πολύ 42,7%, μέτρια 18,3% και καθόλου ικανοποιητική 4,6% (πίνακας 22.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο, πολύ ικανοποιητική κάτω από το μέσο όρο του δείγματος δήλωσαν οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου, ΑΕΙ και οι κάτοχοι

μεταπτυχιακού/διδακτορικού διπλώματος. Πολύ ικανοποιητική πάνω από το μέσο όρο του δείγματος δήλωσαν οι απόφοιτοι Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, ΙΕΚ και ΤΕΙ, (πίνακας 22.2).

Μορφή αναπηρίας

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας, όσοι έχουν κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες δήλωσαν ότι η αντιμετώπισή τους από τους συμμαθητές ήταν πολύ ικανοποιητική πάνω από το μέσο όρο του δείγματος (61,5%). Μέτρια ικανοποιητική κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (27,3%) όσοι έχουν κινητικά προβλήματα, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες και καθόλου ικανοποιητική κάτω από το μέσο όρο του δείγματος δήλωσαν όσοι έχουν κινητικά και προβλήματα κώφωσης και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 22.3).

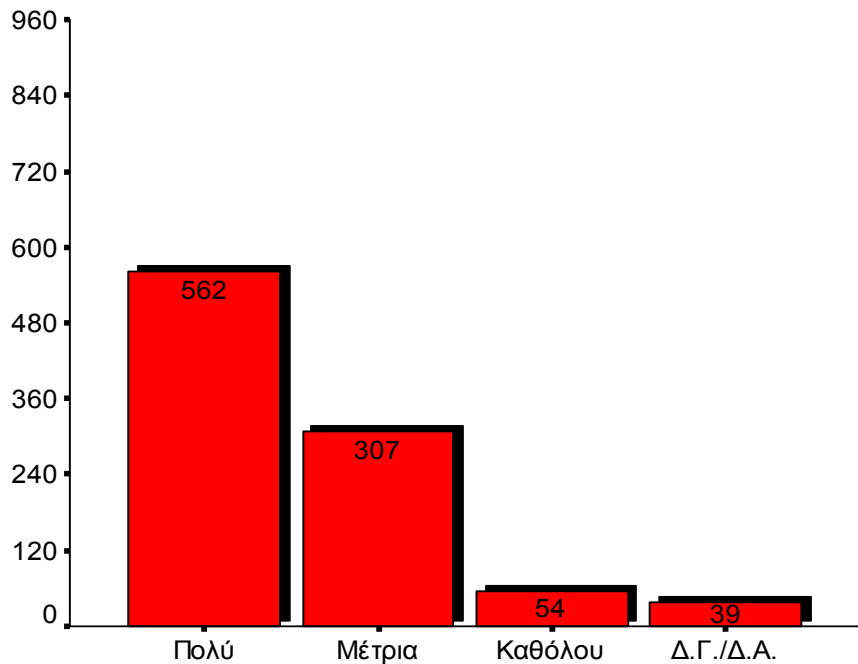
Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Ο βαθμός ικανοποίησης των ειδικών κοινωνικών ομάδων (οικονομικών μεταναστών, των παλιννοστούντων και των εξαρτημένων ή υπό απεξάρτηση αναπήρων) από τη συμπεριφορά των συμμαθητών κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, είναι χαμηλότερος από το μέσο όρο του δείγματος στις επιλογές πολύ και μέτρια ικανοποιητική και υψηλότερος αντίστοιχα στην επιλογή καθόλου ικανοποιητική (πίνακας 22.4).

2.2.3 Διευκολύνσεις σχολικού περιβάλλοντος

Οι ερωτώμενοι δήλωσαν πολύ ικανοποιημένοι το 41,4% από τις διευκολύνσεις του σχολικού περιβάλλοντος κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, μέτρια ικανοποιημένοι το 28,3% και καθόλου ικανοποιημένοι το 16,4%. Αθροιστικά οι κατηγορίες μέτρια και καθόλου δίνουν ποσοστό 44,7 %, στοιχείο που παραπέμπει στις σοβαρές ελλείψεις των σχολικών κτιρίων για την κάλυψη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία, (πίνακας 23).

Διάγραμμα 9: Αντιμετώπιση από δασκάλους και καθηγητές, (%)

Μορφή αναπηρίας

Ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας των ερωτώμενων, πολύ ικανοποιημένοι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (41,4%) δήλωσαν όσοι έχουν προβλήματα όρασης και πολλαπλές αναπηρίες, μέτρια ικανοποιημένοι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (28,3%) δήλωσαν όσοι έχουν πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες και καθόλου ικανοποιημένοι πάνω από το μέσο όρο του δείγματος όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, κινητικά προβλήματα και πολλαπλές αναπηρίες (πίνακας 23.3).

Συμπερασματικά όσον αφορά στην αντιμετώπιση των ερωτώμενων στο σχολείο από τους δασκάλους και τους συμμαθητές και στο βαθμό ικανοποίησης από τις διευκολύνσεις του σχολικού περιβάλλοντος, προέκυψαν τα παρακάτω ευρήματα:

- Σε αντίθεση με την αντιμετώπιση από το οικογενειακό περιβάλλον, η αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία από τους εκπαιδευτικούς είναι λιγότερο ικανοποιητική.

- Βελτιωμένη σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς, αλλά λιγότερο ικανοποιητική σχέση με το οικογενειακό περιβάλλον είναι η αντιμετώπιση των ερωτώμενων από τους συμμαθητές/συμφοιτητές τους.
- Σχεδόν το 50% των ατόμων με αναπηρία είναι μέτρια ή καθόλου ικανοποιημένο από τις διευκολύνσεις στο σχολικό περιβάλλον.

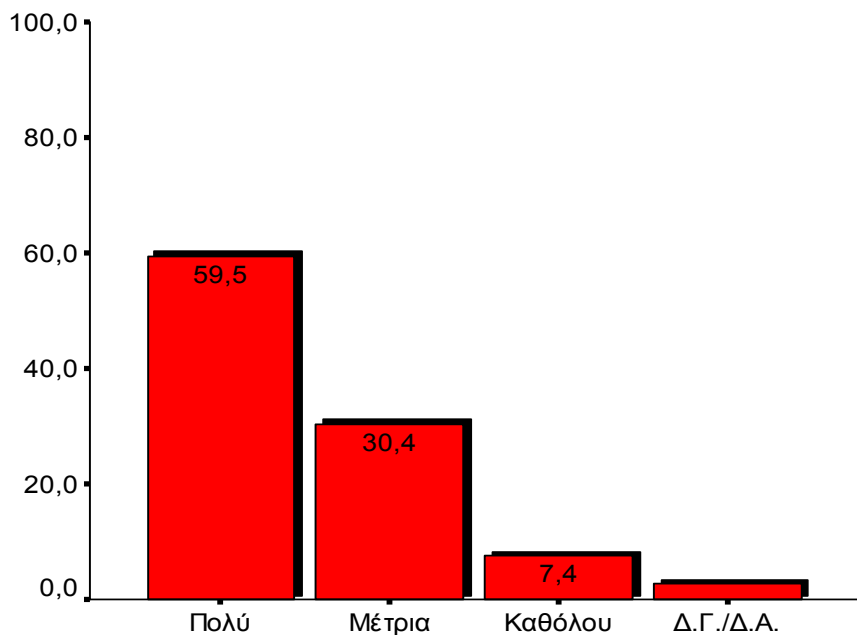
2.3 Αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία

Όσον αφορά το ερώτημα πως αντιμετωπίζονται τα άτομα με αναπηρίες από την τοπική κοινωνία, εξετάστηκε κατά πόσο αντιμετωπίζονται ισότιμα, με προκατάληψη, με οίκτο, ή με απόρριψη.

2.3.1 Ισότιμη αντιμετώπιση

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων (59,5%) δήλωσε ότι αντιμετωπίζεται ισότιμα από την τοπική κοινωνία. Ωστόσο διαπιστώνεται ότι υπάρχει κάποιο πρόβλημα αφού ο ένας στους τρεις περίπου (30,4%) ανέφερε ότι η ισότιμη αντιμετώπιση του είναι μέτρια και το 7,4% καθόλου ικανοποιητική, (πίνακας 24, διάγραμμα 10).

Διάγραμμα 10: Ισότιμη αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία, (%)

Φύλο

Σε σχέση με το φύλο η αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία δεν παρουσιάζει διαφοροποίηση. Οι άνδρες ανέφεραν ότι αντιμετωπίζονται ισότιμα σε ποσοστό 58,7%, μέτρια 30,3% και καθόλου 7,9%, ενώ οι γυναίκες 60,5%, 30,4% και 6,8% αντίστοιχα (πίνακας 24.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Το επίπεδο της εκπαίδευσης επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό το κατά πόσο τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζονται ισότιμα ή όχι από την τοπική κοινωνία. Συγκεκριμένα, ισότιμη αντιμετώπιση, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν κυρίως όσοι δεν πήγαν σχολείο. Στις άλλες κατηγορίες ωστόσο δεν παρουσιάζονται σημαντικές διαφορές. (πίνακας 24.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση την οικογενειακή τους κατάσταση, οι έγγαμοι δήλωσαν ότι αντιμετωπίζονται ισότιμα πολύ 63,6%, μέτρια 29,3% και καθόλου 5,9%. Οι άγαμοι 58,5%, 30,7% και 7,2% αντίστοιχα. Οι διαζευγμένοι ισότιμα πολύ 50,7%, μέτρια 32,9% και καθόλου 16,4% (πίνακας 24.3). Συνεπώς η κατηγορία των διαζευγμένων αντιμετωπίζεται λιγότερο ισότιμα σε σχέση με τις άλλες κατηγορίες.

Μορφή αναπηρίας

Ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας των ερωτώμενων, δήλωσαν ότι αντιμετωπίζονται ισότιμα πολύ, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες. Μέτρια, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν κινητικά προβλήματα, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες και καθόλου, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 24.4). Φαίνεται ότι ο βαθμός της ισότιμης αντιμετώπισης από την τοπική κοινωνία δηλώνεται ότι είναι χαμηλότερος από όσους έχουν πολλαπλές αναπηρίες, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και προβλήματα κώφωσης και όρασης.

Εργαζόμενοι-άνεργοι

Η αντιμετώπιση των εργαζομένων από την τοπική κοινωνία αναφέρθηκε ότι είναι ισότιμη πολύ από το 65,8%, μέτρια 27,6% και καθόλου από το 4,6%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους άνεργους είναι 55,9%, 31,9% και 9% αντίστοιχα (πίνακας 24.5). Φαίνεται ότι υπάρχει μάλλον μικρή διαφοροποίηση όσον αφορά στην αντιμετώπιση των ερωτώμενων από την τοπική κοινωνία με βάση τη θέση τους στην εργασία, με πλεονεκτικότερη την αντιμετώπιση των εργαζομένων σε σχέση με τους άνεργους.

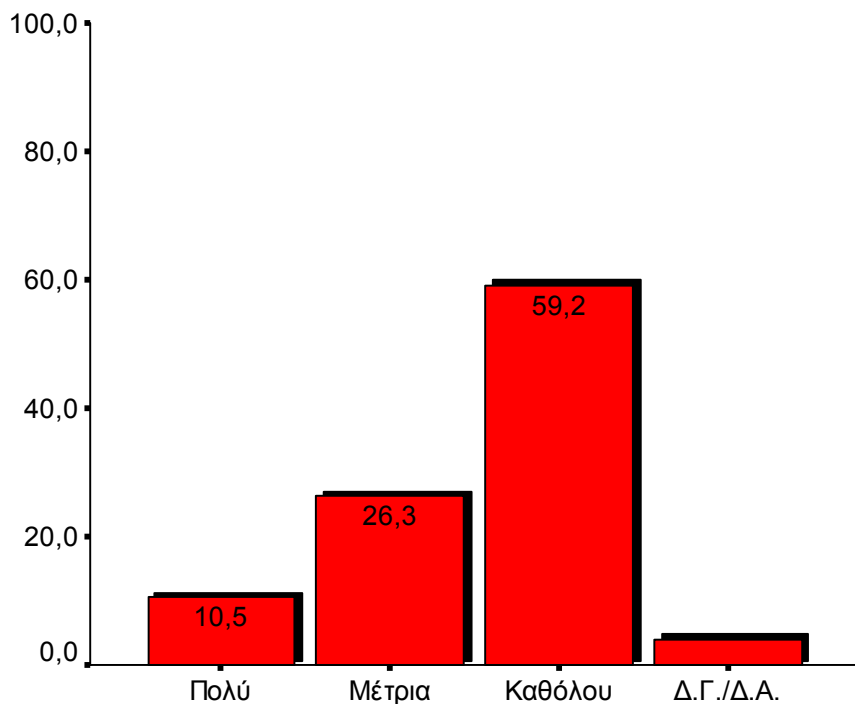
Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες και σε σχέση με την αντιμετώπισή τους από την τοπική κοινωνία αναφέρθηκε ότι, είναι ισότιμη πολύ, κάτω από το μέσο όρο, από τους οικονομικούς μετανάστες και τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση. Μέτρια, κάτω από το μέσο όρο, από τους παλιννοστούντες και καθόλου ισότιμη, πάνω από το μέσο όρο από τους οικονομικούς μετανάστες, τους παλιννοστούντες και τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση (πίνακας 24.6). Διαπιστώνεται ότι η αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία είναι λιγότερο ισότιμη για τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση αναπήρους και τους οικονομικούς μετανάστες.

2.3.2 Αντιμετώπιση με προκατάληψη

Η πλειοψηφία (59,2%) των ατόμων με αναπηρία δήλωσε ότι δεν αντιμετωπίζεται με προκατάληψη. Με μέτρια προκατάληψη δήλωσε ότι αντιμετωπίζεται το 26,3%, ενώ με μεγάλη προκατάληψη το 10,5%, (πίνακας 25, διάγραμμα 11). Διαπιστώνεται δηλαδή ότι σημαντικό τμήμα των ερωτηθέντων, πλέον του 1/3, ότι αντιμετωπίζονται από την τοπική κοινωνία με προκατάληψη σε μέτριο ή μεγάλο βαθμό.

Διάγραμμα 11: Προκατάληψη από την τοπική κοινωνία, (%)

Φύλο

Κατά φύλο δεν εντοπίζεται διαφοροποίηση όσον αφορά την προκατάληψη της τοπικής κοινωνίας. Οι άνδρες ανέφεραν ότι αντιμετωπίζονται με προκατάληψη πολύ το 9,9%, μέτρια 26,8% και καθόλου 59,1%, ενώ οι γυναίκες 11,5%, 25,6% και 59,3% αντίστοιχα (πίνακας 25.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτώμενων, προκύπτει ότι με μεγαλύτερη προκατάληψη από την τοπική κοινωνία αντιμετωπίζονται όσοι δεν παρακολούθησαν καμία βαθμίδα του εκπαιδευτικού συστήματος, (πίνακας 25.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση την οικογενειακή τους κατάσταση, οι έγγαμοι δήλωσαν ότι αντιμετωπίζονται με προκατάληψη πολύ 6,8%, μέτρια 25,4% και καθόλου 65,4%. Οι άγαμοι 10,8%, 26,7% και 57,7% αντίστοιχα. Οι διαζευγμένοι με προκατάληψη πολύ 24,7%, μέτρια 27,4% και καθόλου 47,9% (πίνακας 25.3). Φαίνεται ότι κυρίως οι διαζευγμένοι/ες αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη προκατάληψη από την τοπική κοινωνία.

Μορφή αναπηρίας

Ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας των ερωτώμενων, δήλωσαν ότι αντιμετωπίζονται με προκατάληψη πολύ, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες. Μέτρια, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και κινητικά προβλήματα και καθόλου, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, ψυχικές νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες (πίνακας 25.4). Φαίνεται ότι ο βαθμός της προκατάληψης στην αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία δηλώνεται ότι είναι υψηλότερος από όσους έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες και προβλήματα κώφωσης και όρασης.

Εργαζόμενοι-άνεργοι

Η αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία των εργαζομένων αναφέρθηκε ότι είναι με προκατάληψη πολύ από το 7,2%, μέτρια 27,4% και καθόλου από το 62,4%, ενώ τα

αντίστοιχα ποσοστά για τους άνεργους είναι 12,4%, 25,8% και 57,4% αντίστοιχα (πίνακας 25.5). Φαίνεται ότι υπάρχει μικρή διαφοροποίηση όσον αφορά στο βαθμό προκατάληψης στην αντιμετώπιση των ερωτώμενων από την τοπική κοινωνία με βάση τη θέση τους στην εργασία, με ελαφρώς δυσμενέστερη την αντιμετώπιση των ανέργων σε σχέση με τους εργαζόμενους.

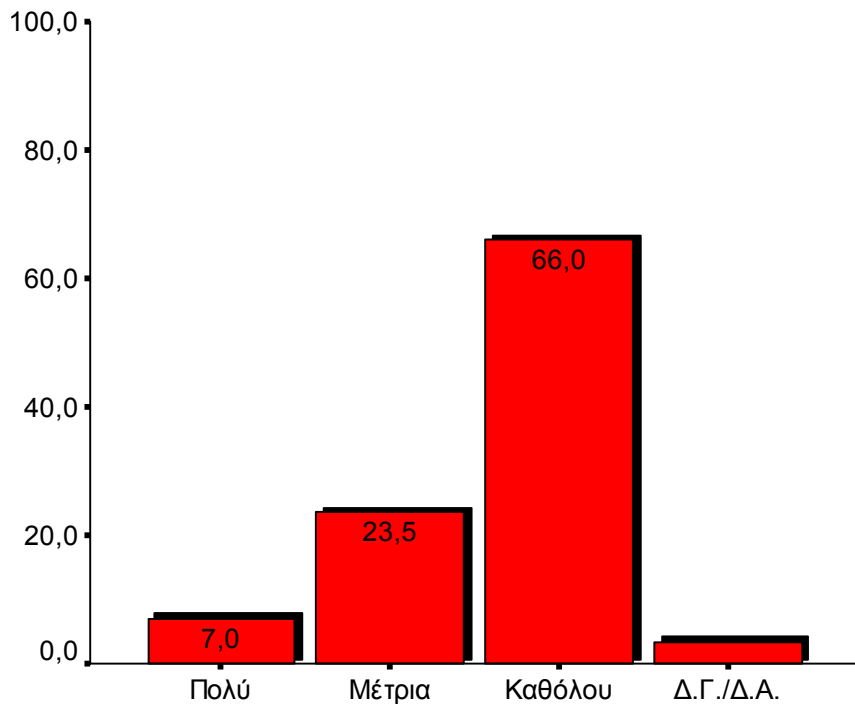
Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες και σε σχέση με την αντιμετώπισή τους από την τοπική κοινωνία αναφέρθηκε ότι, είναι με προκατάληψη πολύ, πάνω από το μέσο όρο, από τους παλιννοστούντες και τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση. Μέτρια, πάνω από το μέσο όρο, από τους οικονομικούς μετανάστες και καθόλου με προκατάληψη, κάτω από το μέσο όρο από τους οικονομικούς μετανάστες, τους παλιννοστούντες και τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση (πίνακας 25.6). Διαπιστώνεται ότι η αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία είναι με μεγαλύτερη προκατάληψη κυρίως για τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση αναπήρους και ακολουθούν ως προς την ένταση της προκατάληψης οι οικονομικοί μετανάστες και οι παλιννοστούντες.

2.3.3 Αντιμετώπιση με οίκτο

Η πλειοψηφία (66,0%) των ατόμων με αναπηρία δήλωσε ότι δεν αισθάνεται ότι αντιμετωπίζεται με οίκτο από την τοπική κοινωνία. Σε μέτριο βαθμό δήλωσε ότι αντιμετωπίζεται με οίκτο το 23,5%, ενώ ο οίκτος γίνεται ιδιαίτερα αισθητός από το 7,0% των ερωτώμενων. Διαπιστώνεται δηλαδή ότι σημαντικό τμήμα των ερωτηθέντων, σχεδόν το 1/3, δήλωσαν ότι αντιμετωπίζονται από την τοπική κοινωνία με οίκτο σε μέτριο ή μεγάλο βαθμό, (πίνακας 26, διάγραμμα 12).

Διάγραμμα 12: Αντιμετώπιση με οίκτο από την τοπική κοινωνία, (%)

Φύλο

Κατά φύλο δεν εντοπίζεται ουσιαστική διαφοροποίηση όσον αφορά την αντιμετώπιση από την κοινωνία. Το 5% των ανδρών ανέφερε ότι αντιμετωπίζονται με οίκτο πολύ, μέτρια το 23,3% και καθόλου 68%, ενώ οι γυναίκες 9,7%, 23,8% και 63,2% αντίστοιχα (πίνακας 26.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτώμενων, προκύπτει ότι οι απόφοιτοι κυρίως της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αντιμετωπίζονται με οίκτο από την τοπική κοινωνία περισσότερο από το μέσο όρο του δείγματος. Συγκεκριμένα με οίκτο δήλωσαν ότι αντιμετωπίζονται πολύ, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού και η απόφοιτοι Γυμνασίου. Μέτρια, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, οι απόφοιτοι ΙΕΚ, ΑΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος, ενώ καθόλου με οίκτο και κάτω από το μέσο όρο του δείγματος όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου και ΤΕΙ (πίνακας 26.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση την οικογενειακή τους κατάσταση, οι έγγαμοι δήλωσαν ότι αντιμετωπίζονται με οίκτο πολύ το 5%, μέτρια 23,4% και καθόλου 70,4%. Οι άγαμοι 7,1%, 23% και 65,4% αντίστοιχα. Οι διαζευγμένοι με οίκτο πολύ το 13,7%, μέτρια 30,1% και καθόλου 56,2% (πίνακας 26.3). Προκύπτει ότι οι διαζευγμένοι αντιμετωπίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό με οίκτο από την τοπική κοινωνία.

Μορφή αναπηρίας

Φαίνεται ότι η αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία με οίκτο δηλώνεται ότι είναι πιο έντονη για όσους έχουν προβλήματα κώφωσης και πολλαπλές αναπηρίες, ενώ για όσους έχουν άλλες μορφές αναπηρίας η αντιμετώπιση κινείται περίπου στο μέσο όρο του δείγματος. Συγκεκριμένα, με οίκτο πολύ δήλωσαν ότι αντιμετωπίζονται, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες. Μέτρια, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες και καθόλου, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, ψυχικές νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες (πίνακας 26.4).

Εργαζόμενοι-άνεργοι

Η αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία των εργαζομένων αναφέρθηκε ότι είναι με οίκτο πολύ από το 5,4%, μέτρια 24,3% και καθόλου από το 67,8%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους άνεργους είναι 7,9%, 23,1% και 65% αντίστοιχα (πίνακας 26.5). Φαίνεται συνεπώς ότι δεν υπάρχει αξιόλογη διαφοροποίηση βάσει της θέσης τους στην αγορά εργασίας.

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

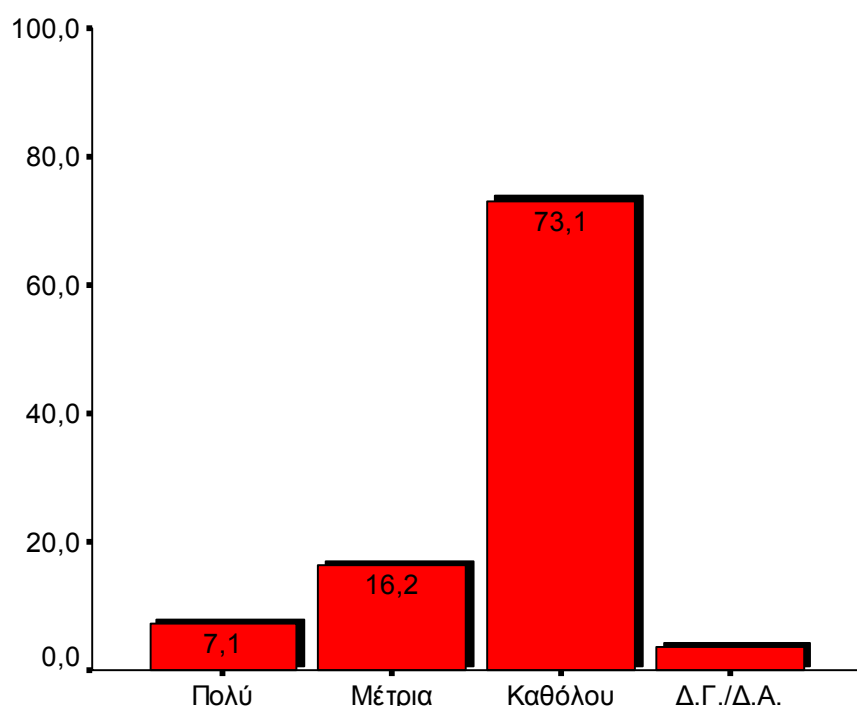
Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες και σε σχέση με την αντιμετώπισή τους από την τοπική κοινωνία αναφέρθηκε ότι αντιμετωπίζονται με οίκτο πολύ, πάνω από το μέσο όρο, από τους παλιννοστούντες και τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση. Μέτρια, πάνω από το μέσο όρο, από τους οικονομικούς μετανάστες και καθόλου με οίκτο, κάτω από το μέσο όρο από τους οικονομικούς μετανάστες, τους

παλιννοστούντες και τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση (πίνακας 26.6). Διαπιστώνεται ότι η αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία είναι σε μεγαλύτερο βαθμό με οίκτο κυρίως για τους παλιννοστούντες και ακολουθούν οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση και οι οικονομικοί μετανάστες.

2.3.4 Απόρριψη από την τοπική κοινωνία

Η πλειοψηφία (73,1%) των ατόμων με αναπηρία δήλωσε ότι δεν αντιμετωπίζεται με απόρριψη από την τοπική κοινωνία. Ωστόσο, υπάρχει ένα ιδιαίτερα υψηλό απόμων με αναπηρία που δηλώνει ότι αντιμετωπίζει απορριπτική στάση από την τοπική κοινωνία, δεδομένου ότι σε μέτριο βαθμό αισθάνεται απόρριψη το 16,2 % και σε μεγάλο βαθμό το 7,1%. Αθροιστικά οι δύο αυτές κατηγορίες αντιπροσωπεύουν το 23,3% του δείγματος, (πίνακας 27, διάγραμμα 13).

Διάγραμμα 13: Απόρριψη από την τοπική κοινωνία, (%)

Φύλο

Ανάμεσα στα δύο φύλα δεν παρατηρείται διαφοροποίηση όσον αφορά το αίσθημα απόρριψης. Το 6,7% των ανδρών ανέφεραν ότι αντιμετωπίζονται με απόρριψη πολύ,

μέτρια 16,2% και καθόλου 73,3%, ενώ οι γυναίκες 7,7%, 16,2% και 72,8% αντίστοιχα (πίνακας 27.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτώμενων, προκύπτει ότι κυρίως όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού αντιμετωπίζονται με απόρριψη από την τοπική κοινωνία περισσότερο από το μέσο όρο του δείγματος. Συγκεκριμένα, με απόρριψη δήλωσαν ότι αντιμετωπίζονται πολύ, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού (34,4%), οι απόφοιτοι Γυμνασίου και Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ. Μέτρια, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Γυμνασίου, Λυκείου-ΤΕΣ-ΕΕ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος, ενώ καθόλου με απόρριψη και κάτω από το μέσο όρο του δείγματος όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού και Γυμνασίου (πίνακας 27.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση την οικογενειακή τους κατάσταση, οι έγγαμοι δήλωσαν ότι αντιμετωπίζονται με απόρριψη πολύ το 5%, μέτρια 14,5% και καθόλου 79%. Οι άγαμοι 7,1%, 16,6% και 71,7% αντίστοιχα. Οι διαζευγμένοι με απόρριψη πολύ το 17,8%, μέτρια 19,2% και καθόλου 63% (πίνακας 27.3). Διαπιστώνεται ότι κυρίως οι διαζευγμένοι αντιμετωπίζονται από την τοπική κοινωνία με μεγαλύτερη απόρριψη, σε σχέση με τους άλλους αναπήρους.

Μορφή αναπηρίας

Ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας των ερωτώμενων, δήλωσαν ότι αντιμετωπίζονται με απόρριψη πολύ, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες. Μέτρια, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες και καθόλου, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, ψυχικές νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες (πίνακας 27.4). Φαίνεται ότι η αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία με απόρριψη δηλώνεται ότι είναι πιο έντονη για όσους έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες.

Εργαζόμενοι-άνεργοι

Η αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία των εργαζομένων αναφέρθηκε ότι είναι με απόρριψη πολύ από το 2,8%, μέτρια 16,9% και καθόλου από το 77,9%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους άνεργους είναι 9,6%, 15,9% και 70,4% αντίστοιχα (πίνακας 27.5). Φαίνεται ότι υπάρχει μικρή διαφοροποίηση όσον αφορά στην αντιμετώπιση των ερωτώμενων με απόρριψη από την τοπική κοινωνία με βάση τη θέση τους στην εργασία, με ελαφρώς δυσμενέστερη την αντιμετώπιση των ανέργων σε σχέση με τους εργαζόμενους.

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες και σε σχέση με την αντιμετώπισή τους από την τοπική κοινωνία αναφέρθηκε ότι αντιμετωπίζονται με απόρριψη πολύ, πάνω από το μέσο όρο, από τους οικονομικούς μετανάστες, και ιδιαίτερα τους παλιννοστούντες και τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση, μέτρια, πάνω από το μέσο όρο, από τους οικονομικούς μετανάστες και καθόλου με απόρριψη, κάτω από το μέσο όρο από τους οικονομικούς μετανάστες, τους παλιννοστούντες και τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση (πίνακας 27.6). Διαπιστώνεται ότι η αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία είναι με μεγαλύτερη απόρριψη κυρίως για τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση αναπήρους και ακολουθούν οι παλιννοστούντες και οι οικονομικοί μετανάστες.

Συμπερασματικά και όσον αφορά στην αντιμετώπιση των αναπήρων από την τοπική κοινωνία, διαπιστώνεται ότι αν και σε γενικές γραμμές η αντιμετώπιση είναι καλή, ωστόσο εξακολουθούν να υπάρχουν κάποια προβλήματα στην πλήρη αποδοχή της διαφορετικότητας. Δεν διαφαίνονται διαφοροποιήσεις στην αντιμετώπιση των αναπήρων από την τοπική κοινωνία με βάση το φύλο τους. Όμως η αντιμετώπιση της κοινωνίας είναι λιγότερο ευνοϊκή για τους αναπήρους που δεν πήγαν σχολείο και αποφοίτους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, για τους άνεργους σε σχέση με τους εργαζομένους, τους διαζευγμένους, για όσους πάσχουν από πολλαπλές αναπηρίες, ψυχικές/νοητικές ασθένειες, προβλήματα κώφωσης και όρασης και για τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση, τους οικονομικούς μετανάστες και τους παλιννοστούντες αναπήρους,

Φαίνεται ότι παρά τα βήματα που έχουν γίνει στην ισότιμη αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία από την κοινωνία, εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα και με την έννοια αυτή περιθώρια βελτίωσης της σχέσης των ατόμων με αναπηρία και της τοπικής κοινωνίας στην κατεύθυνση της πλήρους ενσωμάτωσης και της ουσιαστικά ισότιμης αντιμετώπισης και πλήρους αποδοχής της όποιας ιδιαιτερότητας χωρίς διακρίσεις.

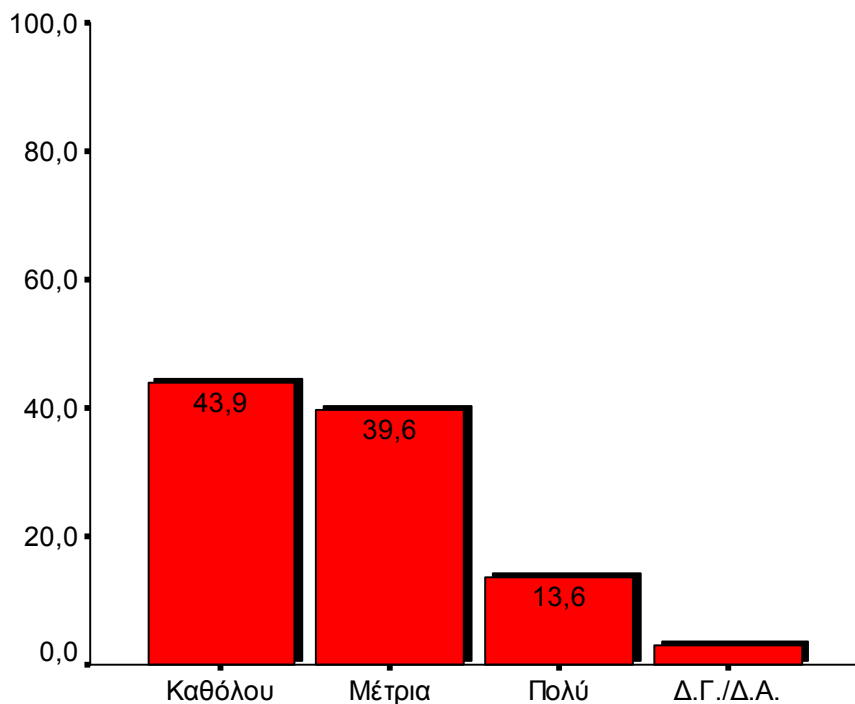
2.4 Αντιμετώπιση προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία από τους φορείς

Στους ερωτώμενους ετέθη το ερώτημα, πόσο ικανοποιημένοι είναι από την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το κράτος, την τοπική αυτοδιοίκηση, τις δομές στήριξης των ατόμων με αναπηρία, τους συλλογικούς φορείς τους και την εκκλησία.

2.4.1 Κράτος

Ο βαθμός ικανοποίησης από τους κρατικούς φορείς είναι χαμηλός δεδομένου ότι το 83,5% δηλώνει ότι είναι ικανοποιημένο μέτρια έως καθόλου. Υψηλό βαθμό ικανοποίησης από το κράτος δήλωσε μόνο το 13,6% των ερωτώμενων, (πίνακας 29, διάγραμμα 14).

Διάγραμμα 14: Βαθμός ικανοποίησης των ατόμων με αναπηρία από κρατικούς φορείς, (%)

Φύλο

Σε σχέση με το φύλο δεν παρατηρείται ουσιαστικής διαφορά όσον αφορά στην αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το κράτος. Οι άνδρες δήλωσαν πολύ ικανοποιημένοι το 13,9%, μέτρια 37,7% και καθόλου ικανοποιημένοι 45,4%, ενώ οι γυναίκες 13,2%, 42,2% και 41,9% αντίστοιχα, (πίνακας 29.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Με βάση το μορφωτικό επίπεδο και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το κράτος, πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι απόφοιτοι του Δημοτικού, Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, ΤΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού/διδακτορικού διπλώματος. Μέτρια ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι απόφοιτοι ΙΕΚ, ΤΕΙ και ΑΕΙ και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου, Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ και όσοι έχουν μεταπτυχιακό/διδακτορικό, (πίνακας 29.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση την οικογενειακή τους κατάσταση και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το κράτος,, οι έγγαμοι δήλωσαν ότι είναι ικανοποιημένοι πολύ το 11,2%, μέτρια 35,5% και καθόλου 50,6%. Οι άγαμοι 14,4%, 41% και 41,6% αντίστοιχα. Οι διαζευγμένοι ικανοποιημένοι πολύ 13,7%, μέτρια 39,7% και καθόλου 45,2% (πίνακας 29.3). Καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι έγγαμοι.

Μορφή της αναπηρίας

Συσχετίζοντας τη μορφή της αναπηρίας και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το κράτος, πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (13,6%), δήλωσαν όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, κινητικά προβλήματα και πολλαπλές αναπηρίες. Μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (39,6%) όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος (43,9%), όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, κινητικά προβλήματα και πολλαπλές αναπηρίες (πίνακας 29.4).

Εργαζόμενοι-άνεργοι

Οι εργαζόμενοι, σε σχέση με την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το κράτος, δήλωσαν ότι είναι ικανοποιημένοι πολύ το 15,1%, μέτρια 43,5% και καθόλου το 40%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους άνεργους είναι 12,7%, 37,5% και 46,1% αντίστοιχα

(πίνακας 29.5). Δεν προκύπτει δηλαδή ότι υπάρχει διαφοροποίηση όσον αφορά το βαθμό ικανοποίησης, από την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το κράτος, μεταξύ των εργαζομένων και των ανέργων.

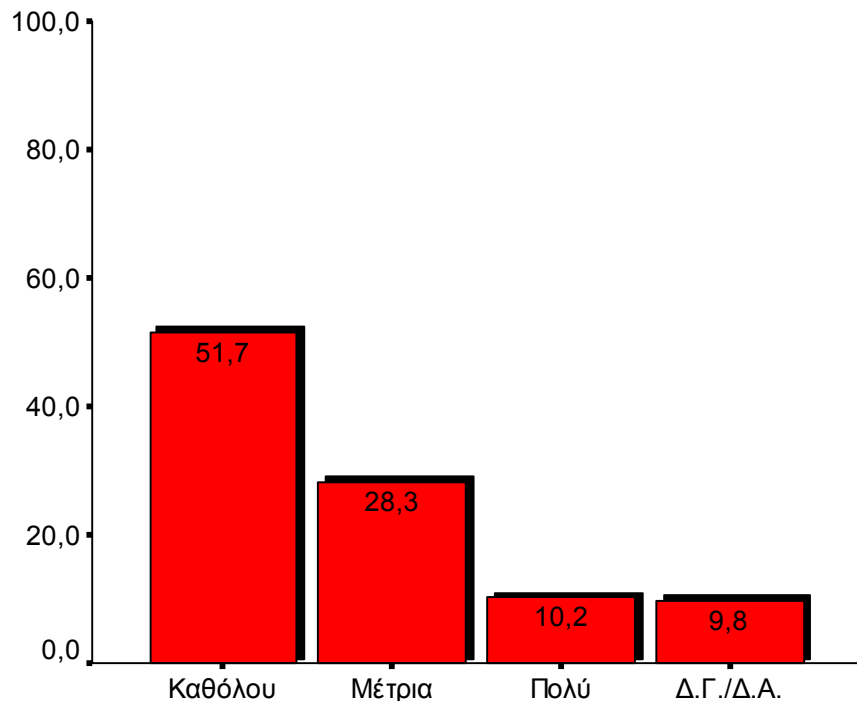
Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Οι ερωτώμενοι που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες και σε σχέση με την αντιμετώπισή των προβλημάτων τους από το κράτος, δήλωσαν ότι είναι ικανοποιημένοι πολύ, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, οι οικονομικοί μετανάστες και οι παλιννοστούντες. Μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όλες οι κατηγορίες και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, οι οικονομικοί μετανάστες, οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση (πίνακας 29.6). Προκύπτει ότι ο βαθμός ικανοποίησης των ειδικών κοινωνικών ομάδων από την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το κράτος είναι χαμηλότερος από αυτόν του συνολικού δείγματος σε όλες τις επιλογές, με εξαίρεση τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση αναπήρους που στην επιλογή πολύ ικανοποιημένοι παρουσιάζουν ποσοστό μεγαλύτερο από το μέσο όρο του δείγματος.

2.4.2 Τοπική αυτοδιοίκηση

Όσον αφορά στην αντιμετώπιση των προβλημάτων από το Δήμο στον οποίο ζουν, αν και σε σχέση με τους κρατικούς φορείς η εικόνα είναι ελαφρώς καλύτερη, υπάρχουν σοβαρά προβλήματα. Μόλις το 10,2% των ερωτώμενων δήλωσαν ικανοποιημένοι πολύ, το 28,3% μέτρια, ενώ το 51,7% καθόλου ικανοποιημένοι (πίνακας 30, διάγραμμα 15). Λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι ο πιο κοντινός στους πολίτες φορέας της πολιτείας, τα παραπάνω στοιχεία αναδεικνύουν την υστέρηση που υπάρχει από την Τοπική Αυτοδιοίκηση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των αναπήρων και την υποστήριξή τους για την ομαλή ένταξη στην κοινωνία χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς. Είναι ενδεικτικό ότι ποσοστό 10,2 % δεν είχε άποψη, στοιχείο το οποίο μπορεί να ερμηνευτεί ως ένδειξη άγνοιας από τα άτομα με αναπηρία των υπηρεσιών που προσφέρει η Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Διάγραμμα 15: Βαθμός ικανοποίησης των ατόμων με αναπηρία από δήμους,(%)

Φύλο

Σε σχέση με το φύλο και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το Δήμο, δεν φαίνεται να υπάρχουν ουσιώδεις διαφορές. Οι άνδρες δήλωσαν πολύ ικανοποιημένοι το 11%, μέτρια 30,1% και καθόλου ικανοποιημένοι 50,4%, ενώ οι γυναίκες 9,2%, 25,8% και 53,3% αντίστοιχα, (πίνακας 30.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Με βάση το μορφωτικό επίπεδο και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το Δήμο, πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι απόφοιτοι Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, ΙΕΚ, ΤΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού/διδακτορικού διπλώματος. Μέτρια ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι απόφοιτοι ΙΕΚ, ΤΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού και Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ. (πίνακας 30.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση την οικογενειακή τους κατάσταση και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το Δήμο, οι έγγαμοι δήλωσαν ότι είναι ικανοποιημένοι πολύ 10,4%, μέτρια 26,3% και καθόλου 54,7%. Οι άγαμοι 10,9%, 29,1% και 50,5% αντίστοιχα. Οι διαζευγμένοι ικανοποιημένοι πολύ 2,7%, μέτρια 27,4% και καθόλου 52,1% (πίνακας 30.3). Πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι διαζευγμένοι.

Μορφή της αναπηρίας

Συσχετίζοντας τη μορφή της αναπηρίας και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το Δήμο, πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (10,2%), δήλωσαν όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες. Μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (28,3%) όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης και πολλαπλές αναπηρίες και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος (51,7%), όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, κινητικά προβλήματα και πολλαπλές αναπηρίες (πίνακας 30.4).

Εργαζόμενοι-άνεργοι

Οι εργαζόμενοι, σε σχέση με την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το Δήμο, δήλωσαν ότι είναι ικανοποιημένοι πολύ το 16,3%, μέτρια 32,4% και καθόλου το 43,9%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους άνεργους είναι 6,9%, 26% και 56% αντίστοιχα, (πίνακας 30.5). Διαπιστώνεται ότι οι άνεργοι είναι λιγότερο ικανοποιημένοι από την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το Δήμο σε σχέση με τους εργαζόμενους ανάπηρους.

Μορφή της αναπηρίας

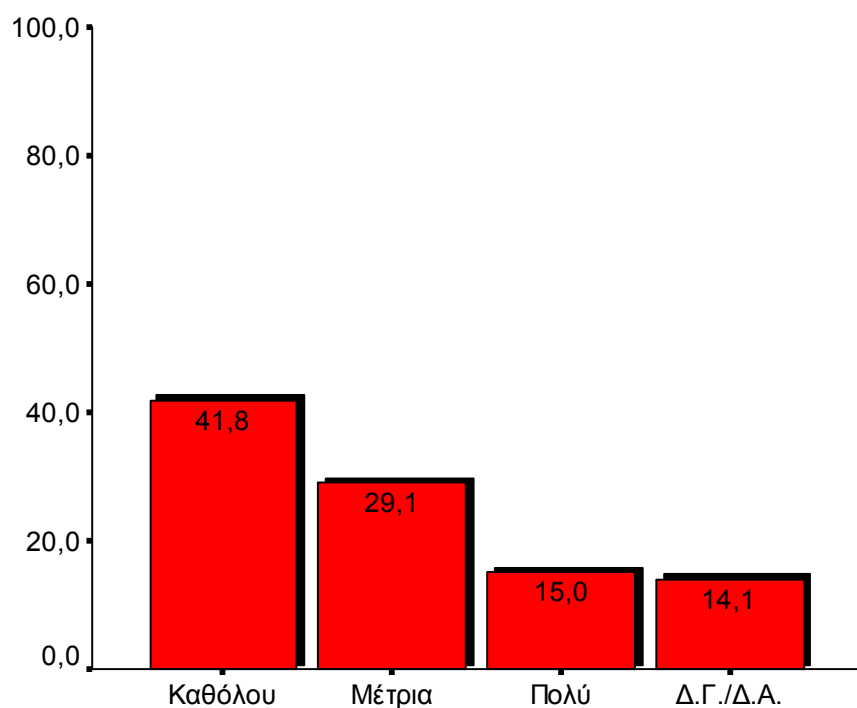
Οι ερωτώμενοι που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες και σε σχέση με την αντιμετώπισή των προβλημάτων τους από το Δήμο, δήλωσαν ότι είναι ικανοποιημένοι πολύ, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση. Μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όλες οι κατηγορίες και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, οι οικονομικοί μετανάστες, οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό

απεξάρτηση, (πίνακας 30.6). Προκύπτει ότι ο βαθμός ικανοποίησης των ειδικών κοινωνικών ομάδων από την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από το Δήμο είναι χαμηλότερος από αυτόν του συνολικού δείγματος σε όλες τις επιλογές, με εξαίρεση τους παλιννοστούντες αναπήρους που στην επιλογή πολύ ικανοποιημένοι παρουσιάζουν ποσοστό μεγαλύτερο από το μέσο όρο του δείγματος.

2.4.3 Δομές στήριξης των ατόμων με αναπηρία

Ιδιαίτερο προβληματισμό υποκινεί το στοιχείο ότι εξαιρετικά υψηλό ποσοστό των ερωτώμενων δήλωσε ότι δεν είναι ικανοποιημένοι, ή είναι ικανοποιημένοι σε μέτριο βαθμό από τις δομές στήριξης των ατόμων με αναπηρία. Συγκεκριμένα μη ικανοποίηση δήλωσε το 41,8 %, μέτρια το 29,1 % και υψηλό βαθμό ικανοποίησης μόλις το 15 %, (πίνακας 31, διάγραμμα 16). Ενδιαφέρον προκαλεί το στοιχείο ότι 14,1% δήλωσε άγνοια ή δεν απάντησε, γεγονός που επιτρέπει ποικίλες ερμηνείες για τις δομές στήριξης των ατόμων με αναπηρία.

Διάγραμμα 16: Βαθμός ικανοποίησης από τις δομές στήριξης των ατόμων με αναπηρία, (%)

Φύλο

Σε σχέση με το φύλο και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τις δομές στήριξης των αναπήρων δεν εντοπίζεται κάποια διαφοροποίηση. Οι άνδρες δήλωσαν πολύ ικανοποιημένοι το 14,4%, μέτρια 29,7% και καθόλου ικανοποιημένοι το 42,1%, ενώ οι γυναίκες 15,9%, 28,2% και 41,5% αντίστοιχα, (πίνακας 31.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Με βάση το μορφωτικό επίπεδο και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τις δομές στήριξης των ατόμων με αναπηρία, πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι απόφοιτοι Δημοτικού, ΙΕΚ, ΑΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού/διδακτορικού διπλώματος. Μέτρια ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι απόφοιτοι Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, ΙΕΚ, ΤΕΙ, ΑΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού και Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, (πίνακας 31.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση την οικογενειακή τους κατάσταση και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τις δομές στήριξης των ατόμων με αναπηρία, πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι έγγαμοι, και οι διαζευγμένοι. Μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι διαζευγμένοι καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, οι έγγαμοι και οι διαζευγμένοι (πίνακας 31.3). Μόνον οι άγαμοι φαίνεται ότι είναι ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, από τις δομές στήριξης των αναπήρων.

Μορφή της αναπηρίας

Συσχετίζοντας τη μορφή της αναπηρίας και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τις δομές στήριξης των αναπήρων, πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (15%), δήλωσαν όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες. Μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (29,1%) όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του

δείγματος (41,8%), όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης και πολλαπλές αναπηρίες, (πίνακας 31.4)

Εργαζόμενοι-άνεργοι

Οι εργαζόμενοι, σε σχέση με την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τις δομές στήριξης των ατόμων με αναπηρία, δήλωσαν ότι είναι ικανοποιημένοι πολύ το 15,3%, μέτρια 35,8% και καθόλου το 37,4%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους άνεργους είναι 14,8%, 25,3% και 44,3% αντίστοιχα, (πίνακας 31.5). Διαπιστώνεται ότι οι άνεργοι είναι ελαφρώς λιγότερο ικανοποιημένοι από την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τις δομές στήριξης των αναπήρων σε σχέση με τους εργαζόμενους ανάπηρους.

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Οι ερωτώμενοι που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες και σε σχέση με την αντιμετώπισή των προβλημάτων τους από τις δομές στήριξης των ατόμων με αναπηρία, δήλωσαν ότι είναι ικανοποιημένοι πολύ, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, οι οικονομικοί μετανάστες, οι παλιννοστούντες και κυρίως οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση. Μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όλες οι κατηγορίες και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, οι οικονομικοί μετανάστες, (πίνακας 31.6). Προκύπτει ότι ο βαθμός ικανοποίησης των ειδικών κοινωνικών ομάδων από την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τις δομές στήριξης των ατόμων με αναπηρία είναι χαμηλότερος από αυτόν του συνολικού δείγματος σε όλες τις επιλογές, με εξαίρεση τους παλιννοστούντες και τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση αναπήρους που στην επιλογή καθόλου ικανοποιημένοι παρουσιάζουν ποσοστό μικρότερο από το μέσο όρο του δείγματος.

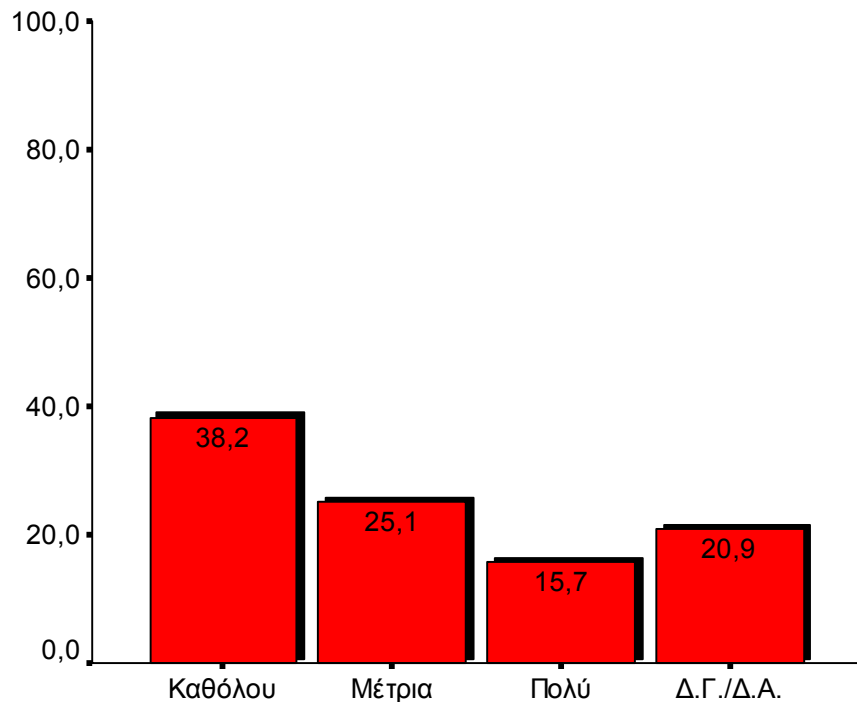
2.4.4 Συλλογικοί φορείς των ατόμων με αναπηρία

Το ίδιο αρνητική είναι η εικόνα όσον αφορά την ικανοποίηση των ατόμων με αναπηρία στην αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τους συλλογικούς φορείς τους. Μόλις το 15,7% δήλωσε ικανοποιημένο πολύ, μέτρια το 25,1% και καθόλου το 38,2%, (πίνακας 32, διάγραμμα 17). Το στοιχείο δείχνει την επιτακτική ανάγκη οι συλλογικοί φορείς των ατόμων με αναπηρία να ασχοληθούν και να προωθήσουν πιο συστηματικά τα προβλήματα των μελών τους. Εντυπωσιακό είναι το στοιχείο ότι 20,9% δήλωσε άγνοια ή

δεν απάντησε, γεγονός που επιτρέπει πολλαπλές, όχι ιδιαίτερα θετικές, ερμηνείες για τους συλλογικούς φορείς των ατόμων με αναπηρία.

Διάγραμμα 17: Βαθμός ικανοποίησης από τους συλλογικούς φορείς των ατόμων με αναπηρία, (%)

Φύλο

Σε σχέση με το φύλο και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τους συλλογικούς φορείς των αναπήρων δεν εντοπίζονται αξιόλογες διαφορές. Οι άνδρες δήλωσαν πολύ ικανοποιημένοι το 15,4%, μέτρια 25,2% και καθόλου ικανοποιημένοι το 39,8%, ενώ οι γυναίκες 16,2%, 25% και 36,1% αντίστοιχα, (πίνακας 32.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Με βάση το μορφωτικό επίπεδο και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τους συλλογικούς φορείς των ατόμων με αναπηρία, πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι απόφοιτοι Δημοτικού, Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ, και ΑΕΙ. Μέτρια ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι απόφοιτοι Λυκείου- ΤΕΣ-ΤΕΕ, ΙΕΚ, ΤΕΙ και ΑΕΙ και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο

του δείγματος, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου– ΤΕΣ–ΤΕΕ, (πίνακας 32.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση την οικογενειακή τους κατάσταση και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τους συλλογικούς φορείς των ατόμων με αναπηρία, πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι έγγαμοι και οι διαζευγμένοι. Μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι διαζευγμένοι και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος οι έγγαμοι (πίνακας 32.3). Οι έγγαμοι και οι διαζευγμένοι φαίνεται ότι είναι λιγότερο ικανοποιημένοι από τους συλλογικούς φορείς των αναπήρων, σε σχέση με το μέσο όρο του δείγματος.

Μορφή αναπηρίας

Συσχετίζοντας τη μορφή της αναπηρίας και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τους συλλογικούς φορείς των αναπήρων, πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (15,7%), δήλωσαν όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες. Μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (25,1%) όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος (38,2%), όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες, (πίνακας 32.4)

Εργαζόμενοι-άνεργοι

Οι εργαζόμενοι σε σχέση με την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τους συλλογικούς φορείς των ατόμων με αναπηρία, δήλωσαν ότι είναι ικανοποιημένοι πολύ το 16,1%, μέτρια 29,6% και καθόλου το 36,4%, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για τους άνεργους είναι 15,5%, 22,6% και 39,3% αντίστοιχα, (πίνακας 32.5). Δεν διαπιστώνεται ουσιαστική διαφοροποίηση, ως προς το βαθμό ικανοποίησης από την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τους συλλογικούς φορείς των αναπήρων, μεταξύ των εργαζομένων και των άνεργων αναπήρων.

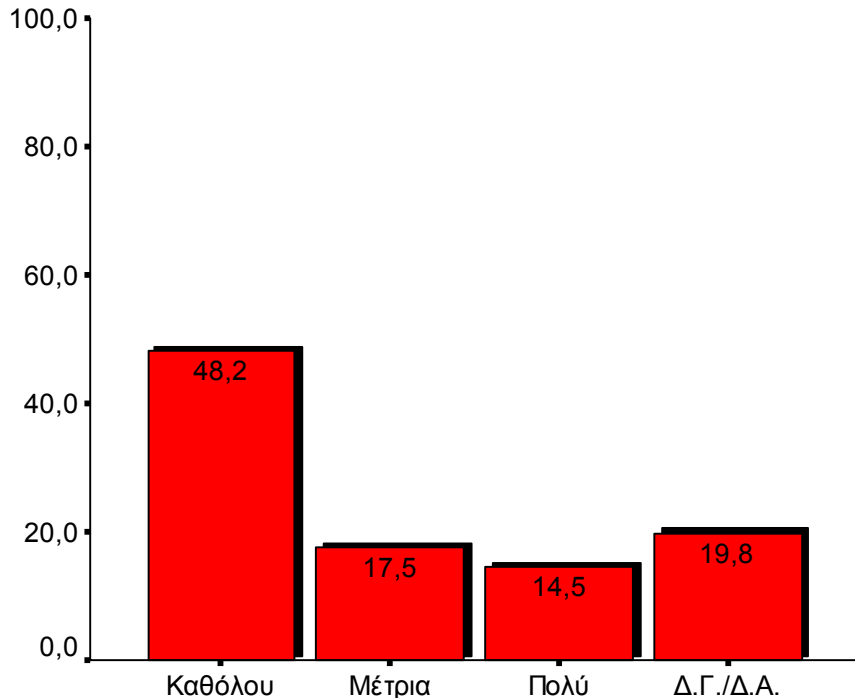
Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Οι ερωτώμενοι που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες και σε σχέση με την αντιμετώπισή των προβλημάτων τους από τους συλλογικούς φορείς των ατόμων με αναπηρία, δήλωσαν ότι είναι ικανοποιημένοι πολύ, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, οι οικονομικοί μετανάστες, οι παλιννοστούντες και κυρίως οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση. Μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όλες οι κατηγορίες και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, οι οικονομικοί μετανάστες, (πίνακας 32.6). Προκύπτει ότι ο βαθμός ικανοποίησης των ειδικών κοινωνικών ομάδων από την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τους συλλογικούς φορείς των ατόμων με αναπηρία είναι χαμηλότερος από αυτόν του συνολικού δείγματος σε όλες τις επιλογές, με εξαίρεση τους παλιννοστούντες και τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση αναπήρους που στην επιλογή καθόλου ικανοποιημένοι παρουσιάζουν ποσοστό μικρότερο από το μέσο όρο του δείγματος.

2.4.5 Εκκλησία

Με δεδομένα τα ευρήματα άλλων ερευνών, από τα οποία προκύπτει υψηλός βαθμός εμπιστοσύνης των πολιτών προς την Εκκλησία, το γεγονός ότι οι περίπου μισοί ερωτώμενοι δήλωσαν μη ικανοποιημένοι από την Εκκλησία, δείχνει ότι η Εκκλησία μάλλον δεν έχει αναπτύξει τις αναγκαίες κοινωνικές πρωτοβουλίες για τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία ή το έχει κάνει σε μικρό βαθμό. Συγκεκριμένα μόλις το 14,5% των ερωτηθέντων δήλωσε πολύ ικανοποιημένο από την Εκκλησία σε σχέση με την αντιμετώπιση των προβλημάτων του, το 17,5% μέτρια ικανοποιημένο και καθόλου το 48,2%, (πίνακας 33, διάγραμμα 18).

Διάγραμμα 18: Βαθμός ικανοποίησης των ατόμων με αναπηρία από την Εκκλησία, (%)

Φύλο

Σε σχέση με το φύλο και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από την εκκλησία δεν προκύπτει κάποια διαφοροποίηση. Οι άνδρες δήλωσαν πολύ ικανοποιημένοι το 14,7%, μέτρια 18,5% και καθόλου ικανοποιημένοι το 47,7%, ενώ οι γυναίκες 14,2%, 16,2% και 48,9% αντίστοιχα, (πίνακας 33.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Με βάση το μορφωτικό επίπεδο και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από την εκκλησία, πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι απόφοιτοι Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, ΙΕΚ και ΑΕΙ. Μέτρια ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι απόφοιτοι Δημοτικού, Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, ΑΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Γυμνασίου και Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, (πίνακας 33.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Με βάση την οικογενειακή τους κατάσταση και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από την εκκλησία, πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν οι έγγαμοι (πίνακας 33.3).

Μορφή της αναπηρίας

Συσχετίζοντας τη μορφή της αναπηρίας και την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από την εκκλησία, πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (14,5%), δήλωσαν όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, κινητικά προβλήματα, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες. Μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (17,5%) όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος (48,2%), όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, κινητικά προβλήματα και πολλαπλές αναπηρίες, (πίνακας 33.4)

Εργαζόμενοι-άνεργοι

Οι εργαζόμενοι, σε σχέση με την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από την εκκλησία δήλωσαν ότι είναι ικανοποιημένοι πολύ το 13,7%, μέτρια 19,3% και καθόλου το 48,1%, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για τους άνεργους είναι 15%, 16,5% και 48,3% αντίστοιχα, (πίνακας 33.5). Δεν διαπιστώνεται ουσιαστική διαφοροποίηση, ως προς το βαθμό ικανοποίησης από την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από την εκκλησία, μεταξύ των εργαζομένων και των άνεργων αναπήρων.

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Οι ερωτώμενοι που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες και σε σχέση με την αντιμετώπισή των προβλημάτων τους από την εκκλησία, δήλωσαν ότι είναι ικανοποιημένοι πολύ, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, οι οικονομικοί μετανάστες, κυρίως οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση. Μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, καμία από τις κατηγορίες και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση, (πίνακας 33.6).

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι σε σχέση με την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους από τους διάφορους φορείς (κράτος, τοπική αυτοδιοίκηση, υποστηρικτικές δομές των ατόμων με αναπηρία και συλλογικοί φορείς των ατόμων με αναπηρία) οι ερωτώμενοι είναι ικανοποιημένοι σε πολύ μικρό ποσοστό. Συγκεκριμένα πολύ ικανοποιημένοι είναι μόλις το 10,2% - 15,7%, ενώ καθόλου ικανοποιημένοι δήλωσαν από 38,2% - 51,7%.

Ο βαθμός ικανοποίησης από τους φορείς δεν φαίνεται να επηρεάζεται από το φύλο των αναπήρων, ενώ αντίθετως επηρεάζεται από το μορφωτικό επίπεδο με λιγότερο ικανοποιημένους τους αποφοίτους της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επηρεάζεται επίσης από την οικογενειακή κατάσταση με λιγότερο ικανοποιημένους τους διαζευγμένους και τους χήρους. Όσον αφορά τη μορφή της αναπηρίας λιγότερο ικανοποιημένοι εμφανίζονται όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, πολλαπλές αναπηρίες και κινητικά προβλήματα. Οι άνεργοι παρουσιάζονται ελαφρώς λιγότερο ικανοποιημένοι από τους εργαζόμενους. Οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση, οικονομικοί μετανάστες και οι παλιννοστούντες εμφανίζονται λιγότερο ικανοποιημένοι από τους φορείς, σε σχέση με τους άλλους που δεν ανήκουν στις ομάδες αυτές.

Διαπιστώνεται ότι όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς (κράτος, τοπική αυτοδιοίκηση, υποστηρικτικές δομές των ατόμων με αναπηρία και συλλογικοί φορείς των ατόμων με αναπηρία) είναι ανάγκη να ασχοληθούν πιο ουσιαστικά και συστηματικά με τα προβλήματα των αναπήρων.

2.5 Οικονομική ενίσχυση

Από τους ερωτώμενους ζητήθηκε να δηλώσουν αν δικαιούνται οικονομική ενίσχυση και σε περίπτωση που δικαιούνται να αναφέρουν το ποσό και το φορέα ο οποίος το καταβάλλει.

2.5.1 Δικαίωμα σε οικονομική ενίσχυση

Στην ερώτηση εάν δικαιούνται οικονομική ενίσχυση ή όχι, το 49,1% των ερωτηθέντων απάντησε θετικά και το 48,7% αρνητικά (πίνακας 34).

Φύλο

Σε σχέση με το φύλο των ερωτώμενων δεν εντοπίζεται ουσιώδης διαφορά. Οικονομικής ενίσχυσης δικαιούται το 47,4% των ανδρών και το 51,3% των γυναικών (πίνακας 34.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Προκύπτει ότι κυρίως οι απόφοιτοι Δημοτικού ή όσοι δεν πήγαν σχολείο δήλωσαν ότι δικαιούνται οικονομικής ενίσχυσης σε μεγαλύτερα από το μέσο όρο του δείγματος ποσοστά, (πίνακας 34.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Όσον αφορά στην οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, ανέφεραν ότι δικαιούνται οικονομικής ενίσχυσης, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, οι άγαμοι, ενώ κάτω από το μέσο όρο, οι έγγαμοι και οι διαζευγμένοι (πίνακας 34.3).

Μορφή της αναπηρίας

Ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας, όσοι έχουν προβλήματα όρασης και πολλαπλές αναπηρίες δήλωσαν ότι δικαιούνται οικονομικής ενίσχυσης πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και λοιπές αναπηρίες, (πίνακας 34.4).

Εργαζόμενοι-άνεργοι

Οι άνεργοι δήλωσαν ότι δικαιούνται οικονομικής ενίσχυσης σε ποσοστό 57,5% και οι εργαζόμενοι 34%, (πίνακας 34.5).

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Όσον αφορά στους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, το 14,6% των οικονομικών μεταναστών δήλωσαν ότι δικαιούνται οικονομικής ενίσχυσης, πολύ κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, το 50% των παλιννοστούντων, περίπου στο μέσο όρο του δείγματος, και το 66% των εξαρτημένων και υπό απεξάρτηση, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, (πίνακας 34.6).

2.5.2 Ποσό οικονομικής ενίσχυσης

Από την πλειοψηφία των ερωτηθέντων, που δικαιούνται οικονομικής ενίσχυσης, αναφέρθηκε ότι το ποσό της οικονομικής ενίσχυσης είναι 170 και 300 ευρώ. Σε ορισμένες περιπτώσεις αναφέρθηκαν ποσά οικονομικής ενίσχυσης που κυμαίνονται από 100 έως 500 ευρώ, (πίνακας 34.7). Εξαιρετικά σημαντικό, όσον αφορά το επίπεδο πληροφόρησης, είναι το στοιχείο ότι κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων διαπιστώθηκε ότι υπάρχουν άτομα με αναπηρία που δεν γνωρίζουν εάν δικαιούνται ή όχι οικονομικής ενίσχυσης.

2.5.3 Φορέας που καταβάλλει την οικονομική ενίσχυση

Η Πρόνοια είναι ο φορέας που καλύπτει στο μεγαλύτερο ποσοστό (72,1%) την οικονομική ενίσχυση των δικαιούχων και ακολουθούν το Ι.Κ.Α. (11%) και άλλος φορέας (7,9%), (πίνακας 34.8).

Συμπεραίνεται ότι οι μισοί περίπου δικαιούνται οικονομικής ενίσχυσης. Υπάρχουν ορισμένοι οι οποίοι δεν γνωρίζουν εάν δικαιούνται οικονομικής ενίσχυσης. Το δικαίωμα της οικονομικής ενίσχυσης επηρεάζεται από την οικογενειακή κατάσταση όπου οι άγαμοι δικαιούνται οικονομικής ενίσχυσης σε μεγαλύτερο ποσοστό. Κατά μορφή αναπηρίας οικονομικής ενίσχυσης σε μεγαλύτερο ποσοστό δικαιούνται όσοι έχουν προβλήματα όρασης και πολλαπλές αναπηρίες. Το ίδιο ισχύει και για τους άνεργους σε σχέση με τους εργαζόμενους. Οι οικονομικοί μετανάστες δικαιούνται οικονομικής ενίσχυσης πολύ λιγότερο από τους άλλους αναπήρους, ενώ οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση περισσότερο. Ο φορέας που καταβάλλει την οικονομική ενίσχυση είναι

κυρίως η Πρόνοια. Το ύψος της οικονομικής ενίσχυσης της οποίας κυμαίνεται συνήθως από 170 έως 300 ευρώ.

2.6 Συμμετοχή σε εθνικά ή κοινοτικά προγράμματα

Το 27,8% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι έχει συμμετάσχει σε κάποιο εθνικό ή κοινοτικό πρόγραμμα για άτομα με αναπηρίες, ενώ το 72,2% ότι δεν έχει συμμετάσχει (πίνακας 35). Εάν λάβουμε υπόψη την πληθώρα των προγραμμάτων που έχουν υλοποιηθεί γενικά και ειδικά για τα άτομα με αναπηρίες, το ποσοστό των ερωτηθέντων που έχει συμμετάσχει μέχρι σήμερα είναι μάλλον χαμηλό. Διαπιστώνεται συνεπώς ότι υπάρχουν σημαντικά περιθώρια ώστε περισσότεροι δικαιούχοι άτομα με αναπηρίες να αξιοποιήσουν τα οφέλη των προγραμμάτων και αυτό θα γίνει με ευθύνη κυρίως των φορέων διαχείρισης και υλοποίησης των προγραμμάτων αυτών.

Φύλο

Σε σχέση με το φύλο των ερωτώμενων και τη συμμετοχή σε πρόγραμμα δεν διαπιστώνεται ουσιαστική διαφορά. Ο άνδρες και οι γυναίκες που δήλωσαν ότι συμμετείχαν σε πρόγραμμα, είναι περίπου στο μέσο όρο του δείγματος, ήτοι 27,2% και 28,7% αντιστοίχως, (πίνακας 35.1)

Επίπεδο εκπαίδευσης

Με βάση το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και τη συμμετοχή τους σε εθνικά ή κοινοτικά προγράμματα, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ και ΑΕΙ συμμετείχαν σε ποσοστό πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ κάτω από το μέσο όρο οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου, ΙΕΚ, ΤΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού /διδακτορικού διπλώματος, (πίνακας 35.2).

Οικογενειακή κατάσταση

Ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, οι έγγαμοι συμμετείχαν σε ποσοστό κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι άγαμοι και οι διαζευγμένοι πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, (πίνακας 35.3).

Μορφή της αναπηρίας

Συσχετίζοντας τη μορφή της αναπηρίας και τη συμμετοχή σε προγράμματα διαπιστώνεται ότι, πάνω από το μέσο όρο συμμετείχαν όσοι έχουν προβλήματα όρασης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο του

δείγματος όσοι έχουν κώφωση, κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες, (πίνακας 35.4).

Εργαζόμενοι-άνεργοι

Οι εργαζόμενοι δήλωσαν ότι συμμετείχαν σε προγράμματα σε ποσοστό 33,8% (πάνω από το μέσο όρο) και οι άνεργοι σε ποσοστό 24,5% (κάτω από το μέσο όρο) (πίνακας 35.5).

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Οι ερωτώμενοι που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες συμμετείχαν σε προγράμματα σε ποσοστό κάτω από το μέσο όρο του δείγματος. Ειδικότερα, οι οικονομικοί μετανάστες συμμετείχαν κατά 14,6%, οι παλιννοστούντες 11,1% και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση κατά 17,8%, (πίνακας 35.6).

2.6.1 Αντικείμενο των προγραμμάτων

Διερευνώντας τα αντικείμενα των προγραμμάτων στα οποία συμμετείχαν οι ερωτώμενοι προκύπτει ότι αυτά αφορούσαν, κατά σειρά της συχνότητας που δηλώθηκαν, την κατάρτιση 45,9%, την τοποθέτηση στην αγορά εργασίας 24,3%, την προώθηση στην αγορά εργασίας 14,8%, πληροφόρηση 9%, ομαδική συμβουλευτική υποστήριξη 4,6% και εξατομικευμένη συμβουλευτική υποστήριξη 0,5%, (πίνακας 36).

Η πλειοψηφία των προγραμμάτων στα οποία συμμετείχαν οι ερωτώμενοι αφορά στην κατάρτιση, ενώ χαμηλότερα είναι τα ποσοστά των προγραμμάτων για την προώθηση και τοποθέτηση στην αγορά εργασίας και ακόμη μικρότερα αυτά της συμβουλευτικής υποστήριξης ομαδικής ή ατομικής.

2.6.2 Αξιολόγηση των προγραμμάτων

Από τους ερωτώμενους ζητήθηκε να αξιολογήσουν την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων στα οποία συμμετείχαν. Το 46,9% από αυτούς που συμμετείχαν σε προγράμματα τα αξιολόγησε ως πολύ αποτελεσματικά, το 36% ως αποτελεσματικά και το 14,2% ως καθόλου αποτελεσματικά, (πίνακας 36.1). Τα ανωτέρω στοιχεία αφ' ενός επιβεβαιώνουν την παραπάνω διαπιστωθείσα ανάγκη ότι περισσότερα άτομα με

αναπηρίες θα πρέπει να αξιοποιήσουν τις ωφέλειες των προγραμμάτων αυτών, αφ' ετέρου ότι υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης των προγραμμάτων ώστε να αυξηθεί η αποτελεσματικότητά τους.

Διαπιστώνεται ότι ο ένας στους τέσσερις αναπήρους έχει συμμετάσχει σε κάποιο από τα εθνικά και κοινοτικά προγράμματα. Το ποσοστό αξιολογείται ως χαμηλό εάν συνυπολογισθεί ο μεγάλος αριθμός προγραμμάτων που υλοποιούνται, αλλά και η ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Φαίνεται ότι τα επί μέρους χαρακτηριστικά των αναπήρων δεν διαφοροποιούν τη συμμετοχή τους στα προγράμματα. Ωστόσο, σχετικά μικρή διαφοροποίηση παρατηρείται σε ορισμένες κατηγορίες αναπήρων με χαμηλότερο ποσοστό συμμετοχής στους αποφοίτους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, που μπορεί να οφείλεται και στα κριτήρια μορφωτικού επιπέδου των προκηρύξεων, σε όσους έχουν προβλήματα κώφωσης και κινητικά προβλήματα και στους οικονομικούς μετανάστες, παλιννοστούντες και εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση. Το αντικείμενο των προγραμμάτων αναφέρεται κυρίως στην κατάρτιση και λιγότερο στην τοποθέτηση στην αγορά εργασίας και στη συμβουλευτική υποστήριξη.

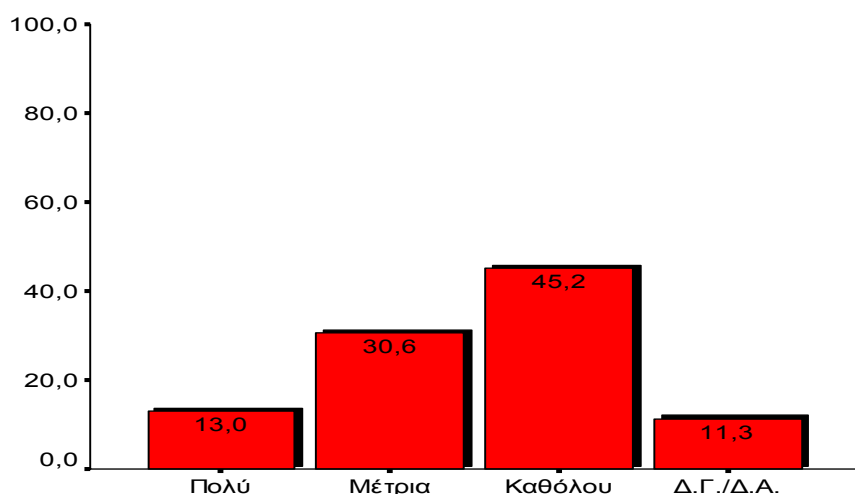
2.7 Βαθμός ικανοποίησης από τις δημόσιες υποδομές

Στην ερώτηση πόσο ικανοποιημένοι είναι οι ερωτώμενοι από τις δημόσιες υποδομές που έχουν σχέση με την κίνηση μέσα στην πόλη, την πρόσβαση στις δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες, στο σχολείο, στην εργασία, στα μέσα μαζικής μεταφοράς και στους χώρους πολιτισμού και ψυχαγωγίας δήλωσαν:

2.7.1 Κίνηση μέσα στην πόλη

Από τις δημόσιες υποδομές για την κίνηση μέσα στην πόλη των ατόμων με αναπηρία το 13% των ερωτηθέντων δήλωσαν πολύ ικανοποιημένοι, το 30,6% μέτρια ικανοποιημένοι και το 45,2% καθόλου ικανοποιημένοι (πίνακας 37, διάγραμμα 19). Τα ανωτέρω στοιχεία αφορούν το σύνολο των ερωτηθέντων και όχι μόνο αυτούς που αντιμετωπίζουν αντικειμενικά προβλήματα στη μετακίνησή τους. Συνακόλουθα, η κατάσταση των υποδομών για την κίνηση αυτών των κατηγοριών είναι πολύ δυσμενέστερη. Σε κάθε περίπτωση το γεγονός ότι οι σχεδόν μισοί ερωτώμενοι δεν δηλώνουν ικανοποιημένοι από τις υποδομές διευκόλυνσης των ατόμων με αναπηρία για την κίνησή τους μέσα στην πόλη, αναδεικνύει τις προσπάθειες που πρέπει να γίνουν από τους αρμόδιους φορείς ώστε οι πόλεις να γίνουν πιο φιλικές στα άτομα με αναπηρίες.

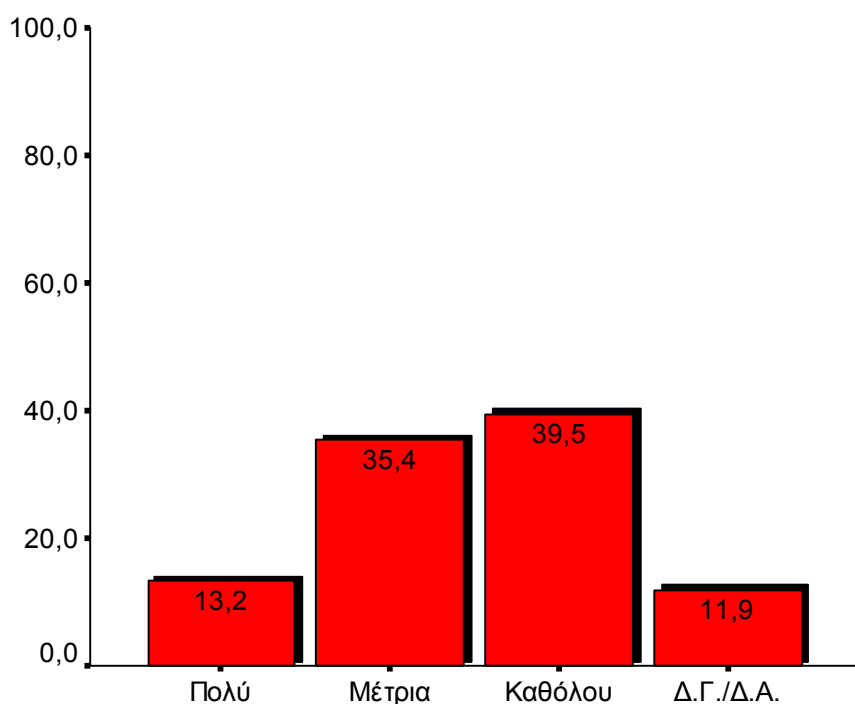
Διάγραμμα 19: Βαθμός ικανοποίησης από τις δημόσιες υποδομές για την κίνηση των ατόμων με αναπηρία μέσα στην πόλη, (%)

2.7.2 Πρόσβαση στις δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες

Παρά τις προσπάθειες που γίνονται τα τελευταία χρόνια εξακολουθούν να υπάρχουν σοβαρά προβλήματα στην απρόσκοπτη πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στις δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες, πολύ περισσότερο που δεν έχουν όλοι οι ερωτώμενοι αναπηρίες που τους δημιουργούν εμπόδια στην ελεύθερη κίνησή τους. Συγκεκριμένα, μόλις το 13,2% των ερωτηθέντων δήλωσε πολύ ικανοποιημένο από τις υποδομές για την πρόσβασή τους στις δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες, το 35,4% δήλωσε μέτρια ικανοποίηση και το 39,5% καθόλου ικανοποιημένο, (πίνακας 37.1, διάγραμμα 20).

Διάγραμμα 20: Βαθμός ικανοποίησης από τις δημόσιες υποδομές για την πρόσβαση στις δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες, (%)

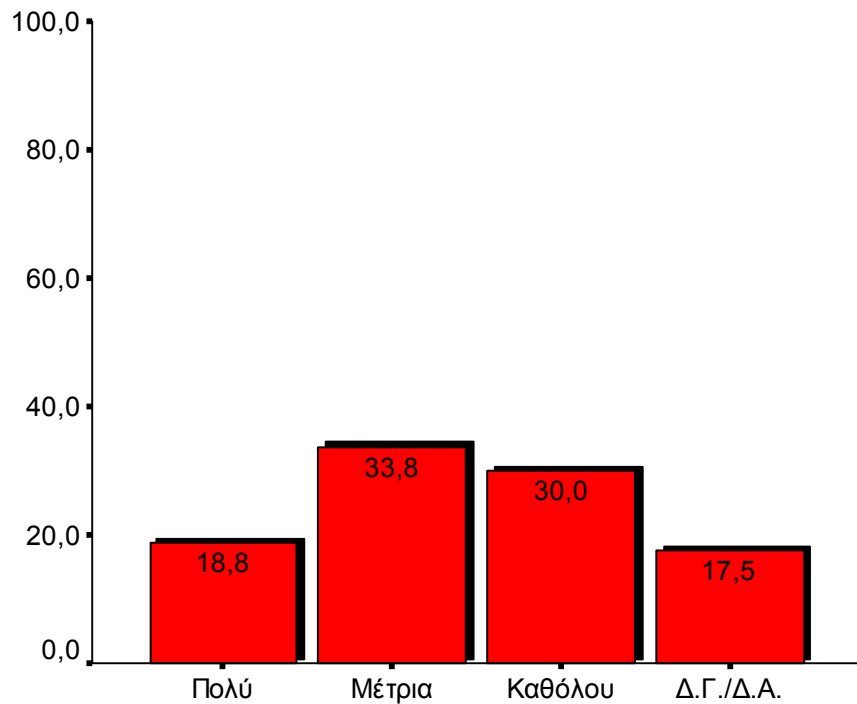

2.7.3 Πρόσβαση στο σχολείο

Από τις διευκολύνσεις για την πρόσβαση στο σχολείο μόνο το 18,8% των ερωτηθέντων δήλωσε πολύ ικανοποιημένο, το 33,8% μέτρια ικανοποιημένο και το 30% καθόλου ικανοποιημένο, (πίνακας 37.2, διάγραμμα 21). Παρά το γεγονός ότι η εκπαίδευση, όπως φάνηκε από την έως τώρα ανάλυση, παίζει καθοριστικό ρόλο στην αναβάθμιση της

θέσης και της ποιότητας ζωής των ατόμων με αναπηρία, το εκπαιδευτικό σύστημα δεν έχει λύσει ακόμη στοιχειώδη ζητήματα προσβασιμότητας από τα άτομα με αναπηρία.

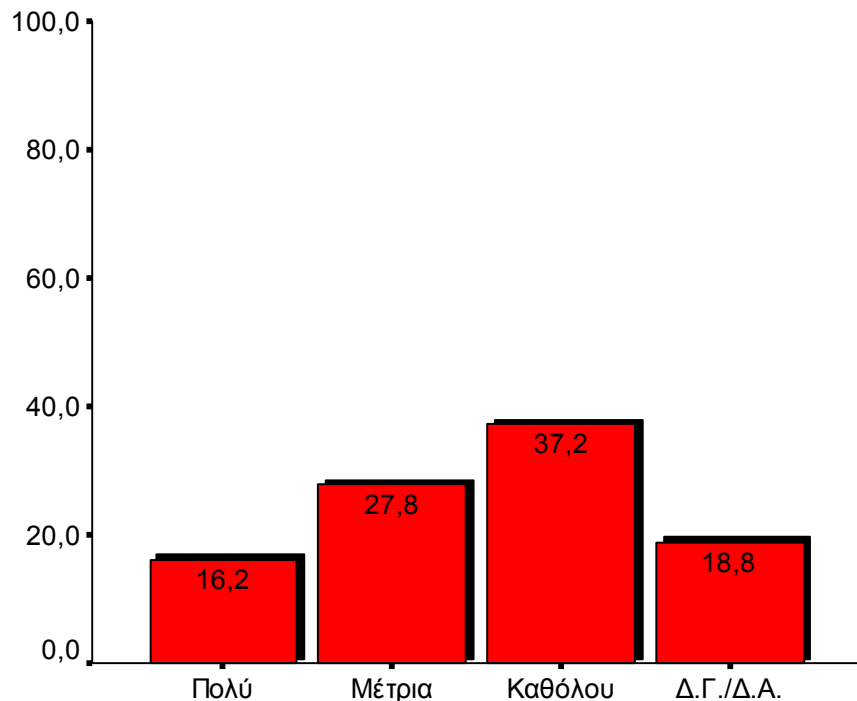
Διάγραμμα 21: Βαθμός ικανοποίησης από τις δημόσιες υποδομές για την πρόσβαση στο σχολείο, (%)

2.7.4 Πρόσβαση στην εργασία

Από τις υποδομές διευκόλυνσης των ατόμων με αναπηρία για την πρόσβασή τους στην εργασία μόνο το 16,2% δήλωσε πολύ ικανοποιημένο, το 27,8% μέτρια ικανοποιημένο και το 37,2% καθόλου ικανοποιημένο, (πίνακας 37.3, διάγραμμα 22).

Διάγραμμα 22: Βαθμός ικανοποίησης από τις δημόσιες υποδομές για την πρόσβαση στην εργασία, (%)

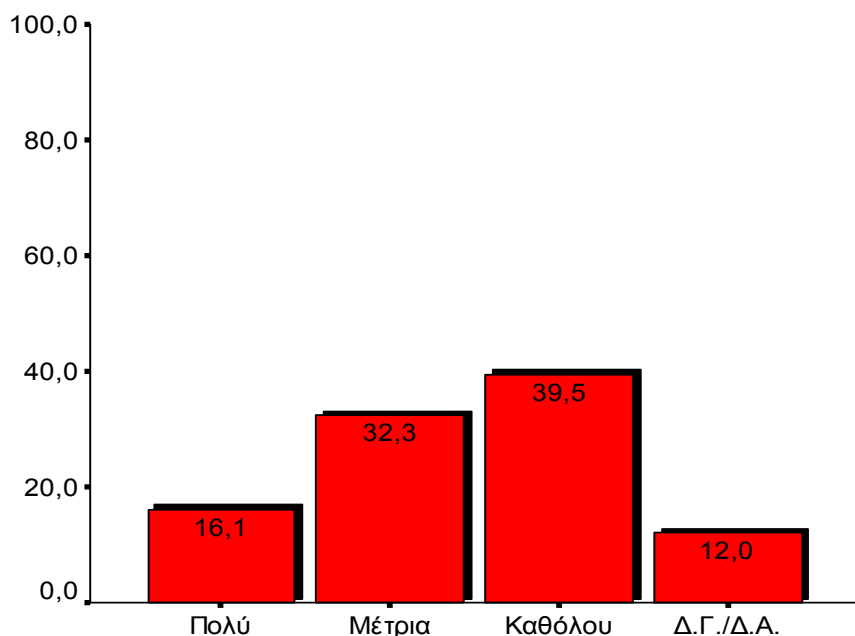

2.7.5 Μέσα μαζικής μεταφοράς

Από τις διευκολύνσεις των μέσων μαζικής μεταφοράς για τα άτομα με αναπηρίες, μόλις το 16,1% των ερωτηθέντων δήλωσε πολύ ικανοποιημένο, το 32,3% μέτρια ικανοποιημένο και το 39,5% καθόλου ικανοποιημένο, (πίνακας 37.4, διάγραμμα 23). Τα ανωτέρω στοιχεία επιβάλλουν τη λήψη μέτρων ώστε τα μέσα μαζικής μεταφοράς να μπορούν να εξυπηρετούν και να είναι προσβάσιμα από όλους τους πολίτες χωρίς διακρίσεις.

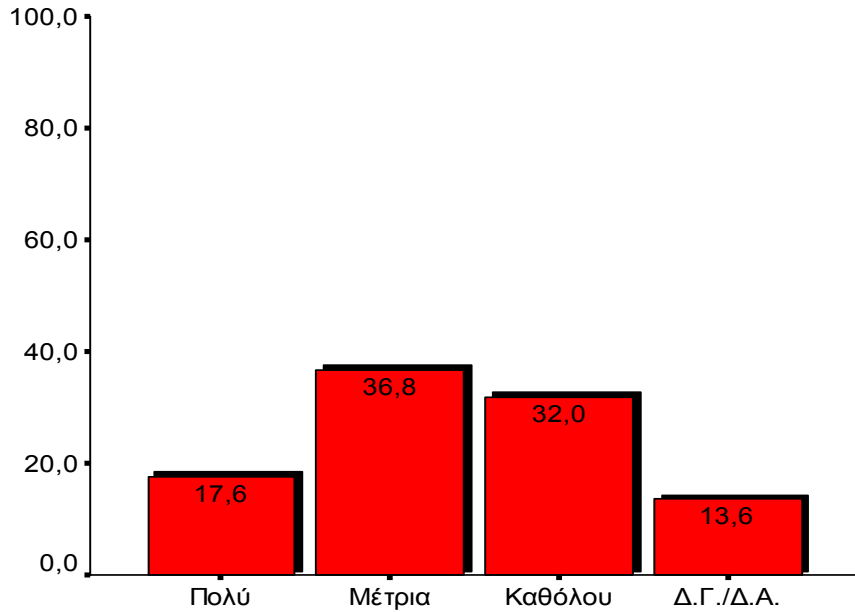
Διάγραμμα 23: Βαθμός ικανοποίησης από τις δημόσιες υποδομές στα μέσα μαζικής μεταφοράς, (%)

2.7.6 Χώροι πολιτισμού και ψυχαγωγίας

Όσον αφορά στις υποδομές πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στους χώρους πολιτισμού και ψυχαγωγίας μόνο το 17,6% των ερωτώμενων δήλωσε πολύ ικανοποιημένο, το 36,8% μέτρια ικανοποιημένο και το 32% καθόλου ικανοποιημένο (πίνακας 37.5, διάγραμμα 24). Συμπεραίνεται ότι υπάρχει πολιτισμικό έλλειμμα στους ίδιους τους χώρους του πολιτισμού, έλλειμμα που είναι ανάγκη να περιοριστεί και ή δυνατόν να μηδενιστεί, προκειμένου οι χώροι πολιτισμού να δικαιώνουν την ουσία της ύπαρξης και λειτουργίας τους.

Διάγραμμα 24: Βαθμός ικανοποίησης από τις δημόσιες υποδομές στους χώρους πολιτισμού και ψυχαγωγίας, (%)

Διαπιστώνεται ότι παρά τα βήματα που έγιναν για τη βελτίωση των υποδομών που διευκολύνουν την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στους διάφορους δημόσιους χώρους, εξακολουθούν να υπάρχουν σοβαρά προβλήματα. Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν μεγάλα προβλήματα κατά την κίνησή τους μέσα στις πόλεις, στα μέσα μαζικής μεταφοράς, στις δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες, στους χώρους εργασίας, στο σχολείο και στην πρόσβαση στους χώρους πολιτισμού και ψυχαγωγίας. Τα ανωτέρω προβλήματα πρέπει να αντιμετωπιστούν για τη διαμόρφωση ενός κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στο οποίο θα μπορούν να ζουν όλοι οι πολίτες χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς. Η ευθύνη γι αυτό ανήκει πρωτίστως στους δημόσιους φορείς, αλλά και του ιδιωτικού τομέα, πολύ περισσότερο που σε αρκετές περιπτώσεις οι αναγκαίες παρεμβάσεις επιδοτούνται από εθνικά ή κοινοτικά προγράμματα.

2.8 Δικαιώματα αναπήρων

Στην ερώτηση κατά πόσον τα δικαιώματα των αναπήρων (ιατρική και ψυχολογική παρακολούθηση, κοινωνική αποκατάσταση, εκπαίδευση–κατάρτιση, απασχόληση, υπηρεσίες ένταξης στο κοινωνικό σύνολο, πρόσβαση στην πληροφόρηση) που αναγνώρισε η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. προωθούνται στη χώρα μας, προέκυψαν τα παρακάτω στοιχεία.

2.8.1 Ιατρική και ψυχολογική παρακολούθηση

Το 11,5% των ερωτώμενων θεωρεί ότι το δικαίωμα στην ιατρική και ψυχολογική παρακολούθηση προωθείται πολύ ικανοποιητικά στη χώρα μας, το 38,9% μέτρια και το 33,5% καθόλου ικανοποιητικά (πίνακας 38).

2.8.2 Κοινωνική αποκατάσταση

Το δικαίωμα της κοινωνικής αποκατάστασης θεωρείται ότι προωθείται πολύ ικανοποιητικά από το 5,3% των ερωτώμενων, μέτρια από το 36,1% και καθόλου ικανοποιητικά από το 42,5% (πίνακας 38.1).

2.8.3 Εκπαίδευση – Κατάρτιση

Το 11,5% των ερωτώμενων θεωρεί ότι προωθείται πολύ ικανοποιητικά, 44,1% μέτρια ικανοποιητικά και το 27,8% καθόλου ικανοποιητικά (πίνακας 38.2).

2.8.4 Απασχόληση

Το δικαίωμα στην απασχόληση θεωρείται από τους ερωτώμενους ότι προωθείται στην Ελλάδα πολύ ικανοποιητικά από το 5,6%, μέτρια από το 30,8% και καθόλου ικανοποιητικά από το 48,2% (πίνακας 38.3).

2.8.5 Υπηρεσίες ένταξης στο κοινωνικό σύνολο

Το 4,8% θεωρεί ότι το δικαίωμα στις υπηρεσίες ένταξης στο κοινωνικό σύνολο προωθείται πολύ ικανοποιητικά, το 37,8% μέτρια ικανοποιητικά και το 38,2% καθόλου ικανοποιητικά (πίνακας 38.4).

2.8.6 Πρόσβαση στην πληροφόρηση

Η πρόσβαση στην πληροφόρηση θεωρείται ότι προωθείται πολύ ικανοποιητικά από το 12,2% των ερωτώμενων, μέτρια ικανοποιητικά από το 38,4% και καθόλου ικανοποιητικά από το 34,1% (πίνακας 38.5).

Συμπερασματικά διαπιστώνεται ότι η άποψη των ατόμων με αναπηρία σχετικά με τα δικαιώματα που αναφέρθηκαν, είναι σαφώς αρνητική, κυρίως σε ότι αφορά την κοινωνική αποκατάσταση, την απασχόληση και την ένταξη στο κοινωνικό σύνολο. Σε ότι αφορά τα δικαιώματα για ιατρική και ψυχολογική παρακολούθηση, για εκπαίδευση και κατάρτιση και για πληροφόρηση, η αρνητική εικόνα μετριάζεται, αφού η πλειοψηφία δηλώνει ότι προωθούνται μεν, αλλά σε μέτρια ικανοποιητικό βαθμό.

Επίσης, το ποσοστό των ατόμων που δεν έδωσε καμία απάντηση είναι σχετικά υψηλό. Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι, κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, παρατηρήθηκε ότι, ο βασικός λόγος που οι ερωτώμενοι δεν έκαναν καμία δήλωση ήταν η άγνοια και όχι απλώς η άρνηση να απαντήσουν, γεγονός που με τη σειρά του αναδεικνύει, σε κάποιο βαθμό, την ανάγκη – δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία για αμεσότερη και ευκολότερη πρόσβαση στην πληροφόρηση. Παρόλα αυτά, διαφαίνεται και πάλι, η υστέρηση που υπάρχει στην υιοθέτηση και έμπρακτη διασφάλιση των δικαιωμάτων που αναφέρθηκαν από τους αρμόδιους φορείς της πολιτείας.

3. Απασχόληση των ατόμων με αναπηρία

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζεται μία σειρά από στοιχεία που αφορούν στην κατάσταση της απασχόλησης ή της ανεργίας. Ειδικότερα, γίνεται αναφορά στη θέση στην αγορά εργασίας, στο χρονικό διάστημα και το είδος της απασχόλησης, στους παράγοντες που οι ερωτώμενοι θεωρούν σημαντικούς στη διαδικασία λήψης της απόφασης να εργαστούν, στην επιθυμία ή όχι να εργαστούν, στο χρονικό διάστημα ανεργίας κλπ.

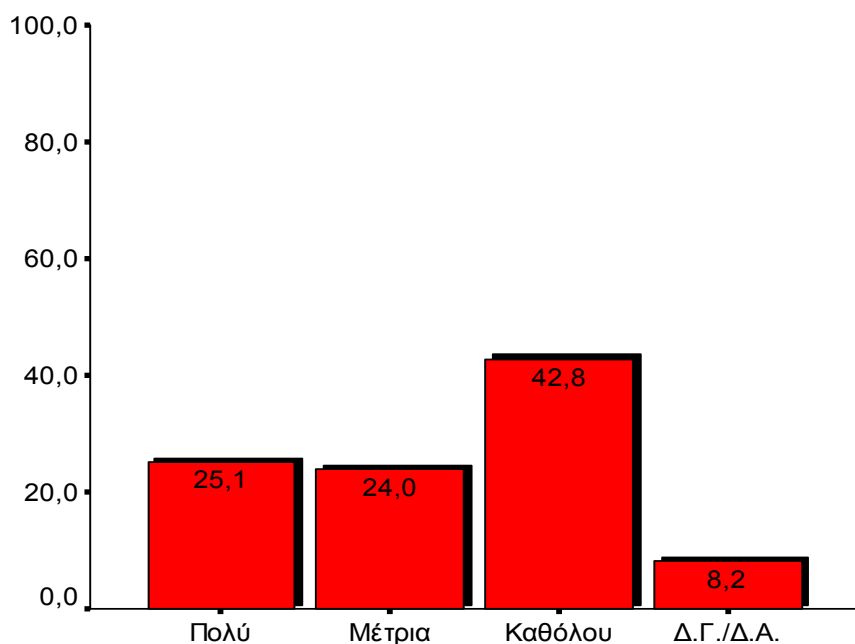
Επίσης ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να αξιολογήσουν τη συμπεριφορά του εργοδότη και των υπόλοιπων στελεχών της επιχείρησης, των συναδέλφων, των πελατών και γενικότερα του εργασιακού περιβάλλοντος.

Στη συνέχεια, οι ερωτώμενοι δηλώνουν τα μέσα που έχουν αξιοποιήσει στην προσπάθειά τους να εργαστούν και τέλος, αξιολογούν τον εαυτό τους, σε ότι αφορά την απόδοσή τους στην ίδια θέση εργασίας, συγκριτικά με τους συναδέλφους τους.

3.1 Σπουδές και εργασία

Στην ερώτηση κατά πόσο θεωρείτε ότι σας βοήθησαν οι σπουδές σας για να μπορέσετε να εργαστείτε, το 25,1% των ερωτώμενων απάντησε πολύ, το 24% μέτρια και το 42,8% καθόλου (πίνακας 39, διάγραμμα 25).

Διάγραμμα 25: Σχέση σπουδών – απασχόλησης, (%)

Φύλο

Σε σχέση με το φύλο των ερωτώμενων παρατηρείται ότι οι γυναίκες ανέφεραν ότι οι σπουδές τους βοήθησαν περισσότερο για να βρουν δουλειά σε σχέση με τους άνδρες. Συγκεκριμένα, το 23% των ανδρών δήλωσε ότι οι σπουδές τους βοήθησαν πολύ για να εργαστούν, μέτρια 24,3% και καθόλου το 45,2%, ενώ οι γυναίκες πολύ το 28%, μέτρια 23,4% και καθόλου το 39,5% (πίνακας 39.1).

Επίπεδο εκπαίδευσης

Συσχετίζοντας το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και το κατά πόσο τους βοήθησαν οι σπουδές για να εργαστούν συμπεραίνεται ότι, όσο χαμηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων τόσο λιγότερο τους βοήθησαν οι σπουδές στη προσπάθειά τους για να εργαστούν. Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται ότι, την επιλογή πολύ, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ανέφεραν όσοι πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ. Μέτρια, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, οι ίδιοι όπως προηγούμενα και επί πλέον οι απόφοιτοι ΑΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού/διδακτορικού διπλώματος, και καθόλου πάνω από το

μέσο όρο, πάλι όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού και Γυμνασίου (πίνακας 39.2).

Εργαζόμενοι-άνεργοι

Μεταξύ των εργαζομένων και των ανέργων, οι άνεργοι στις επιλογές, πολύ και μέτρια είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος στο κατά πόσο τους βοήθησαν οι σπουδές για να βρουν εργασία, ενώ στην επιλογή καθόλου είναι πάνω από το μέσο όρο, (πίνακας 39.4). Οι εργαζόμενοι δήλωσαν ότι οι σπουδές τους βοήθησαν για να βρουν δουλειά, σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ότι οι άνεργοι.

Μορφή της αναπηρίας

Ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας, δήλωσαν ότι οι σπουδές τους βοήθησαν πολύ να βρουν εργασία, κάτω από το μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και λοιπές αναπηρίες. Μέτρια, κάτω από το μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες, ενώ καθόλου, πάνω από το μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες, (πίνακας 39.5).

Ειδικές κοινωνικές ομάδες

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση δήλωσαν ότι οι σπουδές τους βοήθησαν πολύ για να εργαστούν κάτω από το μέσο όρο. Μέτρια, κάτω από το μέσο όρο, οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση και καθόλου πάνω από το μέσο όρο του δείγματος οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση, στους οποίους φαίνεται ότι υπάρχει και οι μεγαλύτεροι διαφοροποίηση από το μέσο όρο του δείγματος (πίνακας 39.6).

Το γεγονός ότι το 65% των αναπήρων ανέφεραν ότι οι σπουδές δεν τους βοήθησαν για να βρουν εργασία, αναδεικνύει τη διάσταση μεταξύ του περιεχόμενου των σπουδών και των αναγκών της αγοράς εργασίας, στοιχείο που χαρακτηρίζει, βέβαια, συνολικά τη σχέση αγοράς εργασίας και εκπαιδευτικού συστήματος.

Οι σπουδές βοήθησαν περισσότερο τις γυναίκες να βρουν εργασία, ενώ όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο τόσο περισσότερο βοηθούν οι σπουδές στην επαγγελματική αποκατάσταση. Σε μικρότερο βαθμό βοήθησαν οι σπουδές, τους άνεργους, όσους έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες, πολλαπλές αναπηρίες και τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση.

3.2 Βαρύτητα παραγόντων στην απόφαση για απασχόληση

Από τους ερωτώμενους ζητήθηκε να προσδιορίσουν τη βαρύτητα των παραγόντων, κλίσεις, ικανότητες, ανάγκη επιβίωσης, ισότιμη συμμετοχή στην εργασία, κοινωνική καταξίωση, τυπικά προσόντα, στη λήψη απόφασης για απασχόληση. Από τις σχετικές απαντήσεις προέκυψαν τα παρακάτω:

3.2.1 Οι κλίσεις

Το 37,8% των ερωτώμενων δήλωσε ότι οι κλίσεις τους βοήθησαν πολύ στη λήψη απόφασης για απασχόληση, 26,9% αρκετά, 17,5% λίγο και 13,3% καθόλου (πίνακας 40). Περίπου το 64% θεωρεί ότι οι κλίσεις τους συνέβαλαν πολύ και αρκετά στη λήψη απόφασης για απασχόληση και το 1/3 περίπου λίγο και καθόλου.

Όσον αφορά στο φύλο των ερωτώμενων, το 68,2% των γυναικών δήλωσε ότι οι κλίσεις τους βοήθησαν πολύ και αρκετά στη λήψη της απόφασης για απασχόληση και το 28,2% λίγο έως καθόλου, ενώ οι άνδρες 62,2% και 32,9% αντίστοιχα (πίνακας 40.1). Φαίνεται ότι για τις γυναίκες οι κλίσεις έχουν μάλλον μεγαλύτερη βαρύτητα στη λήψη απόφασης για απασχόληση απ' ότι στους άνδρες.

Συσχετίζοντας το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και τη βαρύτητα των κλίσεών τους στη λήψη απόφασης για απασχόληση, διαπιστώνεται ότι κυρίως όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ δήλωσαν ότι οι κλίσεις τους βοήθησαν πολύ και αρκετά, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (πίνακας 40.2). Διαπιστώνεται ότι για τους αποφοίτους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης οι κλίσεις τους έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα στη λήψη της απόφασης για απασχόληση.

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, οι έγγαμοι ανέφεραν ότι οι κλίσεις τους βοήθησαν στη λήψη απόφασης για απασχόληση πολύ και αρκετά, σε ποσοστό κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι άγαμοι και οι διαζευγμένοι πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 40.3).

Όσον αφορά στους εργαζόμενους το 61% δήλωσαν ότι οι κλίσεις τους βοήθησαν πολύ και αρκετά στη λήψη της απόφασης για απασχόληση και το 25% λίγο έως καθόλου, ενώ οι άνεργοι 66,8% και 28,5% αντίστοιχα (πίνακας 40.4).

Ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας και τη βαρύτητα των κλίσεων στη λήψη απόφασης για απασχόληση προκύπτει ότι, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και ψυχικές/νοητικές ασθένειες δήλωσαν ότι οι κλίσεις τους έχουν μικρότερη από το μέσο όρο βαρύτητα, αφού στην επιλογή πολύ και αρκετά είναι κάτω από το μέσο όρο (πίνακας 40.5)

Όσον αφορά στους αναπήρους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση δήλωσαν ότι οι κλίσεις τους έχουν μικρότερη από το μέσο όρο βαρύτητα στην απόφαση για απασχόληση (πίνακας 40.6).

3.2.2 Οι ικανότητες

Οι ικανότητες συνέβαλαν πολύ στη λήψη απόφασης για απασχόληση για το 52,1% των ερωτηθέντων, αρκετά για το 30,5%, λίγο για το 10,5% και καθόλου για το 3,7% (πίνακας 41)

Σε σχέση με το φύλο των ερωτώμενων, το 85,1% των γυναικών δήλωσε ότι οι ικανότητές τους βοήθησαν πολύ και αρκετά στη λήψη της απόφασης για απασχόληση και το 11,6% λίγο έως καθόλου, ενώ οι άνδρες 80,8% και 16% αντίστοιχα (πίνακας 41.1). Για τις γυναίκες οι ικανότητες έχουν σχετικά μεγαλύτερη βαρύτητα στη λήψη απόφασης για απασχόληση απ' ότι για τους άνδρες.

Συσχετίζοντας το μορφωτικό επίπεδο και τη συμβολή των ικανοτήτων στη λήψη απόφασης για απασχόληση προκύπτει ότι, οι ικανότητες συνέβαλαν πολύ, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, σε όσους δεν πήγαν σχολείο, στους απόφοιτους Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ. Αρκετά, κάτω από το μέσο όρο, σε όσους δεν πήγαν σχολείο, στους απόφοιτους Δημοτικού, ΙΕΚ και ΑΕΙ. Συνέβαλαν λίγο και καθόλου, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, σε όσους δεν πήγαν σχολείο, στους απόφοιτους

Δημοτικού, Γυμνασίου και στους κατόχους μεταπτυχιακού διπλώματος (πίνακας 41.2). Διαπιστώνεται ότι για τους αποφοίτους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και του Γυμνασίου οι ικανότητες συνέβαλαν στη λήψη απόφασης για απασχόληση λιγότερο από το μέσο όρο του δείγματος.

Το 85,5% των εργαζομένων δήλωσαν ότι οι ικανότητες τους βοήθησαν πολύ και αρκετά στη λήψη της απόφασης για απασχόληση και το 12,1% λίγο έως καθόλου, ενώ οι άνεργοι το 81% και 15,3% αντίστοιχα (πίνακας 41.3)

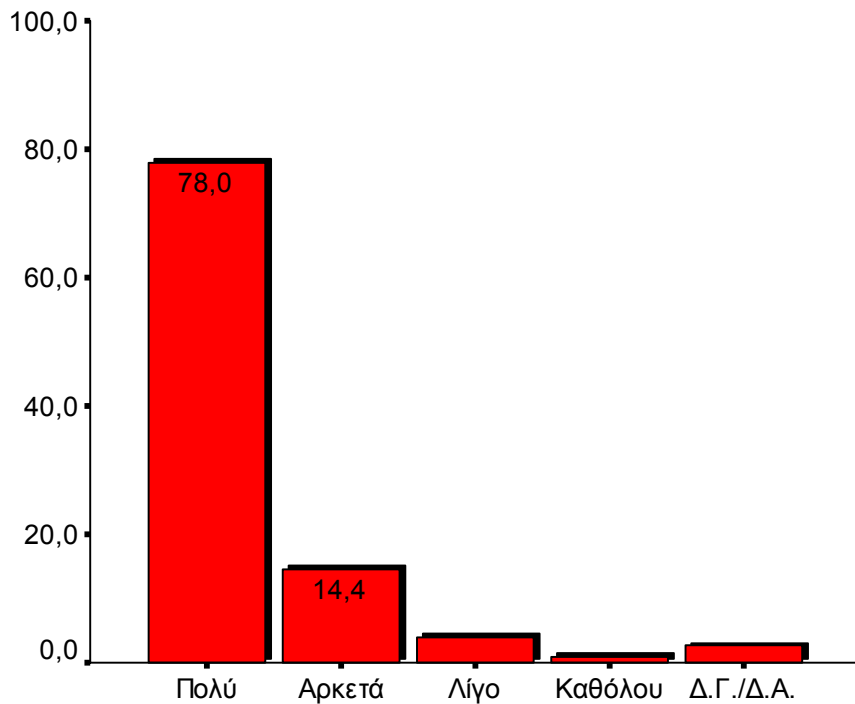
Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, οι ικανότητες συνέβαλαν στη λήψη απόφασης για απασχόληση πολύ και αρκετά, κάτω από το μέσο όρο δείγματος, σε όσους έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες, ενώ συνέβαλαν λίγο και καθόλου, πάνω από το μέσο όρο, σε όσους έχουν προβλήματα όρασης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες (πίνακας 41.4).

Όσον αφορά στις ειδικές κοινωνικές ομάδες και στη συμβολή των ικανοτήτων στη λήψη απόφασης για απασχόληση διαπιστώνεται ότι, για τους εξαρτημένους και τους υπό απεξάρτηση οι ικανότητες συνέβαλαν πολύ και αρκετά κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ για τους οικονομικούς μετανάστες και τους παλιννοστούντες πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 41.5).

3.2.3 Ανάγκη για επιβίωση

Η ανάγκη για επιβίωση, όπως άλλωστε είναι προφανές, συνέβαλε πολύ στη λήψη απόφασης για απασχόληση στη μεγάλη πλειοψηφία (78%) των ατόμων με αναπηρία. Ποσοστό 14,4% απάντησε αρκετά, 4% λίγο και 1% καθόλου (πίνακας 42, διάγραμμα 26).

Διάγραμμα 26: Η ανάγκη για επιβίωση ως παράγοντας της απόφασης για εργασία, (%)

Σε σχέση με το φύλο των ερωτώμενων δεν παρατηρείται κάποια διαφοροποίηση ως τη συμβολή της ανάγκης για επιβίωση στη λήψη της απόφασης για απασχόληση. Συγκεκριμένα, το 93,6% των γυναικών δήλωσε ότι η ανάγκη για επιβίωση συνέβαλε πολύ και αρκετά στη λήψη της απόφασης για απασχόληση και το 5,5% λίγο έως καθόλου, ενώ οι άνδρες 93% και 4,6% αντίστοιχα (πίνακας 42.1).

Ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων, όσοι δεν πήγαν σχολείο και οι απόφοιτοι Γυμνασίου δήλωσαν ότι η ανάγκη για επιβίωση συνέβαλε πολύ και αρκετά στη λήψη απόφασης για απασχόληση κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (πίνακας 42.2).

Ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, οι έγγαμοι και οι διαζευγμένοι ανέφεραν, σε ποσοστό πάνω από το μέσο όρο, ότι η ανάγκη για επιβίωση συνέβαλε πολύ και αρκετά στη λήψη της απόφασης για απασχόληση, ενώ οι άγαμοι στα όρια του μέσου όρου του δείγματος (πίνακας 42.3).

Συσχετίζοντας τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων και τη συμβολή της ανάγκης για επιβίωση στη λήψη απόφασης για απασχόληση διαπιστώνεται μια μικρή διαφοροποίηση στην επιλογή πολύ και αρκετά, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, από όσους έχουν προβλήματα κώφωσης, κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες, καθώς και στην επιλογή λίγο και καθόλου, πάνω από το μέσο όρο, από όσους έχουν κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες (πίνακας 42.4).

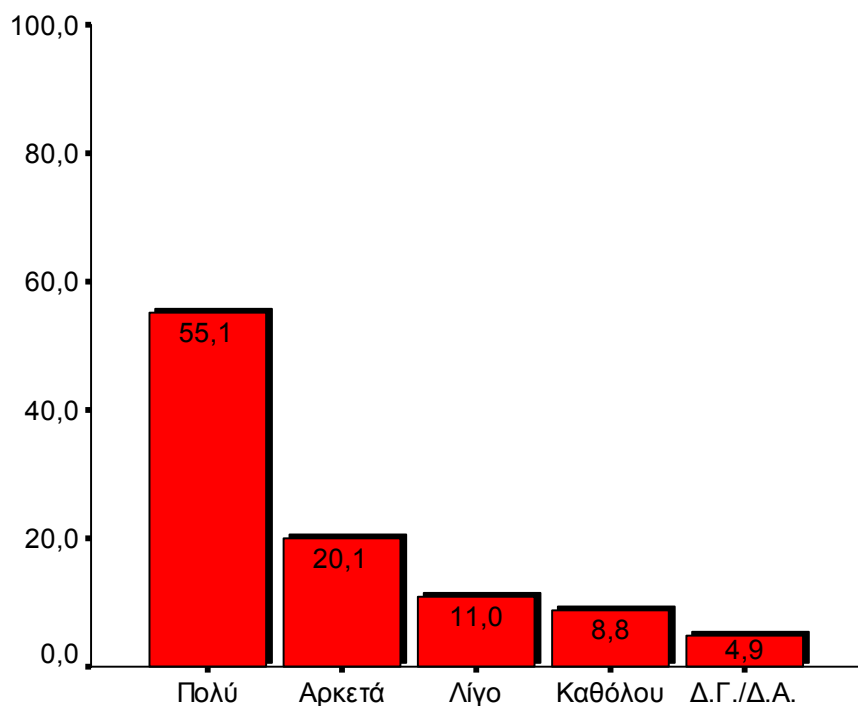
Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, οι παλιννοστούντες ανέφεραν ότι η ανάγκη για επιβίωση συνέβαλε στη λήψη απόφασης για απασχόληση πολύ και αρκετά κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση λίγο και καθόλου πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 42.5).

Το 94,6% των εργαζομένων ανέφερε ότι η ανάγκη για επιβίωση πολύ και αρκετά στη λήψη απόφασης για την απασχόληση και το 4% λίγο έως καθόλου, ενώ των ανέργων το 91,2% και 5,5% αντίστοιχα (πίνακας 42.6).

3.2.4 Ισότιμη συμμετοχή στην εργασία

Η ισότιμη συμμετοχή στην εργασία αναδεικνύεται σε κρίσιμο παράγοντα για την απόφαση των ατόμων με αναπηρία να αναζητήσουν εργασία. Το στοιχείο αυτό αποδεικνύει αφενός τη σημασία των ικανοτήτων των ατόμων με αναπηρία, αλλά ταυτόχρονα και τη σημασία που έχει η αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία στους χώρους εργασίας. Το 55,1% των ερωτώμενων δήλωσε ότι η ισότιμη συμμετοχή συνέβαλε πολύ στη λήψη απόφασης για απασχόληση, το 20,1% αρκετά, το 11% λίγο και για το 8,8% καθόλου (πίνακας 43, διάγραμμα 27).

Διάγραμμα 27: Η ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην εργασία ως παράγοντας της απόφασης για εργασία, (%)

Σε σχέση με το φύλο των ερωτώμενων δεν υπάρχει διαφοροποίηση στη συμβολή της ισότιμης συμμετοχής στην εργασία στη λήψη της απόφασης για απασχόληση. Συγκεκριμένα, το 75,7% των γυναικών δήλωσε ότι η ισότιμη συμμετοχή στην εργασία συνέβαλε πολύ και αρκετά στη λήψη της απόφασης για απασχόληση και το 19,7% λίγο έως καθόλου, ενώ οι άνδρες 74,9% και 19,9% αντίστοιχα (πίνακας 43.1).

Ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού και ΤΕΙ δήλωσαν ότι, η ισότιμη συμμετοχή στην εργασία συνέβαλε πολύ και αρκετά στη λήψη απόφασης για απασχόληση κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (πίνακας 43.2).

Ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, οι έγγαμοι ανέφεραν, σε ποσοστό κάτω από το μέσο όρο, ότι η ισότιμη συμμετοχή στην εργασία συνέβαλε πολύ

και αρκετά στη λήψη της απόφασης για απασχόληση, οι άγαμοι πάνω από το μέσο όρο, ενώ οι διαζευγμένοι στα όρια του μέσου όρου του δείγματος (πίνακας 43.3).

Συσχετίζοντας τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων και τη συμβολή της ισότιμης συμμετοχής στην εργασία στη λήψη απόφασης για απασχόληση διαπιστώνεται ότι, στην επιλογή πολύ και αρκετά, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, είναι όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, πολλαπλές αναπηρίες και λοιπές αναπηρίες, ενώ στην επιλογή λίγο και καθόλου, πάνω από το μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 43.4).

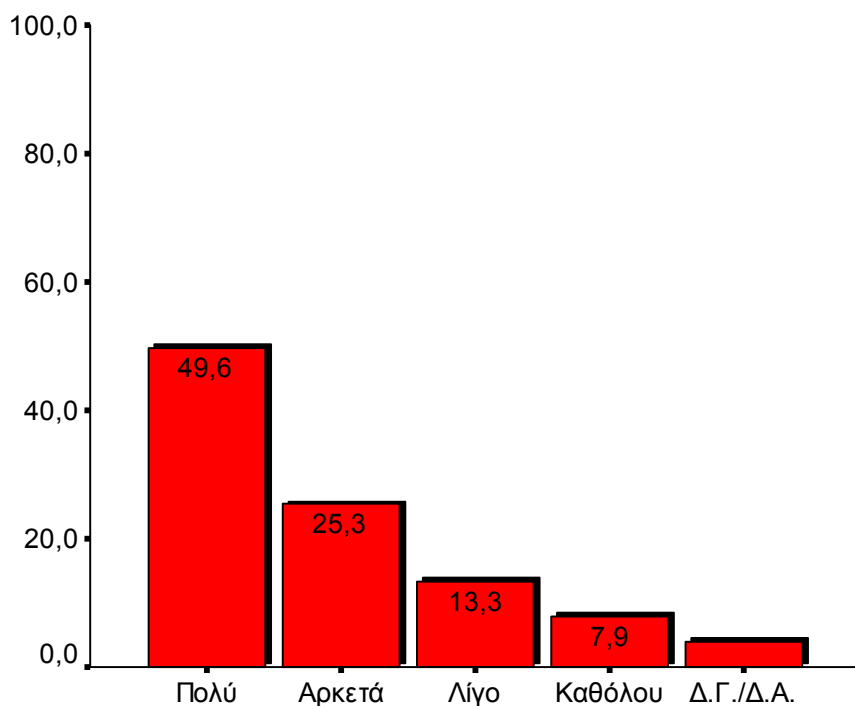
Οι ερωτώμενοι που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, οικονομικοί μετανάστες, παλιννοστούντες, εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση, δήλωσαν ότι η ισότιμη συμμετοχή στην εργασία συνέβαλε στη λήψη απόφασης για απασχόληση πολύ και αρκετά κάτω από το μέσο όρο, ενώ λίγο και καθόλου πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 43.5).

Ανάλογα με τη θέση στην αγορά εργασίας, το 73,2% των εργαζομένων δήλωσε ότι η ισότιμη συμμετοχή στην εργασία συνέβαλε πολύ και αρκετά στη λήψη της απόφασης για απασχόληση και το 22,8% λίγο έως καθόλου, ενώ των ανέργων το 76,3% και το 18,2% αντίστοιχα (πίνακας 43.6).

3.2.5 Κοινωνική καταξίωση

Η κοινωνική καταξίωση μέσω της εργασίας, συνιστά σημαντικό παράγοντα για την απόφαση των ατόμων με αναπηρία να αναζητήσουν εργασία. Το 49,6% θεωρεί ότι η κοινωνική καταξίωση συνέβαλε πολύ στη λήψη απόφασης για απασχόληση, το 25,3% αρκετά, το 13,3% λίγο και το 7,9% καθόλου (πίνακας 44, διάγραμμα 28).

Διάγραμμα 28: Η κοινωνική καταξίωση ως παράγοντας της απόφασης για εργασία, (%)

Σε σχέση με το φύλο των ερωτώμενων δεν εντοπίζεται διαφοροποίηση στη συμβολή της σημασίας της κοινωνικής καταξίωσης στη λήψη της απόφασης για απασχόληση. Συγκεκριμένα, το 75% των γυναικών δήλωσε ότι η κοινωνική καταξίωση συνέβαλε πολύ και αρκετά στη λήψη της απόφασης για απασχόληση και το 21,2% λίγο έως καθόλου, ενώ οι άνδρες 74,9% και 21,1% αντίστοιχα (πίνακας 44.1).

Ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού, ΤΕΙ και ΑΕΙ δήλωσαν ότι, η κοινωνική καταξίωση συνέβαλε πολύ και αρκετά στη λήψη απόφασης για απασχόληση, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (πίνακας 44.2).

Ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, οι έγγαμοι ανέφεραν, σε ποσοστό κάτω από το μέσο όρο, ότι η κοινωνική καταξίωση συνέβαλε πολύ και αρκετά στη λήψη της απόφασης για απασχόληση, οι άγαμοι πάνω από το μέσο όρο, ενώ οι διαζευγμένοι στα όρια του μέσου όρου του δείγματος (πίνακας 44.3).

Συσχετίζοντας τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων και τη συμβολή της κοινωνικής καταξίωσης στη λήψη απόφασης για απασχόληση διαπιστώνεται ότι, στην επιλογή πολύ και αρκετά, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, είναι όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και πολλαπλές αναπηρίες, ενώ στην επιλογή λίγο και καθόλου, πάνω από το μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα όρασης και πολλαπλές αναπηρίες (πίνακας 44.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση, δήλωσαν ότι η κοινωνική καταξίωση συνέβαλε στη λήψη απόφασης για απασχόληση πολύ και αρκετά, κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι παλιννοστούντες πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 44.5).

Το 77,9% των εργαζομένων αναπήρων δήλωσε ότι η κοινωνική καταξίωση συνέβαλε πολύ και αρκετά στη λήψη απόφασης για απασχόληση και το 19% λίγο και καθόλου, ενώ των ανέργων το 73,3% και το 22,2% αντίστοιχα (πίνακας 44.6).

3.2.6 Τυπικά προσόντα (σπουδές)

Οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι τα τυπικά τους προσόντα συνέβαλαν πολύ για το 37,7% στη λήψη απόφασης για απασχόληση, 23,8% μέτρια, 18,2% λίγο και για το 12,8% καθόλου (πίνακας 45).

Σε σχέση με το φύλο των ερωτώμενων, το 63,9% των γυναικών δήλωσε ότι τα τυπικά τους προσόντα συνέβαλαν πολύ και αρκετά στη λήψη της απόφασης για απασχόληση και το 28,8% λίγο έως καθόλου, ενώ οι άνδρες 59,8% και 32,6% αντίστοιχα (πίνακας 45.1). Οι γυναίκες θεωρούν ότι τα τυπικά προσόντα συνέβαλαν περισσότερο στη λήψη της απόφασης για απασχόληση σε σχέση με τους άνδρες.

Ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού και Γυμνασίου δήλωσαν ότι, τα τυπικά προσόντα (σπουδές) συνέβαλαν πολύ και αρκετά στη λήψη απόφασης για απασχόληση, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, οι απόφοιτοι Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ περίπου στο μέσο όρο και οι απόφοιτοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης πάνω από το μέσο όρο του δείγματος (πίνακας 45.2).

Ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, οι έγγαμοι, οι διαζευγμένοι ανέφεραν, σε ποσοστό κάτω από το μέσο όρο, ότι τα τυπικά προσόντα συνέβαλαν πολύ και αρκετά στη λήψη της απόφασης για απασχόληση, ενώ οι άγαμοι πάνω από το μέσο όρο του δείγματος (πίνακας 45.3).

Συσχετίζοντας τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων και τη συμβολή των τυπικών προσόντων στη λήψη απόφασης για απασχόληση διαπιστώνεται ότι, στην επιλογή πολύ και αρκετά, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, είναι όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες, ενώ στην επιλογή λίγο και καθόλου, πάνω από το μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες (πίνακας 45.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση, δήλωσαν ότι τα τυπικά προσόντα συνέβαλαν στη λήψη απόφασης για απασχόληση πολύ και αρκετά, κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι παλιννοστούντες περίπου στο μέσο όρο (πίνακας 45.5).

Το 66,1% των εργαζομένων αναπήρων δήλωσε ότι τα τυπικά προσόντα συνέβαλαν πολύ και αρκετά στη λήψη απόφασης για απασχόληση και το 28,4% λίγο και καθόλου, ενώ των ανέργων το 59% και το 32,4% αντίστοιχα (πίνακας 45.6).

Συμπερασματικά, από την αξιολόγηση της βαρύτητας των παραγόντων στη λήψη απόφασης για την απασχόληση, τα άτομα με αναπηρία δίνουν ιδιαίτερα μεγαλύτερη βαρύτητα στην ανάγκη για επιβίωση, στην ισότιμη συμμετοχή στην εργασία και στην

κοινωνική καταξίωση μέσω της εργασίας. Σημαντικό ρόλο παίζουν επίσης οι ικανότητες, οι κλίσεις και τα τυπικά προσόντα των ατόμων με αναπηρία.

Το φύλο δεν φαίνεται να διαφοροποιεί σημαντικά τη βαρύτητα των παραγόντων, με εξαίρεση τις κλίσεις, τις ικανότητες και τα τυπικά προσόντα όπου οι γυναίκες δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα από τους άνδρες.

Όσον αφορά τη διαφοροποίηση κατά το μορφωτικό επίπεδο, κυρίως οι απόφοιτοι της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δίνουν μικρότερη βαρύτητα σε όλους τους ανωτέρω παράγοντες. Το ίδιο διαπιστώνεται και για τους άνεργους σε σχέση με τους εργαζόμενους.

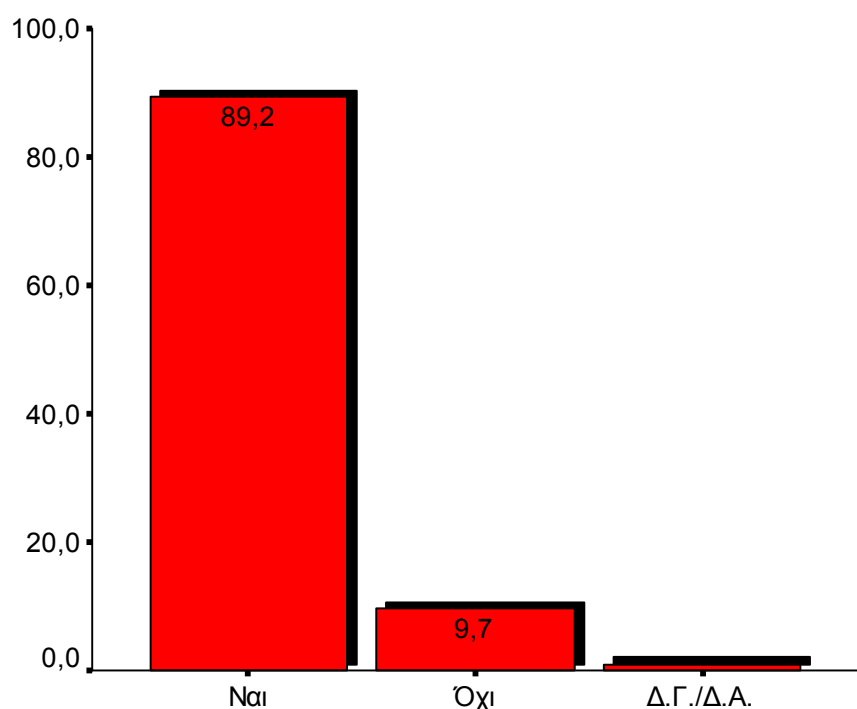
Το είδος της αναπηρίας φαίνεται ότι επηρεάζει την αξιολόγηση της βαρύτητας των ανωτέρω παραγόντων αφού όσοι έχουν προβλήματα όρασης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες τους αξιολογούν λιγότερο, ενώ όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης αξιολογούν λιγότερο επίσης τις κλίσεις και τυπικά προσόντα.

Κυρίως οι οικονομικοί μετανάστες και δευτερευόντως οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση αξιολογούν σε μικρότερο βαθμό τη βαρύτητα των ανωτέρω παραγόντων προκειμένου να αποφασίσουν να εργαστούν.

3.3 Ενδιαφέρον για εργασία

Στην ερώτηση εάν ενδιαφέρεσαι να εργαστείς ή όχι, η μεγάλη πλειοψηφία των ερωτώμενων, περίπου το 90%, δήλωσε ότι ενδιαφέρεται να εργαστεί, ενώ το 9,7% απήντησε αρνητικά (πίνακας 46, διάγραμμα 29).

Διάγραμμα 29: Ενδιαφέρον για εργασία, (%)

Σε σχέση με το φύλο των ερωτηθέντων δεν εντοπίζεται διαφορά όσον αφορά το ενδιαφέρον για εργασία. Συγκεκριμένα, το 90% των ανδρών και το 88,2% των γυναικών δήλωσε ότι ενδιαφέρεται να εργαστεί (πίνακας 46.1).

Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό επίπεδο, ενδιαφέρον για εργασία, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, δήλωσαν όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι Δημοτικού και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος (πίνακας 46.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων δεν εντοπίζονται ουσιώδεις διαφορές (πίνακας 46.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, αξιολογήθηκε είναι το στοιχείο ότι το σύνολο των ατόμων με προβλήματα όρασης (99,2%) δήλωσαν ότι ενδιαφέρονται για να εργαστούν. Αντιθέτως, τα άτομα με κινητικά προβλήματα και πολλαπλές αναπηρίες δήλωσαν ότι επιθυμούν να εργασθούν σε ποσοστά πολύ υψηλά μεν, αλλά χαμηλότερα από το μέσο όρο, (83%) (πίνακας 46.5).

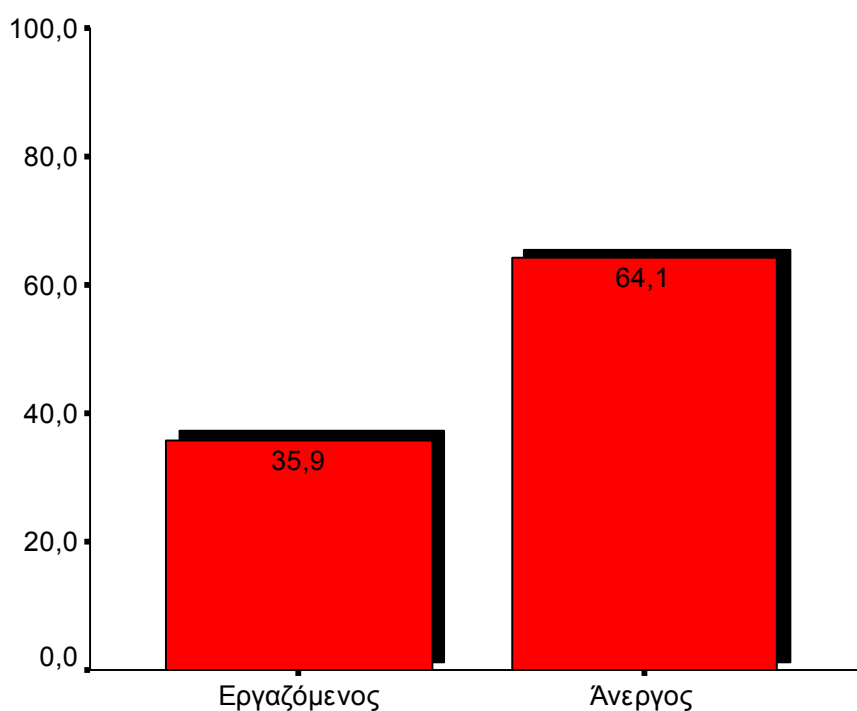
Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση δήλωσαν ότι ενδιαφέρονται για να εργαστούν σε ποσοστά 80,5% και 86,7% αντίστοιχα (ελαφρώς κάτω από το συνολικό μέσο όρο), ενώ οι παλιννοστούντες σε ποσοστό 88,9%, περίπου όσο και ο μέσος όρος (πίνακας 46.6).

Συμπερασματικά, η συντριπτική πλειοψηφία των αναπήρων (90%), ενδιαφέρεται να εργαστεί. Σχετικά αξιολογήθηκαν διαφοροποιήσεις εντοπίζονται στους απόφοιτους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, στα άτομα με κινητικά προβλήματα, με πολλαπλές αναπηρίες και στους οικονομικούς μετανάστες, που δήλωσαν ότι επιθυμούν να εργασθούν σε ποσοστά πολύ υψηλά μεν, αλλά χαμηλότερα από το μέσο όρο.

3.4 Η σημερινή εργασιακή κατάσταση

Η σημερινή εργασιακή κατάσταση των ατόμων με αναπηρία είναι εξαιρετικά δυσμενής. Από το σύνολο των ερωτώμενων μόνο το 35,9% των ερωτώμενων δήλωσε ότι εργάζεται σήμερα, ενώ το 64,1% ότι δεν εργάζεται (πίνακας 47, διάγραμμα 30). Βέβαια θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το δείγμα προέρχεται από τους καταλόγους του Ο.Α.ΕΔ.

Διάγραμμα 30: Θέση στην αγορά εργασίας, (%)

Σε σχέση με το φύλο των ερωτηθέντων το ποσοστό των άνεργων γυναικών είναι ελαφρώς υψηλότερο από αυτό των ανδρών. Συγκεκριμένα, το 38,1% των ανδρών και το 32,8% των γυναικών είναι εργαζόμενοι και το 61,9% των ανδρών και το 67,2% των γυναικών άνεργοι, (πίνακας 47.1).

Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό επίπεδο, το ποσοστό των ανέργων είναι υψηλότερο από το μέσο όρο του δείγματος για όσους δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού (78,1%), τους απόφοιτους Δημοτικού (68,4%) και τους απόφοιτους Γυμνασίου (70,7%), (πίνακας 47.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, οι άγαμοι και οι διαζευγμένοι δήλωσαν ότι είναι άνεργοι σε ποσοστά πάνω από το μέσο όρο 67,5% και 72,6% αντίστοιχα (πίνακας 47.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, όσοι έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες δήλωσαν ότι είναι άνεργοι σε ποσοστά πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, 76,2% και 67% αντίστοιχα, (πίνακας 47.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση δήλωσαν ότι είναι άνεργοι σε ποσοστά 66,7% και 84,4% αντίστοιχα (πάνω από το συνολικό μέσο όρο), ενώ οι οικονομικοί μετανάστες σε ποσοστό 58,5%, κάτω από το μέσο όρο (πίνακας 47.5).

Από τα παραπάνω ευρήματα συμπεραίνεται ότι, η μεγάλη πλειοψηφία, πάνω από έξι στους δέκα, των αναπήρων είναι άνεργοι, (υπενθυμίζεται, ωστόσο, ότι το δείγμα προέρχεται από τα αρχεία του Ο.Α.Ε.Δ.) Το ποσοστό των ανέργων είναι μεγαλύτερο από το συνολικό μέσο όρο στις γυναίκες, στους αποφοίτους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και του Γυμνασίου, στους άγαμους και στους διαζευγμένους, σε όσους έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες, στους παλιννοστούντες και στους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση. Διαφαίνεται ότι οι παραπάνω κατηγορίες των αναπήρων υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις στην επιδίωξή τους να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Η ανεργία αναδεικνύεται ως το υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα των αναπήρων, το οποίο αν και τους απασχολεί με την ίδια ένταση όλους, είναι εντονότερο στις προαναφερόμενες κατηγορίες.

3.5 Εργασιακή εμπειρία κατά το παρελθόν

Από τους ερωτώμενους οι οποίοι δεν εργάζονται σήμερα το 67,1% δήλωσε ότι έχει εργαστεί κατά το παρελθόν, ενώ το 32,4% ότι δεν έχει εργαστεί (πίνακας 48). Σημειώνεται ότι το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία που δεν έχει προηγούμενη είναι υψηλό. Το στοιχείο αυτό είναι σημαντικό δεδομένου ότι η εργασιακή εμπειρία συνιστά πολλές φορές προϋπόθεση εύρεσης εργασίας.

Όσον αφορά στο χρονικό διάστημα της εργασιακής εμπειρίας, για όσους βέβαια έχουν εργαστεί στο παρελθόν, το 29% δήλωσε ότι εργάστηκε έως 1 έτος, το 24,3% 1-3 έτη, το 9,8% 3-5 έτη, 17,5% 5-10 έτη και το 14% εργάστηκε 10 έτη και πάνω (πίνακας 48.1).

Όσον αφορά τη διάρκεια της ανεργίας, το 19,4% των ανέργων δήλωσε ότι είναι άνεργοι έως 1 έτος, 20,6% 1-3 έτη, 15,6% 3-5 έτη και 37,8% 5 έτη και άνω (πίνακας 48.2). Το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων είναι εξαιρετικά υψηλό, ενώ σε πολύ υψηλό ποσοστό των ατόμων με αναπηρία η ανεργία συνιστά σχεδόν μόνιμη κατάσταση.

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων, δεν προκύπτει αξιοσημείωτη διαφοροποίηση όσον αφορά στην εργασιακή εμπειρία. Συγκεκριμένα, το 42,3% των ανδρών και το 43,9% των γυναικών δήλωσε ότι έχει εργαστεί στο παρελθόν, ενώ το 19,2% και το 22,9% αντίστοιχα ότι δεν έχει εργαστεί (πίνακας 48.3).

Όσον αφορά στο μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου, ΑΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού/διδακτορικού διπλώματος δήλωσαν ότι δεν έχουν εργαστεί κατά το παρελθόν σε ποσοστά κάτω από το συνολικό μέσο όρο, ενώ οι απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και ΤΕΙ πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 48.4).

Σε σχέση με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, το 47,6% των εγγάμων δήλωσε ότι έχει εργαστεί κατά το παρελθόν, το 39,6% των αγάμων και το 69,9% των διαζευγμένων (πίνακας 48.5).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, δήλωσαν ότι έχουν εργαστεί κατά το παρελθόν, σε ποσοστό κάτω από το συνολικό μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και ψυχικές/νοητικές αναπηρίες (πίνακας 48.6).

Από τους ερωτηθέντες που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, οι οικονομικοί μετανάστες και οι παλιννοστούντες δήλωσαν ότι έχουν εργαστεί κατά το παρελθόν σε ποσοστά 48,8% και 38,9% αντίστοιχα (κάτω από το μέσο όρο), ενώ οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση σε ποσοστό 77,8% (πάνω από το μέσο όρο), (πίνακας 48.7).

Το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία που δεν έχουν εργασιακή εμπειρία (32,4%) αξιολογείται ως υψηλό.

Η διάρκεια της εργασιακής εμπειρίας όσων έχουν εργαστεί είναι για τους μισούς περίπου ένα έως τρία έτη, για το ¼ από 3-10 έτη και για το μικρότερο ποσοστό (14%) πάνω από 10 έτη.

Όσον αφορά τη διάρκεια της ανεργίας, το 19,4% των ανέργων δήλωσε ότι είναι άνεργοι για χρονικό διάστημα έως 1 έτος, 20,6% 1-3 έτη, 15,6% 3-5 έτη και 37,8% 5 έτη και άνω (πίνακας 48.2).

Μεγάλο ποσοστό ανέργων (80%) παραμένει για μεγάλο χρονικό διάστημα (πέραν του έτους) στην ανεργία. Για πολύ υψηλό ποσοστό των ατόμων με αναπηρία η ανεργία συνιστά σχεδόν μόνιμη κατάσταση. Συνεπώς, μαζί με το υψηλό ποσοστό της ανεργίας συνυπάρχουν εξαιρετικά υψηλά ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας. Στην κατάσταση αυτή θα πρέπει να συνηπολογισθεί και η μεγάλη ρευστότητα ως προς τη διάρκεια της απασχόλησης όσων εργάζονται. Τα ευρήματα αυτά συνθέτουν σε όλη του την έκταση το πρόβλημα του αποκλεισμού των αναπήρων από την αγορά εργασίας και αναδεικνύουν την ανάγκη ανάληψης πρωτοβουλιών εκ μέρους της πολιτείας και των κοινωνικών φορέων για την αντιμετώπισή του.

3.6 Είδος, τομέας, διάρκεια απασχόλησης και σχέση της με τις σπουδές

3.6.1 Είδος απασχόλησης

Το είδος της απασχόλησης, για όσους από τους ερωτώμενους εργάζονται σήμερα, είναι η πλήρης απασχόληση για το 70,6%, η μερική απασχόληση για το 18,3% και η αυτοαπασχόληση για το 10,6% (πίνακας 49).

Με βάση το φύλο των ερωτηθέντων και το είδος της απασχόλησης δεν εντοπίζονται ουσιώδεις διαφορές. Συγκεκριμένα, πλήρη απασχόληση δήλωσε το 71,1% των ανδρών και το 69,8% των γυναικών, μερική απασχόληση το 16,4% των ανδρών και το 21,3% των γυναικών και αυτοαπασχολούμενοι 11,8% των ανδρών και 8,9% των γυναικών (πίνακας 49.1)

Συσχετίζοντας το είδος της απασχόλησης και το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων διαπιστώνεται ότι, το ποσοστό της πλήρους απασχόλησης είναι πάνω από το συνολικό μέσο όρο στους αποφοίτους Γυμνασίου, Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ, ΤΕΙ και ΑΕΙ, της μερικής απασχόλησης στους αποφοίτους Δημοτικού και ΙΕΚ και της αυτοαπασχόλησης, πάνω από το μέσο όρο, σε όσους δεν πήγαν σχολείο ή σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, στους αποφοίτους Δημοτικού, ΤΕΙ και στους κατόχους μεταπτυχιακού/διδακτορικού διπλώματος (πίνακας 49.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, σημειώνονται διαφοροποιήσεις. Όσον αφορά στην πλήρη απασχόληση οι διαζευγμένοι είναι κάτω από το μέσο όρο, στη μερική απασχόληση οι έγγαμοι είναι πάνω από το μέσο όρο, ενώ δεν προκύπτει διαφοροποίηση στην αυτοαπασχόληση με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων (πίνακας 49.3).

Όσον αφορά στη μορφή της αναπηρίας, το ποσοστό της πλήρους απασχόλησης είναι πάνω από το μέσο όρο σε όσους έχουν προβλήματα όρασης και κώφωσης, της μερικής απασχόλησης σε όσους έχουν κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και

πολλαπλές αναπηρίες και της αυτοαπασχόλησης, επίσης πάνω από το μέσο όρο, σε όσους έχουν πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 49.4).

Οι ερωτώμενοι που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες και σε σχέση με το είδος της απασχόλησης δήλωσαν σε ποσοστά κάτω από το μέσο όρο, πλήρη απασχόληση όλες οι κατηγορίες, μερική απασχόληση, πάνω από το μέσο όρο οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση και αυτοαπασχόληση, πάνω από το μέσο όρο, όλες οι κατηγορίες των ειδικών κοινωνικών ομάδων (πίνακας 49.5).

3.6.2 Διάρκεια απασχόλησης

Το χρονικό διάστημα της τρέχουσας απασχόλησης για τους ερωτώμενους που δήλωσαν ότι εργάζονται σήμερα είναι, για το 34% έως 1 έτος, 27,5% 1-3 έτη, 15,4% 3-5 έτη, 6,6% 5-10 έτη και για το 7,2% 10 έτη και πάνω (πίνακας 50).

Σε σχέση με το φύλο των ερωτώμενων, στο χρονικό διάστημα της απασχόλησης από 1 έως και 3 έτη το ποσοστό των ανδρών είναι χαμηλότερο από το μέσο όρο, ενώ το ποσοστό των γυναικών υψηλότερο, αντίθετα στο χρονικό διάστημα της απασχόλησης από 3 έως 10 έτη και πάνω το ποσοστό των ανδρών είναι μεγαλύτερο ενώ των γυναικών μικρότερο από το μέσο όρο (πίνακας 50.1).

Συσχετίζοντας το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και το χρονικό διάστημα της απασχόλησης, δήλωσαν ότι η διάρκεια της απασχόλησής τους, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, είναι έως 1 έτος οι απόφοιτοι ΙΕΚ, ΤΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος, 1-3 έτη όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι ΙΕΚ και ΤΕΙ, 3-5 έτη οι απόφοιτοι Γυμνασίου και Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, 5-10 έτη οι απόφοιτοι Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, ΑΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου και 10 έτη και άνω όσοι δεν πήγαν σχολείο ή σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι Δημοτικού και ΑΕΙ (πίνακας 50.2).

Ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, η διάρκεια της απασχόλησης κυμαίνεται σε ποσοστά κάτω από το συνολικό μέσο όρο έως 1 έτος στους έγγαμους, 1-3

έτη στους έγγαμους και τους διαζευγμένους, 3-5 έτη στους έγγαμους, 5-10 έτη στους άγαμους και 10 έτη και πάνω στους άγαμους (πίνακας 50.3).

Συσχετίζοντας τη μορφή της αναπηρίας και τη διάρκεια της απασχόλησης προκύπτει ότι, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, απασχολούνται έως 1 έτος όσοι έχουν προβλήματα όρασης, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες, 1-3 έτη όσοι έχουν κινητικά προβλήματα, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες, 3-5 έτη όσοι έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες, 5-10 έτη όσοι έχουν προβλήματα όρασης και κώφωσης και 10 έτη και άνω όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και ψυχικές/νοητικές ασθένειες (πίνακας 50.4).

Οι ερωτώμενοι που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες δήλωσαν ότι η διάρκεια της απασχόλησής τους είναι έως 1 έτος, κάτω από το μέσο όρο όλες οι κατηγορίες, 1-3 έτη οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση, 3-5 έτη οι οικονομικοί μετανάστες, 5-10 έτη δεν δήλωσε κανείς, ενώ στα 10 έτη και πάνω δεν υπάρχει οικονομικός μετανάστης και οι υπόλοιπες κατηγορίες είναι πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 50.5).

3.6.3 Τομέας (δημόσιος-ιδιωτικός) της απασχόλησης

Το 27,1% των ερωτώμενων, που εργάζονται σήμερα, απασχολούνται στο δημόσιο τομέα και το 72% στον ιδιωτικό (πίνακας 51).

Όσον αφορά στο φύλο, το 29,8% των απασχολούμενων ανδρών δήλωσε ότι εργάζεται στο δημόσιο και το 68,9% στον ιδιωτικό τομέα, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά των γυναικών είναι 22,9% και 77,1% (πίνακας 51.1).

Σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων, πάνω από το μέσο όρο δήλωσαν ότι εργάζονται στο δημόσιο τομέα όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ και ΑΕΙ, ενώ στον ιδιωτικό τομέα οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου, ΙΕΚ, ΤΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού / διδακτορικού διπλώματος αντίστοιχα (πίνακας 51.2).

Ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, δήλωσαν ότι απασχολούνται στο δημόσιο τομέα, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, οι άγαμοι και στον ιδιωτικό τομέα οι έγγαμοι και οι διαζευγμένοι αντίστοιχα (πίνακας 51.3).

Συσχετίζοντας τη μορφή της αναπηρίας και τον τομέα απασχόλησης, στο δημόσιο τομέα, πάνω από το μέσο όρο, απασχολούνται όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και πολλαπλές αναπηρίες, ενώ στον ιδιωτικό τομέα, επίσης πάνω από το μέσο όρο, όσοι έχουν κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 51.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, στο δημόσιο τομέα απασχολούνται σε ποσοστό πάνω από το μέσο όρο οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση, ενώ στον ιδιωτικό, πάνω από το μέσο όρο επίσης, οι παλιννοστούντες (πίνακας 51.5).

3.6.4 Σχέση σπουδών και απασχόλησης

Οι ερωτώμενοι που εργάζονται σήμερα ή έχουν εργαστεί στο παρελθόν, στη σχετική ερώτηση εάν η απασχόληση μέχρι σήμερα ήταν σχετική με το αντικείμενο των σπουδών τους, απάντησαν ότι ήταν σχετική για το 26%, δεν ήταν για το 51,5% και ήταν ορισμένες φορές για το 16,7% (πίνακας 52).

Όσον αφορά στο φύλο, οι άνδρες δήλωσαν ότι η εργασία τους έχει σχέση με τις σπουδές τους σε ποσοστό 22,3% και οι γυναίκες 31,5%, ότι δεν έχει σχέση με τις σπουδές δήλωσε το 57,7% των ανδρών και το 42,5% των γυναικών, ενώ ορισμένες φορές τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 14,9% και 19,3% (πίνακας 52.1).

Σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων, οι απόφοιτοι ΙΕΚ, ΤΕΙ, ΑΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου δήλωσαν ότι η εργασία τους έχει σχέση με τις σπουδές τους σε ποσοστό πάνω από το μέσο όρο, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι Δημοτικού και Γυμνασίου ότι η εργασία τους δεν έχει σχέση με τις σπουδές, πάνω από το μέσο όρο, και οι απόφοιτοι Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ, ΙΕΚ, ΤΕΙ, ΑΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου ότι η εργασία είχε σχέση με τις σπουδές ορισμένες φορές, πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 52.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση, δήλωσαν ότι η απασχόληση έχει σχέση με τις σπουδές, πάνω από το μέσο όρο, οι άγαμοι ενώ κάτω από το μέσο όρο οι υπόλοιποι, ότι δεν έχει σχέση με τις σπουδές, κάτω από το μέσο όρο δήλωσαν οι άγαμοι και ότι έχει σχέση ορισμένες φορές, πάνω από το μέσο όρο, δήλωσαν οι διαζευγμένοι (πίνακας 52.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες δήλωσαν ότι η εργασία τους έχει σχέση με τις σπουδές τους σε ποσοστό πάνω από το μέσο όρο, αντίστοιχα ότι δεν έχει σχέση με τις σπουδές δήλωσαν όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες, ενώ ότι είχε σχέση με τις σπουδές ορισμένες φορές όσοι έχουν προβλήματα όρασης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες, πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 52.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, οι παλιννοστούντες δήλωσαν, πάνω από το μέσο όρο, ότι η εργασία τους έχει σχέση με τις σπουδές τους, ενώ οι υπόλοιποι είναι κάτω από το μέσο όρο. Οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση δήλωσαν, πάνω από το μέσο όρο, ότι δεν έχει και οι οικονομικοί μετανάστες, κάτω από το μέσο όρο, ότι είχε σχέση ορισμένες φορές (πίνακας 52.5).

Συνοψίζοντας προκύπτει ότι, η πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρία (70,6%), έχουν πλήρη απασχόληση και οι υπόλοιποι μερική απασχόληση ή αυτοαπασχολούνται. Το φύλο, η μόρφωση και η οικογενειακή κατάσταση δεν φαίνεται να επηρεάζουν το είδος της απασχόλησης (πλήρης-μερική-αυτοαπασχόληση). Με βάση το είδος της αναπηρίας όσοι έχουν προβλήματα όρασης και κώφωσης έχουν μεγαλύτερο ποσοστό πλήρους απασχόλησης.

Όσον αφορά στη διάρκεια της απασχόλησης, των όσων εργάζονται, για τα 3/5 είναι ένα και ένα έως τρία έτη και για τα υπόλοιπα 2/5 τρία έτη και πάνω. Λιγότεροι από ένας στους τρεις εργάζονται στο δημόσιο τομέα και τα 2/3 στον ιδιωτικό.

Οι γυναίκες, οι οικονομικοί μετανάστες και οι παλιννοστούντες εργάζονται λιγότεροι στο δημόσιο και περισσότεροι στον ιδιωτικό τομέα, ενώ όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και πολλαπλές αναπηρίες απασχολούνται σε μεγαλύτερο από το γενικό μέσο όρο στο δημόσιο. Το ¼ ανέφερε ότι η εργασία τους έχει ή είχε σχέση με τις σπουδές τους, οι μισοί ότι δεν έχει και οι υπόλοιποι ότι είχε σχέση ορισμένες φορές.

3.7 Συμπεριφορά κατά τη διάρκεια της εργασίας

Οι ερωτώμενοι που εργάζονται σήμερα ή εργάστηκαν κατά το παρελθόν αξιολόγησαν τη συμπεριφορά του εργοδότη, των στελεχών της επιχείρησης, των συναδέλφων τους, το εργασιακό περιβάλλον και τη συμπεριφορά των πελατών κατά τη διάρκεια της εργασίας τους.

3.7.1 Συμπεριφορά εργοδότη

Το 54,4% δήλωσε ότι η συμπεριφορά του εργοδότη ήταν/είναι πολύ ικανοποιητική, 28,9% μέτρια ικανοποιητική και το 10,6% καθόλου ικανοποιητική (πίνακας 53).

Σύμφωνα με το φύλο των ερωτώμενων δεν προκύπτει διαφοροποίηση όσον αφορά στην αξιολόγηση της αντιμετώπισης του εργοδότη. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες ανέφεραν ότι η συμπεριφορά του εργοδότη είναι πολύ ικανοποιητική 54,7%, μέτρια 28,4% και καθόλου ικανοποιητική 9,8%, ενώ οι άνδρες 54,3%, 29,3% και 11,3% αντίστοιχα (πίνακας 53.1).

Σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων, δήλωσαν ότι η συμπεριφορά του εργοδότη είναι πολύ ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου και ΙΕΚ, μέτρια ικανοποιητική οι απόφοιτοι Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, ΙΕΚ, ΑΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου και καθόλου ικανοποιητική, πάνω από το μέσο όρο, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου, Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ και ΙΕΚ (πίνακας 53.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, μέτρια ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, ανέφεραν τη συμπεριφορά του εργοδότη όλες οι κατηγορίες και καθόλου ικανοποιητική, πάνω από το μέσο όρο, οι διαζευγμένοι (πίνακας 53.3).

Συσχετίζοντας τη μορφή της αναπηρίας των ερωτώμενων και την εκτίμηση της συμπεριφοράς του εργοδότη, ανέφεραν ότι αυτή είναι πολύ ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης και πολλαπλές αναπηρίες, μέτρια ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες και καθόλου ικανοποιητική, πάνω

από το μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες (πίνακας 53.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, δήλωσαν ότι η συμπεριφορά του εργοδότη είναι πολύ ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, οι οικονομικοί μετανάστες, οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση, μέτρια ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, οι παλιννοστούντες και καθόλου ικανοποιητική, πάνω από το μέσο όρο, οι οικονομικοί μετανάστες (πίνακας 53.5).

3.7.2 Συμπεριφορά των στελεχών της επιχείρησης

Η αξιολόγηση της συμπεριφοράς των στελεχών της επιχείρησης από τους ανάπηρους εργαζόμενους δεν διαφοροποιείται από την αντίστοιχη των εργοδοτών. Συγκεκριμένα, οι ερωτώμενοι δήλωσαν ότι η συμπεριφορά των στελεχών της επιχείρησης που απασχολούνται/ήθηκαν είναι/ήταν πολύ ικανοποιητική για το 52,4%, μέτρια ικανοποιητική για το 28,4% και καθόλου ικανοποιητική για το 7,3% (πίνακας 54).

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων δεν διαπιστώνονται διαφοροποιήσεις στη συμπεριφορά των στελεχών απέναντι στους αναπήρους. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες ανέφεραν ότι η συμπεριφορά των στελεχών είναι πολύ ικανοποιητική 52,3%, μέτρια 28,6% και καθόλου ικανοποιητική 6,9%, ενώ οι άνδρες 52,6%, 28,4% και 7,7% αντίστοιχα (πίνακας 54.1).

Σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων, δήλωσαν ότι η συμπεριφορά των στελεχών είναι πολύ ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου, ΙΕΚ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου, μέτρια ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο επίσης, οι απόφοιτοι Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, ΤΕΙ και ΑΕΙ και καθόλου ικανοποιητική, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Γυμνασίου και ΙΕΚ (πίνακας 54.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, πολύ ικανοποιητική, πάνω από το μέσο όρο, ανέφεραν τη συμπεριφορά των στελεχών οι άγαμοι, μέτρια ικανοποιητική,

κάτω από το μέσο όρο, οι άγαμοι και καθόλου ικανοποιητική, πάνω από το μέσο όρο, οι άγαμοι και οι διαζευγμένοι (πίνακας 54.3).

Συσχετίζοντας τη μορφή της αναπηρίας των ερωτώμενων και την εκτίμηση της συμπεριφοράς των στελεχών της επιχείρησης, ανέφεραν ότι αυτή είναι πολύ ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες, μέτρια ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, όσοι έχουν κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες και καθόλου ικανοποιητική, πάνω από το μέσο όρο, όσοι έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 54.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, δήλωσαν ότι η συμπεριφορά των στελεχών είναι πολύ ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, οι οικονομικοί μετανάστες, οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση, μέτρια ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, οι παλιννοστούντες και καθόλου ικανοποιητική, πάνω από το μέσο όρο, καμιά κατηγορία (πίνακας 54.5).

3.7.3 Συμπεριφορά των συναδέλφων

Το 62,2% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι η συμπεριφορά των συναδέλφων τους ήταν/είναι πολύ ικανοποιητική κατά τη διάρκεια της εργασίας, το 23,8% μέτρια ικανοποιητική και το 5,8% καθόλου ικανοποιητική (πίνακας 55). Σε σύγκριση με τη συμπεριφορά των εργοδοτών και των στελεχών, η συμπεριφορά των συναδέλφων κρίνεται ελαφρώς ικανοποιητικότερη.

Σύμφωνα με το φύλο των ερωτώμενων δεν διαπιστώνονται διαφοροποιήσεις. Οι γυναίκες ανέφεραν ότι η συμπεριφορά των συναδέλφων τους είναι πολύ ικανοποιητική 63,5%, μέτρια 22,7% και καθόλου ικανοποιητική 5,5%, ενώ οι άνδρες 61,5%, 24,6% και 6,1% αντίστοιχα (πίνακας 55.1).

Σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων, δήλωσαν ότι η συμπεριφορά των συναδέλφων είναι πολύ ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού, ΙΕΚ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου, μέτρια ικανοποιητική,

κάτω από το μέσο όρο, οι απόφοιτοι ΙΕΚ, ΤΕΙ και ΑΕΙ και καθόλου ικανοποιητική, πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου και ΤΕΙ (πίνακας 55.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, πολύ ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, ανέφεραν τη συμπεριφορά των συναδέλφων τους οι διαζευγμένοι, μέτρια ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, οι έγγαμοι και οι διαζευγμένοι και καθόλου ικανοποιητική, ελαφρώς πάνω από το μέσο όρο, οι διαζευγμένοι (πίνακας 55.3).

Συσχετίζοντας τη μορφή της αναπηρίας των ερωτώμενων και την εκτίμηση της συμπεριφοράς των συναδέλφων τους, ανέφεραν ότι αυτή είναι πολύ ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες, μέτρια ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, όσοι έχουν κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και λοιπές αναπηρίες και καθόλου ικανοποιητική, πάνω από το μέσο όρο, όσοι έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 55.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, δήλωσαν ότι η συμπεριφορά των συναδέλφων είναι πολύ ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, οι οικονομικοί μετανάστες, οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση, μέτρια ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, οι παλιννοστούντες και καθόλου ικανοποιητική, πάνω από το μέσο όρο, όλες οι κατηγορίες των ειδικών κοινωνικών ομάδων (πίνακας 55.5).

3.7.4 Εργασιακό περιβάλλον

Οι ερωτώμενοι δήλωσαν ότι είναι/ήταν πολύ ικανοποιημένοι κατά 52,1% από το εργασιακό περιβάλλον, μέτρια ικανοποιημένοι κατά 32,4% και καθόλου ικανοποιημένοι κατά 9,6% (πίνακας 56).

Σύμφωνα με το φύλο των ερωτώμενων, οι γυναίκες ανέφεραν ότι είναι πολύ ικανοποιημένες από το εργασιακό περιβάλλον 55,9%, μέτρια 32,5% και καθόλου ικανοποιημένες 9,6%, ενώ οι άνδρες 49,7%, 33,9% και 10,7% αντίστοιχα (πίνακας

56.1). Οι γυναίκες δηλώνουν ελαφρώς πιο ικανοποιημένες από τους άνδρες από το εργασιακό περιβάλλον.

Σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων, δήλωσαν ότι είναι πολύ ικανοποιημένοι από το εργασιακό περιβάλλον, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου, ΙΕΚ και ΑΕΙ, μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, ΤΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού και Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ (πίνακας 56.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο, ανέφεραν ότι είναι από το εργασιακό περιβάλλον οι διαζευγμένοι, καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο, οι έγγαμοι (πίνακας 56.3).

Συσχετίζοντας τη μορφή της αναπηρίας των ερωτώμενων και την εκτίμηση του εργασιακού περιβάλλοντος, ανέφεραν ότι είναι πολύ ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν προβλήματα όρασης και κινητικά προβλήματα, μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και κινητικά προβλήματα (πίνακας 56.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, δήλωσαν ότι είναι πολύ ικανοποιημένοι από το εργασιακό περιβάλλον, κάτω από το μέσο όρο, οι παλιννοστούντες, οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση, μέτρια ικανοποιημένοι, κάτω από το μέσο όρο, οι παλιννοστούντες και καθόλου ικανοποιημένοι, πάνω από το μέσο όρο, οι οικονομικοί μετανάστες (πίνακας 56.5).

3.7.5 Συμπεριφορά πελατών

Κατά τη διάρκεια της εργασίας τους, το 54,1% των ερωτώμενων δήλωσε ότι η συμπεριφορά των πελατών της επιχείρησης είναι/ήταν πολύ ικανοποιητική, το 28,9% μέτρια ικανοποιητική και το 3,6% καθόλου ικανοποιητική (πίνακας 57).

Σύμφωνα με το φύλο των ερωτώμενων δεν διαπιστώνονται διαφοροποιήσεις. Οι γυναίκες ανέφεραν ότι η συμπεριφορά των πελατών είναι πολύ ικανοποιητική 56,6%, μέτρια 27,2% και καθόλου ικανοποιητική 4,1%, ενώ οι άνδρες 52,5%, 30,2% και 3,4% αντίστοιχα (πίνακας 57.1).

Σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων, δήλωσαν ότι η συμπεριφορά των πελατών είναι πολύ ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ και ΑΕΙ, μέτρια ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, οι απόφοιτοι Γυμνασίου, ΙΕΚ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού / διδακτορικού διπλώματος και καθόλου ικανοποιητική, πάνω από το μέσο όρο, όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού και ΑΕΙ (πίνακας 57.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, πολύ ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, ανέφεραν τη συμπεριφορά των πελατών οι άγαμοι, μέτρια ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, οι διαζευγμένοι (πίνακας 57.3).

Συσχετίζοντας τη μορφή της αναπηρίας των ερωτώμενων και την εκτίμηση της συμπεριφοράς των πελατών της επιχείρησης, ανέφεραν ότι αυτή είναι πολύ ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και πολλαπλές αναπηρίες, μέτρια ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, όσοι έχουν κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες και καθόλου ικανοποιητική, πάνω από το μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα όρασης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 57.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, δήλωσαν ότι η συμπεριφορά των πελατών είναι πολύ ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, οι

οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση, μέτρια ικανοποιητική, κάτω από το μέσο όρο, καμιά κατηγορία και καθόλου ικανοποιητική, πάνω από το μέσο όρο, επίσης καμιά κατηγορία (πίνακας 57.5).

Συμπερασματικά, τα άτομα με αναπηρία που έχουν εργασιακή εμπειρία είναι σε γενικές γραμμές ικανοποιημένοι από τη στάση των εργοδοτών, στελεχών, συναδέλφων και πελατών. Το ποσοστό που δηλώνουν πλήρη ικανοποίηση κυμαίνεται από 52-64%. Ωστόσο, μεγάλο ποσοστό ατόμων με αναπηρία (που κυμαίνεται από 24-29%), δήλωσε μέτριο βαθμό ικανοποίησης. Καθόλου ικανοποιημένοι δήλωσαν οι εργαζόμενοι σε ποσοστό από 4-10%. Ο βαθμός ικανοποίησης δεν διαφοροποιείται ουσιαστικά ανάμεσα στις κατηγορίες που εξετάζονται (εργοδότες, στελέχη, συνάδελφοι, πελάτες).

3.8 Σπουδαιότητα παραγόντων στην προσπάθεια ανεύρεσης εργασίας

Από τους ερωτώμενους ζητήθηκε να προσδιορίσουν με βάση την προσωπική τους εμπειρία τη σημασία διαφόρων παραγόντων στην προσπάθειά τους να βρουν εργασία και. Από τις απαντήσεις τους προέκυψαν τα παρακάτω ευρήματα και για κάθε έναν από τους παράγοντες που ετέθησαν.

3.8.1 Ικανότητες και προσόντα για τη συγκεκριμένη θέση εργασίας

Οι ικανότητες και τα προσόντα για τη συγκεκριμένη θέση εργασίας θεωρούνται ότι είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας από το 73% των ερωτώμενων, (πίνακας 58).

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων δεν παρατηρείται ουσιώδης διαφορά. Το 75,5% των γυναικών θεωρούν ότι οι ικανότητες και τα προσόντα αποτελούν θετικό έως πολύ θετικό παράγοντα για να βρουν εργασία, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στους άνδρες είναι 71,1% (πίνακας 58.1).

Συσχετίζοντας το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και την αξιολόγηση των ικανοτήτων τους για να βρουν εργασία διαπιστώνεται ότι, οι απόφοιτοι της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και του Γυμνασίου στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός πάνω από το μέσο όρο του δείγματος. Αντιθέτως οι απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός είναι πάνω από το μέσο όρο του δείγματος. (πίνακας 58.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, οι έγγαμοι θεωρούν ότι οι ικανότητες και τα προσόντα είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία σε ποσοστό πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι άγαμοι και οι διαζευγμένοι κάτω από το μέσο όρο. Αντίθετα στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός οι έγγαμοι είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι άγαμοι πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 58.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν κινητικά προβλήματα και λοιπές

αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός, πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν προβλήματα όρασης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν κινητικά προβλήματα (πίνακας 58.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός οι παλιννοστούντες είναι πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση κάτω από το μέσο όρο. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός οι οικονομικοί μετανάστες και οι παλιννοστούντες βρίσκονται κάτω από το μέσο όρο , ενώ οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 58.5).

3.8.2 Τυπικά προσόντα/σπουδές

Το 60,5% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι τα τυπικά προσόντα/σπουδές είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία, (πίνακας 59).

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων οι γυναίκες αξιολογούν υψηλότερα τη σημασία των τυπικών προσόντων/σπουδών για να βρουν εργασία σε σχέση με τους άνδρες. Συγκεκριμένα, το 67% των γυναικών θεωρούν ότι τα τυπικά προσόντα/σπουδές αποτελούν θετικό έως πολύ θετικό παράγοντα για να βρουν εργασία, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στους άνδρες είναι 55,7% (πίνακας 59.1).

Συσχετίζοντας το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και την αξιολόγηση των τυπικών προσόντων/σπουδών τους για να βρουν εργασία διαπιστώνεται ότι, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι του Δημοτικού και του Γυμνασίου στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος. Αντιθέτως οι απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός είναι πάνω από το μέσο όρο του δείγματος. (πίνακας 59.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, οι έγγαμοι θεωρούν ότι τα τυπικά προσόντα/σπουδές είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία σε ποσοστό κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι άγαμοι πάνω από το μέσο όρο και οι διαζευγμένοι βρίσκονται στο πλαίσιο του μέσου όρου, (πίνακας 59.3).

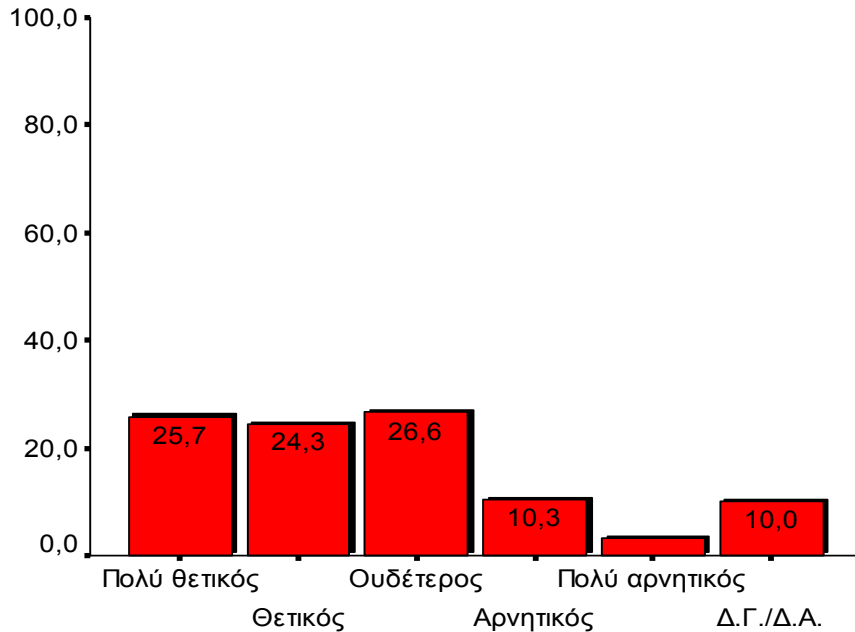
Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες, (πίνακας 59.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός οι παλιννοστούντες είναι πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση κάτω από το μέσο όρο, (πίνακας 59.5).

3.8.3 Η στάση του εργοδότη στα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία

Το 50% των ερωτώμενων θεωρεί ότι η στάση του εργοδότη στα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία, ενώ το 13,5% αρνητικός έως πολύ αρνητικός και 26,6% ότι είναι ουδέτερος, (πίνακας 60, διάγραμμα 31).

Διάγραμμα 31: Στάση του εργοδότη στα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία, (%)

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων οι άνδρες αξιολογούν σχετικά υψηλότερα τη σημασία της στάσης του εργοδότη στα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία για να βρουν εργασία σε σχέση με τις γυναίκες. Συγκεκριμένα, το 50,4% των γυναικών θεωρούν ότι η στάση του εργοδότη στα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία αποτελεί θετικό έως πολύ θετικό παράγοντα για να βρουν εργασία και το 13,3% αρνητικό έως πολύ αρνητικό. Τα αντίστοιχα ποσοστά στους άνδρες είναι 59,7% και 13,6% (πίνακας 60.1).

Συσχετίζοντας το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και την αξιολόγηση της στάσης του εργοδότη στα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία για να βρουν εργασία διαπιστώνεται ότι, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι του Δημοτικού, του Γυμνασίου και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός κυρίως πάνω από το μέσο όρο του δείγματος. Αντιθέτως οι απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός είναι πάνω από το μέσο όρο του

δείγματος, με εξαίρεση τους απόφοιτους ΑΕΙ που είναι στο πλαίσιο του μέσου όρου. (πίνακας 60.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, οι έγγαμοι και οι διαζευγμένοι θεωρούν ότι η στάση του εργοδότη στα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία σε ποσοστό κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι άγαμοι. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός οι διαζευγμένοι πάνω από το μέσο όρο και οι άγαμοι στο πλαίσιο του μέσου όρου (πίνακας 60.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν κινητικά προβλήματα και ψυχικές/νοητικές ασθένειες, ενώ στο μέσο όρο είναι όσοι έχουν λοιπές αναπηρίες. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός, πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν προβλήματα όρασης και πολλαπλές αναπηρίες, κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης και λοιπές αναπηρίες, ενώ στο μέσο όρο είναι όσοι έχουν κινητικά προβλήματα και ψυχικές/νοητικές ασθένειες. (πίνακας 60.4).

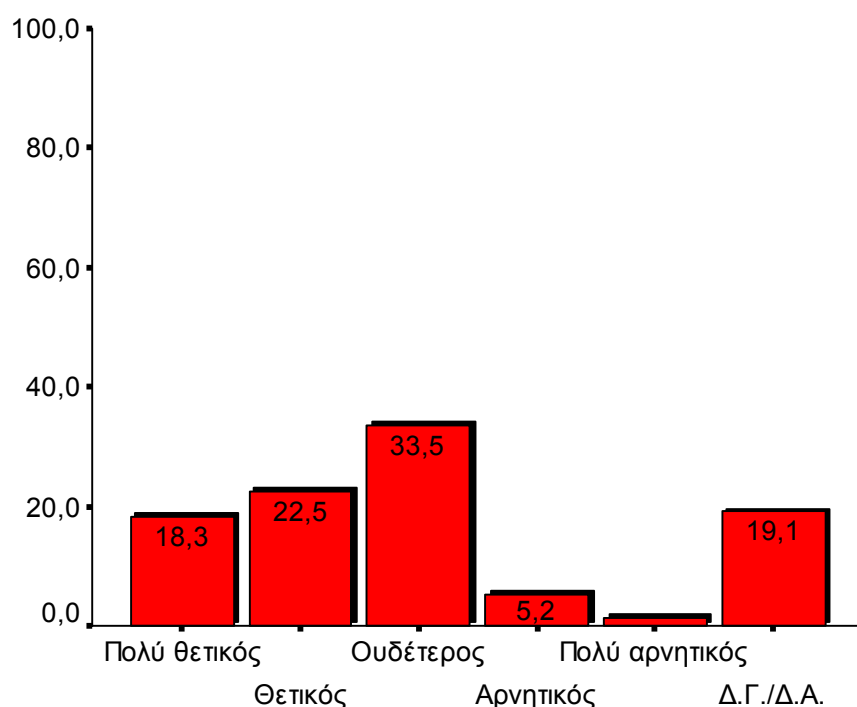
Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός οι παλιννοστούντες, οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση είναι κάτω από το μέσο όρο. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός οι οικονομικοί μετανάστες είναι πάνω από το μέσο όρο, οι παλιννοστούντες βρίσκονται κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση είναι στο μέσο όρο (πίνακας 60.5).

3.8.4 Προηγούμενη εμπειρία του εργοδότη από την απασχόληση αναπήρων

Το 40,8% των ερωτηθέντων θεωρεί την προηγούμενη εμπειρία του εργοδότη από την απασχόληση ατόμων με αναπηρία ως θετικό έως πολύ θετικό παράγοντα για να βρουν εργασία, το 33,5% δεν του αποδίδει κάποια σημασία, ενώ μόλις το 6,6% το θεωρεί αρνητικό έως πολύ αρνητικό παράγοντα, (πίνακας 61, διάγραμμα 32). Το συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί από τα ανωτέρω στοιχεία είναι ότι οι εργαζόμενοι με αναπηρία

αφήνουν θετικές ή ουδέτερες εντυπώσεις στους εργοδότες, ενώ σε πολύ μικρό ποσοστό δημιουργούν «κακό» προηγούμενο. Το στοιχείο αυτό αποδεικνύει τις ικανότητες και τη θέληση των ατόμων με αναπηρία για διάκριση στην εργασία και το ότι είναι σε θέση να ενταχθούν ισότιμα στην αγορά εργασίας.

Διάγραμμα 32: Η προηγούμενη εμπειρία του εργοδότη από την απασχόληση ατόμων με αναπηρία, (%)

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων τόσο οι άνδρες, όσο και οι γυναίκες αξιολογούν περίπου στα ίδια επίπεδα τη σημασία της εμπειρίας του εργοδότη από την απασχόληση των αναπήρων για να βρουν εργασία. Συγκεκριμένα, το 41,4% των γυναικών θεωρούν ότι η προηγούμενη εμπειρία του εργοδότη από την απασχόληση αναπήρων αποτελεί θετικό έως πολύ θετικό παράγοντα για να βρουν εργασία και το 5,9% αρνητικό έως πολύ αρνητικό. Τα αντίστοιχα ποσοστά στους άνδρες είναι 40,4% και 7,1% (πίνακας 61.1).

Συσχετίζοντας το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και την αξιολόγηση της εμπειρίας του εργοδότη από την απασχόληση αναπήρων για να βρουν εργασία διαπιστώνεται ότι, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι

απόφοιτοι του Δημοτικού, ΤΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός κυρίως πάνω από το μέσο όρο του δείγματος. Αντιθέτως οι απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός είναι πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, με εξαίρεση τους απόφοιτους ΑΕΙ που είναι στο πλαίσιο του μέσου όρου και στις δυο επιλογές. (πίνακας 61.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, οι έγγαμοι, οι διαζευγμένοι θεωρούν ότι η εμπειρία του εργοδότη από την απασχόληση αναπήρων είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία σε ποσοστό κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι άγαμοι πάνω από το μέσο όρο. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός οι έγγαμοι είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι διαζευγμένοι και οι άγαμοι στο πλαίσιο του μέσου όρου (πίνακας 61.3).

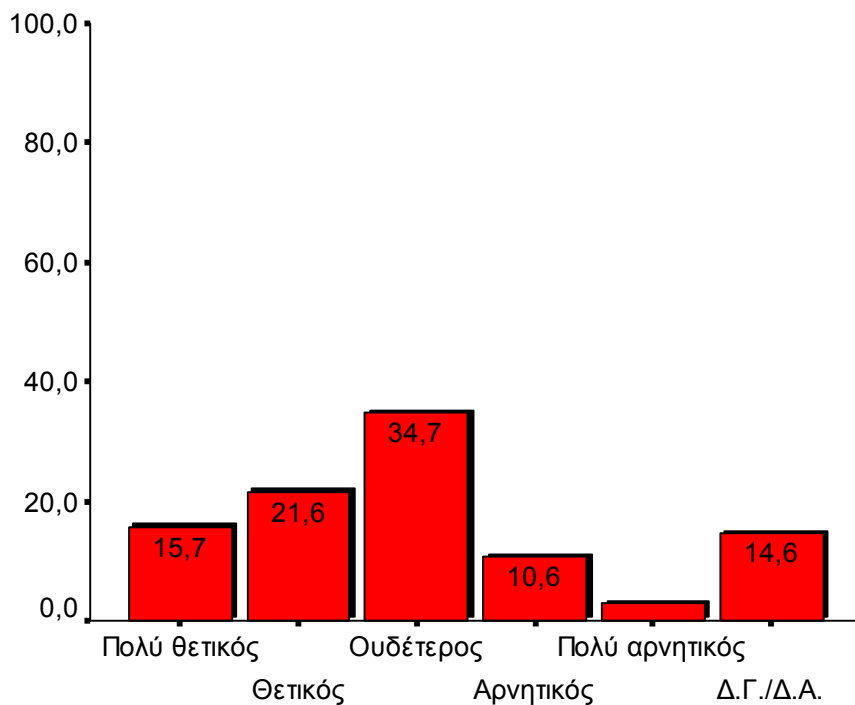
Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων και τη σημασία της προηγούμενης εμπειρίας του εργοδότη, στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν προβλήματα κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και λοιπές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και πολλαπλές αναπηρίες. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός, πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 61.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, στην επιλογή ότι η προηγούμενη εμπειρία του εργοδότη από την απασχόληση αναπήρων είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία, οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι παλιννοστούντες πάνω από το μέσο όρο. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός οι οικονομικοί μετανάστες είναι πάνω από το μέσο όρο, οι οικονομικοί μετανάστες και οι παλιννοστούντες βρίσκονται κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση είναι στο μέσο όρο (πίνακας 61.5).

3.8.5 Οι υποδομές πρόσβασης στο χώρο εργασίας

Το 37,3% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι οι υποδομές πρόσβασης στο χώρο εργασίας είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία, το 13,4% αρνητικός έως πολύ αρνητικός και περίπου το 34,7% ουδέτερος, (πίνακας 62, διάγραμμα 33). Είναι προφανές ότι οι ανωτέρω απαντήσεις αντανακλούν όχι μόνο την καταλληλότητα των υποδομών πρόσβασης, αλλά και την ανάγκη που έχουν για ειδικές υποδομές οι διάφορες κατηγορίες ατόμων με αναπηρία.

Διάγραμμα 33: Υποδομές πρόσβασης στο χώρο εργασίας, (%)

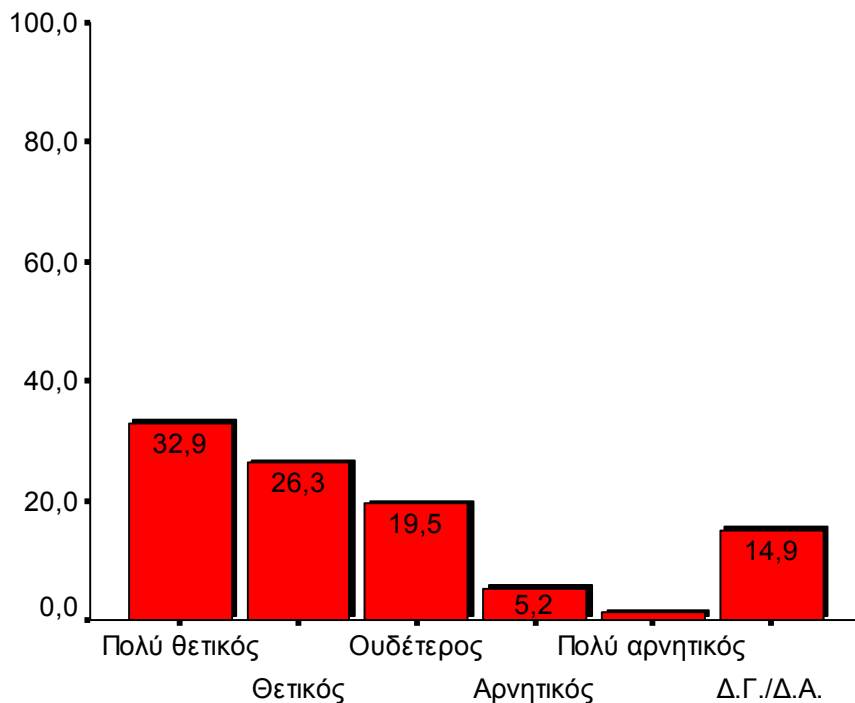
Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων και τη σημασία των υποδομών πρόσβασης στο χώρο εργασίας για να βρουν δουλειά, στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν προβλήματα όρασης και κινητικά προβλήματα. Κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός, πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν προβλήματα όρασης και κινητικά προβλήματα και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης,

ψυχικές/νοητικές ασθένειες και λοιπές αναπηρίες, ενώ όσοι έχουν πολλαπλές αναπηρίες είναι περίπου στο μέσο όρο (πίνακας 62.4).

3.8.6 Αξιοποίηση επιδοτούμενων προγραμμάτων

Το 59,2% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η αξιοποίηση επιδοτούμενων προγραμμάτων είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία, το 6,4% ότι είναι αρνητικός έως πολύ αρνητικός και το 19,5% ουδέτερος, (πίνακας 63, διάγραμμα 34).

Διάγραμμα 34: Αξιοποίηση επιδοτούμενων προγραμμάτων, (%)

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων οι άνδρες και οι γυναίκες αξιολογούν περίπου στα ίδια επίπεδα τη σημασία των επιδοτούμενων προγραμμάτων για να βρουν εργασία. Το 60,9% των γυναικών θεωρεί ότι η αξιοποίηση επιδοτούμενων προγραμμάτων αποτελεί θετικό έως πολύ θετικό παράγοντα για να βρουν εργασία, το 5,9% αρνητικό έως πολύ αρνητικό και το 19% ουδέτερο. Τα αντίστοιχα ποσοστά στους άνδρες είναι 57,9%, 6,9% και 19,9% (πίνακας 63.1).

Συσχετίζοντας το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και την αξιολόγηση των επιδοτούμενων προγραμμάτων για να βρουν εργασία διαπιστώνεται ότι, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι του Δημοτικού, Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ πάνω από το μέσο όρο είναι οι απόφοιτοι Γυμνασίου και ΙΕΚ και στο μέσο όρο οι απόφοιτοι ΤΕΙ και ΑΕΙ, (πίνακας 63.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, οι έγγαμοι θεωρούν ότι η αξιοποίηση των επιδοτούμενων προγραμμάτων είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία σε ποσοστό κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι άγαμοι και οι διαζευγμένοι πάνω από το μέσο όρο. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός οι άγαμοι είναι κάτω από το μέσο όρο, οι διαζευγμένοι και οι έγγαμοι πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 63.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων και τη σημασία της αξιοποίησης των επιδοτούμενων προγραμμάτων για να βρουν δουλειά, στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και λοιπές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης και κώφωσης, ενώ στο μέσο όρο όσοι έχουν πολλαπλές αναπηρίες. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός, πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και λοιπές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και πολλαπλές αναπηρίες (πίνακας 63.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, στην επιλογή ότι η αξιοποίηση επιδοτούμενων προγραμμάτων είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία, οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι παλιννοστούντες πάνω από το μέσο όρο. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός οι οικονομικοί μετανάστες και οι παλιννοστούντες είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση βρίσκονται πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 63.5).

3.8.7 Η επαγγελματική εμπειρία

Το 62,2% θεωρεί ότι η επαγγελματική εμπειρία είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας στην προσπάθεια να βρουν εργασία, το 8% αρνητικός έως πολύ αρνητικός και το 19,6% ουδέτερος (πίνακας 64).

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων, δεν εντοπίζεται διαφοροποίηση. Το 60,5% των γυναικών θεωρεί ότι η επαγγελματική εμπειρία αποτελεί θετικό έως πολύ θετικό παράγοντα για να βρουν εργασία, το 8,4% αρνητικό έως πολύ αρνητικό και το 20,2% ουδέτερο. Τα αντίστοιχα ποσοστά στους άνδρες είναι 63,4%, 7,8% και 19,1% (πίνακας 64.1).

Συσχετίζοντας το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και τη σημασία της προηγούμενης επαγγελματικής εμπειρίας για να βρουν εργασία διαπιστώνεται ότι, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι του Δημοτικού και του Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ πάνω από το μέσο όρο είναι οι απόφοιτοι ΙΕΚ, ΤΕΙ, ΑΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος και στο μέσο όρο οι απόφοιτοι Γυμνασίου, (πίνακας 64.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, οι άγαμοι θεωρούν ότι η επαγγελματική εμπειρία είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία σε ποσοστό κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, οι έγγαμοι και οι διαζευγμένοι πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 64.3).

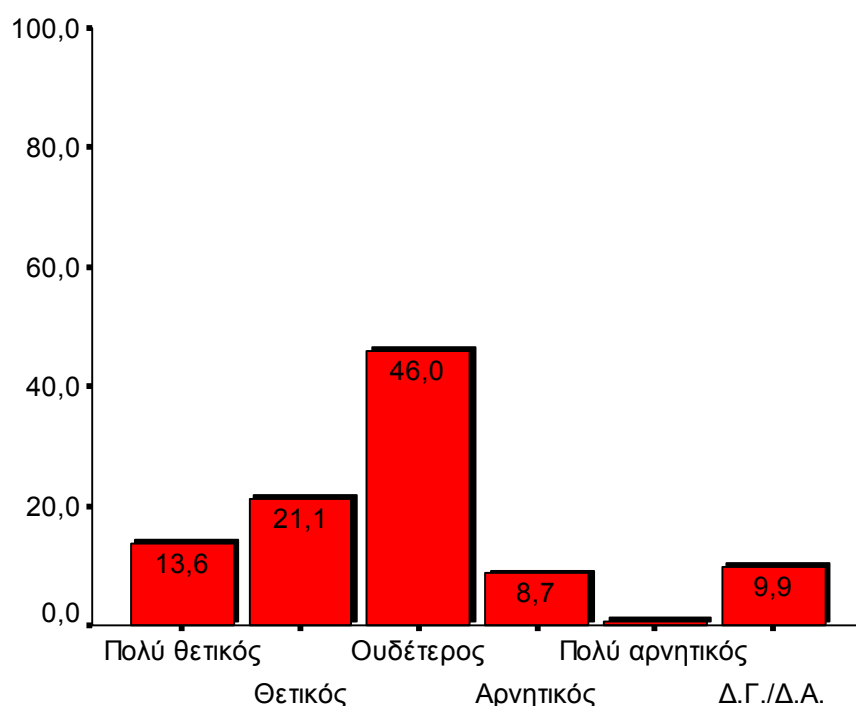
Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων και τη σημασία της επαγγελματικής εμπειρίας για να βρουν δουλειά, στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης και κώφωσης, κινητικά προβλήματα και ψυχικές/νοητικές ασθένειες, (πίνακας 64.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, στην επιλογή ότι η επαγγελματική εμπειρία είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία, οι οικονομικοί μετανάστες και οι παλιννοστούντες είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι εξαρτημένοι και οι υπό απεξάρτηση πάνω από το μέσο όρο, (πίνακας 64.5).

3.8.8 Το φύλο

Σχεδόν οι μισοί ερωτώμενοι (46%), θεωρούν ότι το φύλο δεν παίζει ρόλο στη διαδικασία ανεύρεσης εργασίας. Ωστόσο, μεγάλο ποσοστό (34,7%) θεωρεί ότι το φύλο έχει σημασία, ενώ αξιόλογο ποσοστό (9,3%) θεωρεί ότι μπορεί να έχει και αρνητικό ρόλο. Αθροιστικά δηλαδή οι απαντήσεις που θεωρούν ότι το φύλο παίζει κάποιο ρόλο (θετικό ή/και αρνητικό) στη διαδικασία ανεύρεσης εργασίας είναι σχεδόν ίσες με την αντίθετη άποψη, (πίνακας 65, διάγραμμα 35).

Διάγραμμα 35: Το φύλο, (%)

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων δεν εντοπίζεται διαφορά αντίληψης για το ρόλο του φύλου στη διαδικασία εύρεσης εργασίας. Συγκεκριμένα, το 36,3% των γυναικών θεωρεί ότι το φύλο αποτελεί θετικό έως πολύ θετικό παράγοντα για να βρουν εργασία, το

11,8% αρνητικό έως πολύ αρνητικό και το 46,5% ουδέτερο. Τα αντίστοιχα ποσοστά στους άνδρες είναι 33,7%, 7,5% και 45,7% (πίνακας 65.1).

Συσχετίζοντας το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και τη σημασία του φύλου για να βρουν εργασία διαπιστώνεται ότι, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι του Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ, ΤΕΙ, ΑΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ πάνω από το μέσο όρο είναι οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου και ΙΕΚ. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός πάνω από το μέσο όρο του δείγματος είναι οι απόφοιτοι Γυμνασίου, Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου και κάτω από το μέσο όρο οι απόφοιτοι Δημοτικού, ΙΕΚ, ΤΕΙ και ΑΕΙ (πίνακας 65.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, οι άγαμοι θεωρούν ότι το φύλο είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία σε ποσοστό κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, οι έγγαμοι, οι διαζευγμένοι πάνω από το μέσο όρο. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός οι έγγαμοι και οι άγαμοι είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι διαζευγμένοι είναι πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 65.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων και το ρόλο του φύλου για να βρουν δουλειά, στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και λοιπές αναπηρίες. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός, πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν κινητικά προβλήματα και πολλαπλές αναπηρίες, κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης λοιπές αναπηρίες και στο μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης και ψυχικές/νοητικές ασθένειες (πίνακας 65.4).

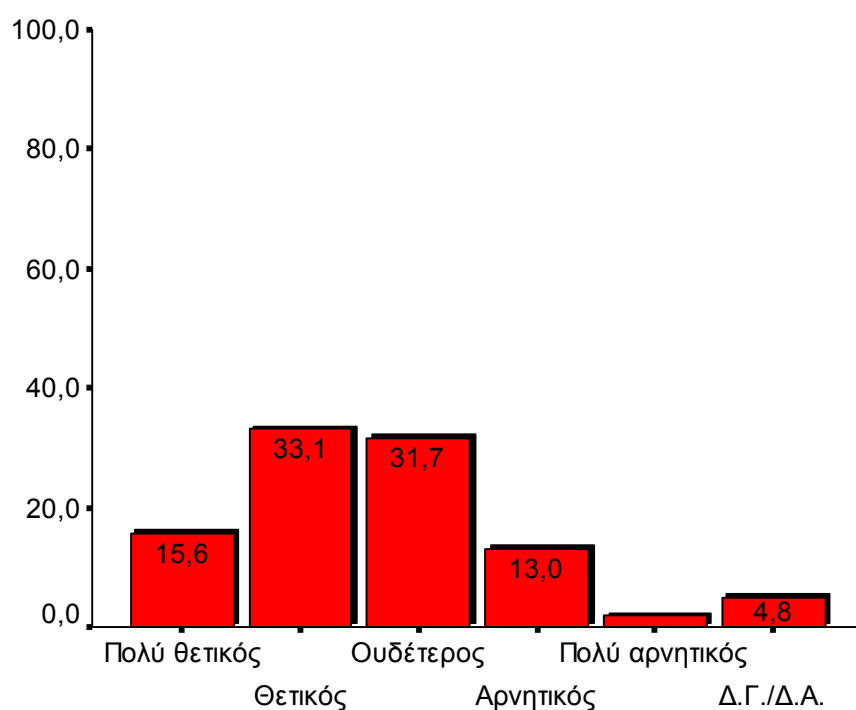
Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, στην επιλογή ότι το φύλο είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία, οι οικονομικοί μετανάστες και οι παλιννοστούντες είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι εξαρτημένοι και οι υπό απεξάρτηση πάνω από το μέσο όρο. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός

οι οικονομικοί μετανάστες, οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση βρίσκονται πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 65.5).

3.8.9 Η ηλικία

Το 48,7% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η ηλικία είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία, το 14,8% αρνητικός έως πολύ αρνητικός και το 31,7% ουδέτερος (πίνακας 66, διάγραμμα 36).

Διάγραμμα 36: Η ηλικία, (%)

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων εντοπίζονται διαφοροποιήσεις. Οι άνδρες θεωρούν σε υψηλότερο ποσοστό ότι η ηλικία είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία, ενώ στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός προηγούνται οι γυναίκες των ανδρών. Συγκεκριμένα, το 45% των γυναικών θεωρεί ότι η ηλικία αποτελεί θετικό έως πολύ θετικό παράγοντα για να βρουν εργασία, το 18,3% αρνητικό έως πολύ αρνητικό και το 31,8% ουδέτερο. Τα αντίστοιχα ποσοστά στους άνδρες είναι 51,5%, 12,2% και 31,6% (πίνακας 66.1).

Συσχετίζοντας το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και τη σημασία της ηλικίας για να βρουν εργασία διαπιστώνεται ότι, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ πάνω από το μέσο όρο είναι οι απόφοιτοι Γυμνασίου, ΙΕΚ, ΤΕΙ και ΑΕΙ. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός πάνω από το μέσο όρο του δείγματος είναι οι απόφοιτοι Δημοτικού και Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ και κάτω από το μέσο όρο όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου, οι απόφοιτοι ΙΕΚ, ΤΕΙ και ΑΕΙ, ενώ οι απόφοιτοι Γυμνασίου είναι στο μέσο όρο του δείγματος (πίνακας 66.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, οι άγαμοι θεωρούν ότι η ηλικία είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία σε ποσοστό πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι έγγαμοι, οι διαζευγμένοι κάτω από το μέσο όρο. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός οι έγγαμοι είναι πάνω από το μέσο όρο, ενώ οι άγαμοι, οι διαζευγμένοι είναι κάτω από το μέσο όρο (πίνακας 66.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων και το ρόλο της ηλικίας για να βρουν δουλειά, στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και λοιπές αναπηρίες, ενώ στο μέσο όρο είναι όσοι έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός, πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες, κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης και κινητικά προβλήματα και στο μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 66.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, στην επιλογή ότι η ηλικία είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία, οι οικονομικοί μετανάστες και οι παλιννοστούντες είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι εξαρτημένοι και οι υπό απεξάρτηση πάνω από το μέσο όρο. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός

οι οικονομικοί μετανάστες είναι στο μέσο όρο, ενώ οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση βρίσκονται πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 66.5).

3.8.10 Η καταγωγή (οικονομικός μετανάστης)

Πολύ θετικός 4,2%, θετικός 10,6%, ουδέτερος 14,8%, αρνητικός 34% και πολύ αρνητικός 12,7%. Από τους ερωτώμενους που είναι οικονομικοί μετανάστες, σχεδόν οι μισοί (46,7%) δήλωσαν ότι η ιδιότητά τους αυτή αποτελεί το αρνητικό έως πολύ αρνητικό παράγοντα για να βρουν εργασία. Θετικό έως πολύ θετικό δήλωσε το 14,8%, ουδέτερο επίσης το 14,8% ουδέτερο, ενώ υψηλό ποσοστό (23,4%) δεν απάντησε το (πίνακας 67). Τα στοιχεία αποτυπώνουν μία κατάσταση η οποία είναι ιδιαίτερα δυσμενής για τους οικονομικούς μετανάστες που ταυτόχρονα είναι και άτομα με αναπηρία.

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων, δεν εντοπίζεται διαφορά. Το 15,4% των γυναικών θεωρεί ότι η ιδιότητα του οικονομικού μετανάστη αποτελεί θετικό παράγοντα για να βρουν εργασία, το 46,2% αρνητικό έως πολύ αρνητικό και το 7,7% ουδέτερο. Τα αντίστοιχα ποσοστά στους άνδρες είναι 14,7%, 47,1% και 17,6% (πίνακας 67.1).

Συσχετίζοντας το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και τη σημασία της ιδιότητάς τους ότι είναι οικονομικοί μετανάστες για να βρουν εργασία διαπιστώνεται ότι, μόνο οι απόφοιτοι Λυκείου είναι πάνω από το μέσο όρο στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός, οι απόφοιτοι Δημοτικού και Γυμνασίου είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ κανείς από τους απόφοιτους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν τοποθετείται στην επιλογή αυτή. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός πάνω από το μέσο όρο του δείγματος είναι οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου και ΤΕΙ, ενώ όσοι δεν πήγαν σχολείο και οι απόφοιτοι Λυκείου είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος (πίνακας 67.2).

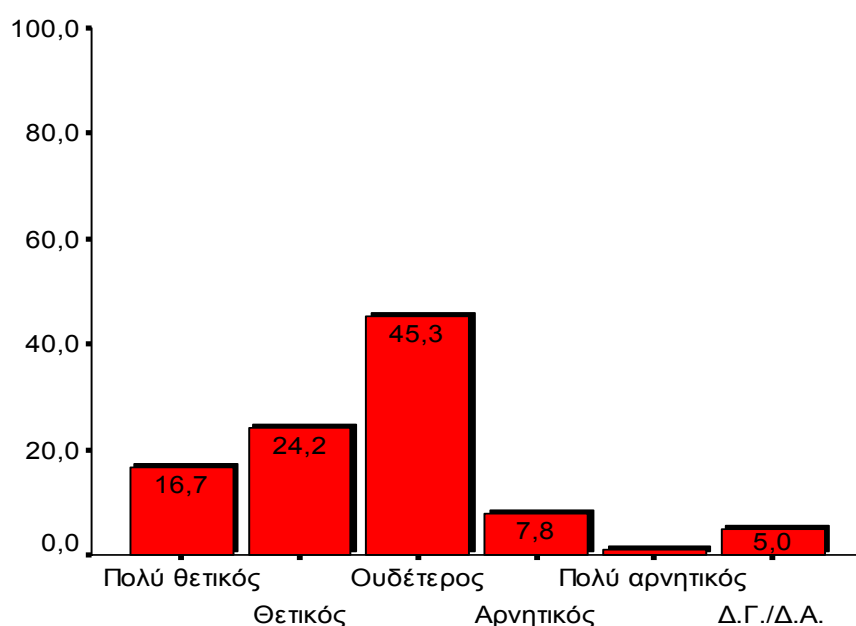
Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, οι έγγαμοι και οι άγαμοι θεωρούν ότι η ιδιότητα του οικονομικού μετανάστη είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία σε ποσοστό κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι διαζευγμένοι κανένας. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός οι έγγαμοι είναι πάνω από το μέσο όρο, ενώ οι άγαμοι και οι διαζευγμένοι είναι κάτω από το μέσο όρο (πίνακας 67.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων και την ιδιότητα του οικονομικού μετανάστη για να βρουν δουλειά, στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας, πάνω από το μέσο όρο, είναι όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης και κινητικά προβλήματα και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες και όσοι έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός, πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες, κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες (πίνακας 67.4).

3.8.11 Οικογενειακή κατάσταση

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η οικογενειακή κατάσταση είναι ουδέτερος παράγοντας στη διαδικασία εύρεσης εργασίας. Ελαφρώς μικρότερο ποσοστό (40,9%) θεωρούν την οικογενειακή κατάσταση μπορεί να αποδειχθεί σε θετικός έως πολύ θετικό παράγοντας. Το 8,9% θεωρεί ότι μπορεί να είναι αρνητικός έως πολύ αρνητικός παράγοντας, (πίνακας 68, διάγραμμα 37).

Διάγραμμα 37: Οικογενειακή κατάσταση, (%)

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων οι άνδρες θεωρούν σε υψηλότερο ποσοστό ότι η οικογενειακή κατάσταση είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία, ενώ στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός προηγούνται οι γυναίκες των ανδρών. Συγκεκριμένα, το 37,3% των γυναικών θεωρεί ότι η οικογενειακή κατάσταση αποτελεί θετικό έως πολύ θετικό παράγοντα για να βρουν εργασία, το 11,1% αρνητικό έως πολύ αρνητικό και το 46,3% ουδέτερο. Τα αντίστοιχα ποσοστά στους άνδρες είναι 43,4%, 7,3% και 44,6% (πίνακας 68.1).

Συσχετίζοντας το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και το ρόλο της οικογενειακής κατάστασης για να βρουν εργασία διαπιστώνεται ότι, όσοι δεν πήγαν σχολείο ή πήγαν σε μερικές τάξεις του Δημοτικού, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, ΑΕΙ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας είναι κάτω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ πάνω από το μέσο όρο είναι οι απόφοιτοι Γυμνασίου, ΙΕΚ και ΤΕΙ. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός πάνω από το μέσο όρο του δείγματος είναι οι απόφοιτοι Δημοτικού, Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος, κάτω από το μέσο όρο όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι ΙΕΚ, ΤΕΙ και στο μέσο όρο οι απόφοιτοι Γυμνασίου και ΑΕΙ. (πίνακας 68.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, οι άγαμοι θεωρούν ότι η οικογενειακή κατάσταση είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία σε ποσοστό πάνω από το μέσο όρο του δείγματος, ενώ οι έγγαμοι κάτω από το μέσο όρο. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός οι άγαμοι είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι έγγαμοι, οι διαζευγμένοι είναι πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 68.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων και το ρόλο της οικογενειακής κατάστασης για να βρουν δουλειά, στην επιλογή θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας κάτω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και κινητικά προβλήματα και πάνω από το μέσο όρο όσοι έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός, πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν προβλήματα όρασης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης και κινητικά προβλήματα (πίνακας 68.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, στην επιλογή ότι η οικογενειακή κατάσταση είναι θετικός έως πολύ θετικός παράγοντας για να βρουν εργασία, οι οικονομικοί μετανάστες και οι παλιννοστούντες είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι εξαρτημένοι και οι υπό απεξάρτηση πάνω από το μέσο όρο. Στην επιλογή αρνητικός έως πολύ αρνητικός οι οικονομικοί μετανάστες, οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση βρίσκονται πάνω από το μέσο όρο (πίνακας 68.5).

Συμπερασματικά από τη διερεύνηση της σπουδαιότητας ορισμένων παραγόντων στην προσπάθεια των ατόμων με αναπηρία να βρουν δουλειά προέκυψε ότι:

Θετικό έως πολύ θετικό ρόλο παίζουν οι ικανότητες και τα προσόντα, η εμπειρία. Το στοιχείο αυτό παραπέμπει στην κρισιμότητα της εκπαίδευσης, κατάρτισης και εξασφάλισης επαγγελματικής εμπειρίας για τα άτομα με αναπηρία.

Επίσης πολύ σημαντικό ρόλο παίζει η αξιοποίηση των επιδοτούμενων προγραμμάτων, στοιχείο το οποίο οδηγεί στο συμπέρασμα ότι θα πρέπει να συνεχισθούν με εντατικότερο και ορθολογικότερο τρόπο.

Κρίσιμη σημασία έχει η στάση του εργοδότη απέναντι στα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία. Είναι προφανές ότι σε σημαντικό βαθμό η στάση αυτή επηρεάζεται από την προηγούμενη εμπειρία που έχει ο εργοδότης από την απασχόληση αναπήρων. Τα στοιχεία της έρευνας δείχνουν ότι αυτή η εμπειρία των εργοδοτών είναι από θετική έως ουδέτερη. Αυτό σημαίνει ότι η τα άτομα με αναπηρία έχουν τις ικανότητες και τη θέληση για διάκριση στην εργασία και το ότι είναι σε θέση να ενταχθούν ισότιμα στην αγορά εργασίας.

Ιδιαίτερα κρίσιμη σημασία έχουν και οι υποδομές πρόσβασης στο χώρο εργασίας για πολλές από τις κατηγορίες των ατόμων με αναπηρία.

Αρκετοί από τους παράγοντες που εξετάστηκαν είναι σε μεγάλο βαθμό ουδέτεροι όσον αφορά στη διαδικασία εύρεσης εργασίας. Τέτοιοι παράγοντες είναι το φύλο, αν και από πολλούς αναφέρθηκε ότι παίζει ρόλο, η οικογενειακή κατάσταση.

Υπάρχουν ωστόσο και αρκετοί παράγοντες οι οποίοι μπορεί να λειτουργήσουν αρνητικά. Τέτοιοι παράγοντες είναι η ένταξη στην κατηγορία των οικονομικών μεταναστών, η μεγάλη ηλικία, η έλλειψη υποδομών πρόσβασης στο χώρο εργασίας και σε ορισμένες περιπτώσεις το φύλο.

3.9 Μέσα που έχουν αξιοποιηθεί για την ανεύρεση εργασίας

Οι ερωτώμενοι απαντώντας στη σχετική ερώτηση, ανέφεραν κατά σειρά προτεραιότητας τα μέσα που έχουν αξιοποιήσει στην προσπάθειά τους να βρουν εργασία.

3.9.1 Γνωριμίες με τον εργοδότη (προσωπικές ή της οικογένειας)

Το 54,6% των όσων απάντησαν ανέφεραν τη γνωριμία με τον εργοδότη ως πρώτη επιλογή, το 27,1% ως δεύτερη και το 18,1% ως τρίτη επιλογή (πίνακας 69).

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων, οι άνδρες και στις τρεις πρώτες επιλογές ανέφεραν σε μεγαλύτερα ποσοστά από τις γυναίκες ότι έχουν αξιοποιήσει τις γνωριμίες με τον εργοδότη στην προσπάθειά τους να βρουν εργασία (πίνακας 69.1).

Ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων, η αξιοποίηση των γνωριμιών με τον εργοδότη αναφέρθηκε ως πρώτη επιλογή, πάνω από το μέσο όρο από όσους δεν πήγαν σχολείο, τους αποφοίτους Γυμνασίου, Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ και ΤΕΙ και κάτω από το μέσο όρο από τους αποφοίτους Δημοτικού, ΙΕΚ, ΑΕΙ και τους κατόχους μεταπτυχιακού/διδακτορικού διπλώματος (πίνακας 69.2). Κυρίως οι απόφοιτοι της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και των ΑΕΙ επιλέγουν ως πρώτη επιλογή σε ποσοστά υψηλότερα από το μέσο όρο του δείγματος τις γνωριμίες με τον εργοδότη στην προσπάθειά τους να βρουν δουλειά.

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, αναφέρουν ως πρώτη επιλογή ότι έχουν αξιοποιήσει τις γνωριμίες με τον εργοδότη για να βρουν δουλειά κατά σειρά οι έγγαμοι 27,2%, οι διαζευγμένοι 26% και οι άγαμοι 25,6% (πίνακας 69.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, ως πρώτη επιλογή ανέφεραν τις γνωριμίες με τον εργοδότη για βρουν εργασία, πάνω από το συνολικό μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, κινητικά προβλήματα, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης και ψυχικές/νοητικές ασθένειες (πίνακας 69.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, ως πρώτη επιλογή ανέφεραν τις γνωριμίες με τον εργοδότη για να βρουν δουλειά το 41,5% των οικονομικών μεταναστών, το 40% των εξαρτημένων ή υπό απεξάρτηση και το 16,7% των παλιννοστούντων (πίνακας 69.5). Είναι προφανές ότι τα σχετικά χαμηλότερα ποσοστά αυτών των κοινωνικών ομάδων σχετίζονται με τη γενικότερη σχέση που έχουν με την ευρύτερη κοινωνία.

3.9.2 Αγγελίες

Το 38,7% τις ανέφερε ως πρώτη επιλογή στην προσπάθεια να βρουν εργασία, το 38,5% ως δεύτερη και το 22,6% ως τρίτη επιλογή (πίνακας 70).

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων, οι γυναίκες ανέφεραν σε ποσοστό 17,4% ότι έχουν αξιοποιήσει τις αγγελίες ως πρώτη επιλογή στην προσπάθειά τους να βρουν εργασία και οι άνδρες το 12,1%. Στη δεύτερη και τρίτη επιλογή το ποσοστό γυναικών και ανδρών κυμαίνεται στο ίδιο επίπεδο (πίνακας 70.1).

Ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων, η αξιοποίηση των αγγελιών αναφέρθηκε ως πρώτη επιλογή, πάνω από το μέσο όρο από όσους δεν πήγαν σχολείο, τους αποφοίτους Δημοτικού, ΤΕΙ και τους κατόχους μεταπτυχιακού/διδακτορικού και κάτω από το μέσο όρο από τους αποφοίτους Γυμνασίου, Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ, ΙΕΚ και ΑΕΙ (πίνακας 70.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, αναφέρουν ως πρώτη επιλογή ότι έχουν αξιοποιήσει τις αγγελίες για να βρουν δουλειά κατά σειρά οι διαζευγμένοι 24,7%, οι άγαμοι 14,7%, οι έγγαμοι 11,5% (πίνακας 70.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, ως πρώτη επιλογή ανέφεραν τις αγγελίες για βρουν εργασία, πάνω από το συνολικό μέσο όρο, όσοι έχουν κινητικά προβλήματα και ψυχικές/νοητικές ασθένειες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 70.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, ως πρώτη επιλογή ανέφεραν τις αγγελίες για να βρουν δουλειά το 12,2% των οικονομικών μεταναστών, το 13,3% των εξαρτημένων ή υπό απεξάρτηση και το 16,7% των παλιννοστούντων (πίνακας 69.5). Στην πρώτη επιλογή και οι τρεις κατηγορίες των ειδικών κοινωνικών ομάδων βρίσκονται κάτω από το συνολικό μέσο όρο του δείγματος.

3.9.3 Προσωπικές προσπάθειες ανεξάρτητα από γνωριμίες

Οι προσωπικές προσπάθειες, ανεξάρτητα όμως από γνωριμίες, αναφέρθηκαν ως πρώτη επιλογή στην προσπάθεια να βρουν εργασία από το 37,4%, από το 37,5% ως δεύτερη και από το 25% ως τρίτη επιλογή (πίνακας 71).

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων, οι γυναίκες ανέφεραν σε ποσοστό 15% ότι έχουν αξιοποιήσει τις προσωπικές προσπάθειες ανεξάρτητα από γνωριμίες ως πρώτη επιλογή στην προσπάθειά τους να βρουν εργασία και οι άνδρες το 21,6%. Στη δεύτερη επιλογή το ποσοστό ανδρών παραμένει μεγαλύτερο από αυτό των γυναικών, ενώ στην τρίτη επιλογή το ποσοστό των γυναικών γίνεται μεγαλύτερο από των ανδρών (πίνακας 70.1).

Ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων, η αξιοποίηση της προσωπικής προσπάθειας ανεξάρτητα από γνωριμίες αναφέρθηκε ως πρώτη επιλογή, πάνω από το μέσο όρο από τους αποφοίτους Δημοτικού, ΤΕΙ και ΑΕΙ και κάτω από το μέσο όρο από όσους δεν πήγαν σχολείο, τους αποφοίτους Γυμνασίου, Λυκείου-ΤΕΣ-ΤΕΕ, ΙΕΚ και τους κατόχους μεταπτυχιακού διπλώματος (πίνακας 71.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, αναφέρουν ως πρώτη επιλογή ότι έχουν αξιοποιήσει τις προσωπικές προσπάθειες ανεξάρτητα από γνωριμίες για να βρουν δουλειά κατά σειρά οι έγγαμοι 23,7%, οι άγαμοι 17,3% και οι διαζευγμένοι 15,1% (πίνακας 71.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, ως πρώτη επιλογή ανέφεραν τις προσωπικές προσπάθειες για να βρουν εργασία, πάνω από το συνολικό μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα όρασης και ψυχικές/νοητικές ασθένειες και κάτω από το μέσο όρο

όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, κινητικά προβλήματα, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 71.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, ως πρώτη επιλογή ανέφεραν τις προσωπικές προσπάθειες ανεξάρτητα από γνωριμίες για να βρουν δουλειά το 22% των οικονομικών μεταναστών, το 17,8% των εξαρτημένων ή υπό απεξάρτηση και το 5,6% των παλιννοστούντων (πίνακας 71.5). Στην πρώτη επιλογή και οι τρεις κατηγορίες των ειδικών κοινωνικών ομάδων βρίσκονται κάτω από το συνολικό μέσο όρο του δείγματος.

3.9.4 Εργοδότες που προτάθηκαν από τον Ο.Α.Ε.Δ.

Διαπιστώνεται ότι το ποσοστό των αναπήρων που αξιοποιούν τις υπηρεσίες του Ο.Α.Ε.Δ. στην προσπάθειά τους να βρουν εργασία είναι ιδιαίτερα χαμηλό, δεδομένου ότι πλέον του 70 % των ερωτώμενων δεν απάντησε στη σχετική ερώτηση. Ως πρώτη επιλογή αξιοποιήθηκε σε ποσοστό κάτω του 10%.

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων δεν εντοπίζεται διαφορά. Οι γυναίκες ανέφεραν σε ποσοστό 8,7% ότι έχουν αξιοποιήσει εργοδότες που προτάθηκαν από τον Ο.Α.Ε.Δ. ως πρώτη επιλογή στην προσπάθειά τους να βρουν εργασία και οι άνδρες το 7,5%. (πίνακας 72.1).

Ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων, η αξιοποίηση των εργοδοτών που προτάθηκαν από τον Ο.Α.Ε.Δ. αναφέρθηκε ως πρώτη επιλογή, κάτω από το μέσο όρο από όσους δεν πήγαν σχολείο, τους αποφοίτους Δημοτικού, Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, ΑΕΙ και τους κατόχους μεταπτυχιακού τίτλου και πάνω από το μέσο όρο από τους αποφοίτους Γυμνασίου, ΙΕΚ και ΤΕΙ (πίνακας 72.2).

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, αναφέρουν ως πρώτη επιλογή ότι έχουν αξιοποιήσει εργοδότες που προτάθηκαν από τον Ο.Α.Ε.Δ. για να βρουν δουλειά κατά σειρά οι άγαμοι 8,5%, οι διαζευγμένοι 8,2%, οι έγγαμοι 6,8% (πίνακας 72.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, ως πρώτη επιλογή ανέφεραν τους εργοδότες που προτάθηκαν από τον Ο.Α.Ε.Δ. στην προσπάθειά τους να βρουν εργασία, πάνω από το συνολικό μέσο όρο, όσοι έχουν κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 72.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, ως πρώτη επιλογή ανέφεραν τους εργοδότες που προτάθηκαν από τον Ο.Α.Ε.Δ. για να βρουν δουλειά το 2,4% των οικονομικών μεταναστών, το 2,2% των εξαρτημένων ή υπό απεξάρτηση και το 11,1% των παλιννοστούντων (πίνακας 72.5). Στην πρώτη επιλογή και οι οικονομικοί μετανάστες και τα εξαρτημένα άτομα βρίσκονται κάτω από μέσο όρο του δείγματος.

3.9.5 Επιδοτούμενα προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ.

Κατά παρόμοιο τρόπο με τη χαμηλό βαθμό αξιοποίησης των εργοδοτών που προτάθηκαν από τον Ο.Α.Ε.Δ., χαμηλός βαθμός αξιοποίησης διαπιστώθηκε και όσον αφορά στα επιδοτούμενα προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ., δεδομένου ότι στη συγκεκριμένη ερώτηση δεν απάντησε το 60,9% των ερωτηθέντων. Το γεγονός αυτό αν μη τι άλλο αναδεικνύει τα περιθώρια που υπάρχουν ώστε περισσότεροι να αξιοποιήσουν τα προγράμματα. Από όσους απάντησαν, το 44,4% δήλωσε τα επιδοτούμενα προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ. ως πρώτη επιλογή, το 31,7% ως δεύτερη και το 23,8% ως τρίτη επιλογή στην προσπάθειά τους να βρουν εργασία (πίνακας 73). Διαπιστώνεται δηλαδή ότι και από αυτούς που απάντησαν η προτεραιότητα που αποδίδεται στον Ο.Α.Ε.Δ. είναι μάλλον μικρή.

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων, οι γυναίκες ανέφεραν σε ποσοστό 19,7% ότι έχουν αξιοποιήσει επιδοτούμενα προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ. ως πρώτη επιλογή στην προσπάθειά τους να βρουν εργασία και οι άνδρες το 15,7%. Στη δεύτερη επιλογή και τρίτη επιλογή το ποσοστό των γυναικών παραμένει μεγαλύτερο από αυτό των ανδρών (πίνακας 73.1).

Ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων, η αξιοποίηση επιδοτούμενων προγραμμάτων του Ο.Α.Ε.Δ. αναφέρθηκε ως πρώτη επιλογή, πάνω από το μέσο όρο

από όσους δεν πήγαν σχολείο, τους αποφοίτους Δημοτικού, Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ, και ΙΕΚ και κάτω από το μέσο όρο από τους αποφοίτους Γυμνασίου, ΤΕΙ, ΑΕΙ και τους κατόχους μεταπτυχιακού διπλώματος (πίνακας 73.2). Φαίνεται ότι περισσότερο οι απόφοιτοι της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και λιγότερο της τριτοβάθμιας αξιοποιούν τα επιδοτούμενα προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ. στην προσπάθειά τους για να βρουν εργασία.

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, αναφέρουν ως πρώτη επιλογή ότι έχουν αξιοποιήσει επιδοτούμενα προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ. για να βρουν δουλειά κατά σειρά οι έγγαμοι 17,8%, οι άγαμοι 17,7% και οι διαζευγμένοι 11% (πίνακας 73.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, ως πρώτη επιλογή ανέφεραν τα επιδοτούμενα προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ. στην προσπάθειά τους να βρουν εργασία, πάνω από το συνολικό μέσο όρο, όσους έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο όσους έχουν προβλήματα όρασης, κινητικά προβλήματα, και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 73.4).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, ως πρώτη επιλογή ανέφεραν τα επιδοτούμενα προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ. για να βρουν δουλειά το 7,3% των οικονομικών μεταναστών, το 4,4% των εξαρτημένων ή υπό απεξάρτηση και το 16,7% των παλιννοστούντων (πίνακας 73.5). Στην πρώτη επιλογή και οι τρεις κατηγορίες των ειδικών κοινωνικών ομάδων βρίσκονται κάτω από το συνολικό μέσο όρο του δείγματος, με μεγαλύτερο το ποσοστό των παλιννοστούντων αναπήρων.

3.9.6 Προγράμματα προώθησης στην απασχόληση (εκτός του Ο.Α.Ε.Δ.)

Ως πρώτη επιλογή αναφέρθηκαν από το 26,8%, ως δεύτερη από το 34,2% και ως τρίτη επιλογή από το 38,9% (πίνακας 74).

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων, οι γυναίκες ανέφεραν σε ποσοστό 3,9% ότι έχουν αξιοποιήσει προγράμματα προώθησης στην απασχόληση εκτός του Ο.Α.Ε.Δ. ως πρώτη επιλογή στην προσπάθειά τους να βρουν εργασία και οι άνδρες το 3,5%. Στη δεύτερη

επιλογή και τρίτη επιλογή το ποσοστό των ανδρών είναι μεγαλύτερο από αυτό των γυναικών (πίνακας 74.1).

Ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων, η αξιοποίηση προγραμμάτων προώθησης στην απασχόληση εκτός του Ο.Α.Ε.Δ. αναφέρθηκε ως πρώτη επιλογή, πάνω από το μέσο όρο από τους αποφοίτους Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου–ΤΕΣ–ΤΕΕ και κάτω από το μέσο όρο από όσους δεν πήγαν σχολείο, τους αποφοίτους ΙΕΚ, ΤΕΙ, ΑΕΙ και τους κατόχους μεταπτυχιακού διπλώματος (πίνακας 74.2). Φαίνεται ότι περισσότερο οι απόφοιτοι της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και λιγότερο της τριτοβάθμιας αξιοποιούν και τα προγράμματα προώθησης στην απασχόληση εκτός αυτών του Ο.Α.Ε.Δ. στην προσπάθειά τους για να βρουν εργασία.

Με βάση την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, αναφέρουν ως πρώτη επιλογή ότι έχουν αξιοποιήσει προγράμματα προώθησης στην απασχόληση εκτός αυτών του Ο.Α.Ε.Δ. για να βρουν δουλειά κατά σειρά οι άγαμοι 4%, οι έγγαμοι 3%, και οι διαζευγμένοι 2,7% (πίνακας 74.3).

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, ως πρώτη επιλογή ανέφεραν τα προγράμματα προώθησης στην απασχόληση εκτός του Ο.Α.Ε.Δ. στην προσπάθειά τους να βρουν εργασία, πάνω από το συνολικό μέσο όρο, όσοι έχουν προβλήματα όρασης και κάτω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, κινητικά προβλήματα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες, πολλαπλές και λοιπές αναπηρίες (πίνακας 74.4).

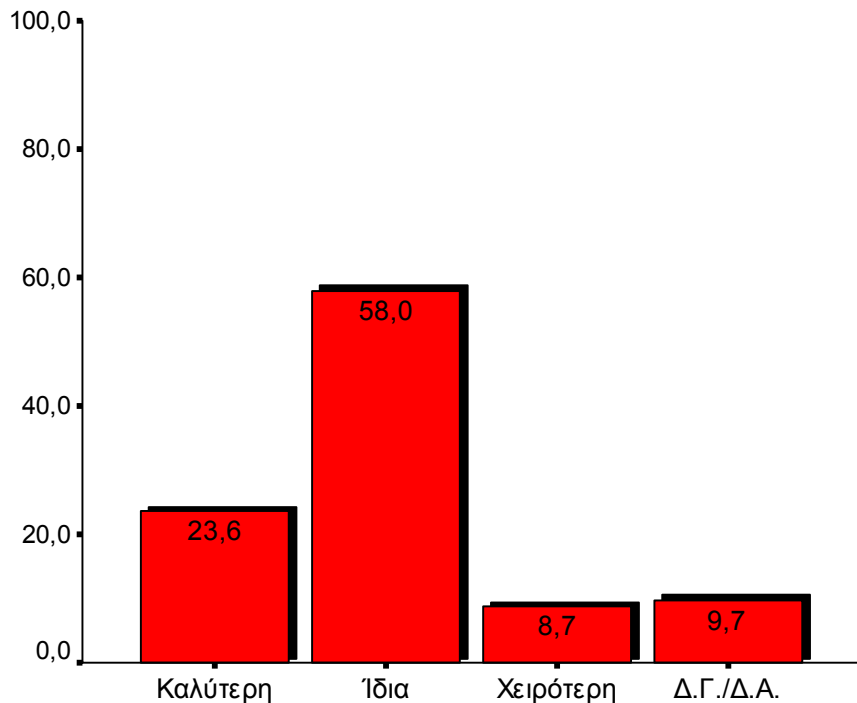
Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, ως πρώτη επιλογή ανέφεραν τα προγράμματα προώθησης στην απασχόληση εκτός αυτών του Ο.Α.Ε.Δ. για να βρουν δουλειά το 0% των οικονομικών μεταναστών, το 0% των εξαρτημένων ή υπό απεξάρτηση και το 11,1% των παλιννοστούντων (πίνακας 74.5). Και στην περίπτωση αυτή οι παλιννοστούντες είναι αυτοί που αξιοποιούν περισσότερο τα προγράμματα προώθησης στην απασχόληση σε σχέση με τους άλλους ανάπηρους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες.

Συμπερασματικά από τη διερεύνηση των μέσων που έχουν αξιοποιηθεί εκ μέρους των αναπήρων για την ανεύρεση εργασίας, διαπιστώνεται ότι, ως πρώτη επιλογή αναφέρονται οι γνωριμίες με τον εργοδότη και ακολουθούν οι αγγελίες και οι προσωπικές προσπάθειες πέραν των γνωριμιών. Είναι ιδιαίτερα σημαντική η διαπίστωση ότι οι υπηρεσίες και δυνατότητες που προσφέρει ο Ο.Α.Ε.Δ. έχουν πολύ χαμηλό βαθμό αξιοποίησης.

3.10 Σύγκριση της απόδοσης στην εργασία με αυτή των άλλων συναδέλφων

Σε σχέση με την απόδοση των άλλων συναδέλφων τους η πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρία (58%) δήλωσε ότι δεν έχει διαφορά. Το 23,6% δήλωσε ότι έχει υψηλότερη απόδοση, ενώ μόλις το 8,7% θεωρεί ότι η απόδοσή τους είναι χαμηλότερη (πίνακας 77, διάγραμμα 38).

Διάγραμμα 38: Απόδοση των ατόμων με αναπηρία σε σχέση με άλλους συναδέλφους, (%)

Με βάση το φύλο των ερωτώμενων παρατηρούνται ελαφρές διαφοροποιήσεις. Οι γυναίκες απάντησαν ότι η απόδοσή τους είναι καλύτερη σε σχέση με τους άλλους συναδέλφους μη αναπήρους σε ποσοστό 21,9%, ίδια 62,1% και χειρότερη 6,2%, ενώ οι άνδρες 24,8%, 55,1% και 10,5% αντίστοιχα (πίνακας 77.1).

Ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων, οι απόφοιτοι ΤΕΙ και ΑΕΙ εκτιμούν ότι η απόδοσή τους είναι καλύτερη, πάνω από το μέσο όρο, ενώ οι απόφοιτοι της πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος

ότι είναι καλύτερη κάτω από το μέσο όρο. Στην εκτίμηση ότι η απόδοσή τους είναι ίδια, κάτω από το μέσο όρο, είναι όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου και ΑΕΙ, ενώ πάνω από το μέσο όρο οι υπόλοιποι. Στην εκτίμηση ότι η απόδοσή τους είναι χειρότερη, πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι δεν πήγαν σχολείο, οι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου και κάτω από το μέσο όρο οι υπόλοιποι (πίνακας 77.2). Είναι προφανές ότι στη διαμόρφωση των απαντήσεων βαρύνουσα σημασία έχει το επίπεδο μόρφωσης και όχι το αν ο εργαζόμενος είναι ή δεν είναι άτομο με αναπηρία.

Ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας των ερωτώμενων, στην εκτίμηση ότι η απόδοσή τους είναι καλύτερη από αυτήν των άλλων συναδέλφων μη αναπήρων, κάτω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν κινητικά προβλήματα και πολλαπλές αναπηρίες και πάνω από το μέσο όρο όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και λοιπές αναπηρίες. Στην εκτίμηση ότι η απόδοσή τους είναι ίδια, πάνω από το μέσο όρο είναι όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κινητικά προβλήματα και λοιπές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο οι υπόλοιποι. Στην επιλογή ότι αυτή είναι χειρότερη, πάνω από το μέσο όρο τοποθετούνται όσοι έχουν προβλήματα όρασης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες και κάτω από το μέσο όρο οι υπόλοιποι (πίνακας 77.3).

Από τους ερωτώμενους που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, οι οικονομικοί μετανάστες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση εκτιμούν ότι η απόδοσή τους είναι καλύτερη από αυτή των άλλων συναδέλφων τους με αναπηρίες, κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι παλιννοστούντες πάνω από το μέσο όρο. Στην εκτίμηση ότι η απόδοση είναι ίδια οι παλιννοστούντες είναι κάτω από το μέσο όρο και οι υπόλοιποι πάνω. Στην εκτίμηση ότι η απόδοσή τους είναι χειρότερη οι οικονομικοί μετανάστες είναι κάτω από το μέσο όρο, ενώ οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση πάνω από το μέσο όρο του δείγματος (πίνακας 77.4).

Συμπερασματικά, όσον αφορά στην αξιολόγηση της εργασίας τους που κάνουν τα ίδια τα άτομα με αναπηρία σε σχέση με την εργασία των συναδέλφων τους, από τις περισσότερες απαντήσεις προκύπτει ότι δεν θεωρούν ότι υπάρχει κάποια διαφορά.

Αντιθέτως σχετικά μεγάλο ποσοστό (23,6%) δήλωσε ότι έχει υψηλότερη απόδοση, ενώ μόλις το 8,7% θεωρεί ότι η απόδοσή τους είναι χαμηλότερη.

IV. Γενικά συμπεράσματα – Προτάσεις

1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων του δείγματος, το οποίο υπενθυμίζεται, εξήχθη από τα αρχεία του Ο.Α.Ε.Δ. συνοψίζονται ως εξής:

- Η κατά φύλο σύνθεση του δείγματος, αν και με μεγαλύτερη παρουσία των ανδρών (57,8% έναντι 42,2%), είναι σχετικά ισορροπημένη. Αυτό σημαίνει ότι οι γυναίκες με αναπηρία επιδιώκουν στον ίδιο βαθμό με τους άνδρες την επαγγελματική αποκατάσταση.
- Ηλικία. Η πλειοψηφία (89,5%) ανήκει στη νεώτερη και μέση ηλικία δεδομένου ότι είναι έως 45 χρόνων, ενώ η συχνότερη ομάδα ηλικίας είναι αυτή από 26-35 ετών (41,3%). Τα άτομα με αναπηρία άνω των 45 ετών βρίσκονται στους καταλόγους του Ο.Α.Ε.Δ. σε περιορισμένο αριθμό.
- Οικογενειακή κατάσταση. Η μεγάλη πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρία (69,8%) είναι άγαμοι, ενώ επίσης η μεγάλη πλειοψηφία (75,3%) δεν έχει παιδιά. Αθροιστικά το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία που δεν έχουν δική τους οικογένεια (άγαμοι, διαζευγμένοι, χήροι) ανέρχεται σε 75,9%. Το δύο αυτά στοιχεία σε συνδυασμό έχουν εξαιρετικά κρίσιμη σημασία από την άποψη των περιορισμένων δυνατοτήτων κάλυψης αναγκών και φροντίδας από το οικογενειακό περιβάλλον, ειδικά για τα ηλικιωμένα άτομα, γεγονός ότι συνεπάγεται αυξημένες υποχρεώσεις από τους κρατικούς φορείς.
- Το μέγεθος της οικογένειας των ατόμων με αναπηρία δεν παρουσιάζει σημαντικές διαφορές με το αντίστοιχο του συνολικού πληθυσμού.
- Το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία είναι υψηλότερο από το αντίστοιχο του μέσου πληθυσμού. Αυτό σημαίνει ότι τουλάχιστον σε ότι αφορά την εκπαίδευση, που συνιστά βασική προϋπόθεση για την ένταξη στην αγορά εργασίας, τα άτομα με αναπηρία όχι μόνο δε υστερούν, αλλά αντιθέτως υπερτερούν. Προκύπτει επίσης ότι το εκπαιδευτικό σύστημα δεν αποκλείει τα άτομα με αναπηρία από την εκπαιδευτική διαδικασία.

- Υπαρξη και άλλου ατόμου με αναπηρία στην οικογένεια. Σχεδόν το 20% των ατόμων με αναπηρία ζει σε οικογένεια όπου υπάρχει ακόμη ένα άτομο με αναπηρία. Το γεγονός αυτό επιτείνει ακόμη περισσότερο τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους. Είναι προφανές ότι τέτοιες περιπτώσεις θα πρέπει να τύχουν ειδικής πολιτικής από το κράτος, πέραν της υποστήριξης που έχουν για κάθε άτομο ξεχωριστά.
- Άτομα με αναπηρία που ανήκουν σε κοινωνικά ευαίσθητες ομάδες. Τα άτομα με αναπηρία που ταυτόχρονα ανήκουν σε κάποια άλλη ευαίσθητη κοινωνική ομάδα (παλιννοστούντες, οικονομικοί μετανάστες, εξαρτημένοι από ουσίες ή υπό απεξάρτηση) είναι 7,5 %. Πρόκειται συνεπώς για ένα σημαντικό τμήμα των ατόμων με αναπηρία που χρειάζεται ειδικές πολιτικές στήριξης. Είναι αξιοσημείωτο, ωστόσο, ότι τα άτομα αυτά έχουν ικανοποιητικό επίπεδο εκπαίδευσης. Στην κατά φύλο σύνθεση των ατόμων που ανήκουν και σε κάποια κοινωνικά ευαίσθητη ομάδα κυριαρχούν οι άνδρες κυρίως λόγω των οικονομικών μεταναστών και των εξαρτημένων ατόμων (από 61-82%).
- Η μορφή της αναπηρίας έχει σχέση κυρίως με κινητικά προβλήματα (19,6%), ψυχικές/νοητικές ασθένειες (15,4%), πολλαπλές αναπηρίες (12,9%), προβλήματα όρασης (7,0%), κώφωσης (5,0%). Σε ορισμένες μορφές αναπηρίας παρατηρούνται σημαντικές αποκλίσεις ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες. Η μορφή και ο βαθμός αναπηρίας επηρεάζει τις εργασιακές δυνατότητες και συνεπώς παίζει σημαντικό ρόλο όσον αφορά στις ευκαιρίες απασχόλησης. Η μορφή αναπηρίας διαφοροποιεί τη στάση του στενού οικογενειακού, αλλά κυρίως του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος.
- Οι κυριότερες αιτίες της αναπηρίας είναι η συγγενής ή κατά τη γέννηση (35,9%, και οι ασθένειες (34,1%), ενώ παράγοντες που σχετίζονται με ατυχήματα ανέρχονται σε 13,9%. Ενώ στις κυριότερες αιτίες δεν υπάρχει διαφοροποίηση ανδρών-γυναικών, στην περίπτωση των ατυχημάτων και στην εξάρτηση από ουσίες οι άνδρες συμμετέχουν με πολύ υψηλότερα ποσοστά σε σχέση με τις γυναίκες, στοιχείο που μπορεί να αποδοθεί στον τρόπο ζωής και στη θέση στην εργασία του ανδρικού πληθυσμού.

- Ανάγκη μόνιμης φροντίδας. Πολύ μεγάλο ποσοστό (55,8%) των ατόμων με αναπηρία έχει ανάγκη μόνιμης ιατρικής και ψυχολογικής παρακολούθησης και φροντίδας.
- Η δαπάνη της ιατρικής παρακολούθησης και της εν γένει φροντίδας καλύπτεται κατά 59,8% από το κράτος και 34,8% από την οικογένεια και τους ίδιους. Το στοιχείο αυτό παραπέμπει στην αναγκαιότητα λήψης μέτρων για την οικονομική ελάφρυνση των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους.
- Ο ασφαλιστικός φορέας που είναι ασφαλισμένα τα άτομα με αναπηρία είναι κυρίως το Ι.Κ.Α (54,3%) και ακολουθεί το δημόσιο (10,8%).
- Ανασφάλιστα άτομα με αναπηρία. Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι το 8% των ατόμων με αναπηρία είναι ανασφάλιστοι.

Υπερβολική προστασία από το οικογενειακό περιβάλλον . Όσον αφορά το βαθμό στον οποίο τα άτομα με αναπηρία αισθάνονται υπερβολική προστασία από το οικογενειακό περιβάλλον προκύπτει ότι:

- Η υπερβολική προστασία από το οικογενειακό περιβάλλον, στον ένα ή άλλο βαθμό, μάλλον επικρατεί,
- σε σχέση με το φύλο δε φαίνεται να υπάρχει ουσιώδης διαφορά ανάμεσα σε γυναίκες και άνδρες,
- με τη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου μειώνεται ο βαθμός προστασίας που αισθάνονται,
- οι άγαμοι αισθάνονται μεγαλύτερη προστασία,
- σημαντική διαφοροποίηση παρατηρείται ανάλογα με τη μορφή αναπηρίας δεδομένου όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες αισθάνονται μεγαλύτερη προστασία,
- διαφοροποίηση παρατηρείται και στις ειδικές κοινωνικές ομάδες δεδομένου ότι οι οικονομικοί μετανάστες, οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι από ουσίες ή οι υπό απεξάρτηση αισθάνονται χαμηλότερο βαθμό προστασίας από το μέσο όρο του δείγματος.

Όσον αφορά το βαθμό απόρριψης από την οικογένεια και το οικογενειακό περιβάλλον προκύπτει ότι:

- Σε σχέση με το φύλο δεν παρατηρείται αξιοσημείωτη διαφοροποίηση,
- στα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης μειώνεται ο βαθμός απόρριψης, το πρόβλημα ωστόσο εντοπίζεται στα άτομα που δεν ολοκλήρωσαν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση,
- οι διαζευγμένοι αισθάνονται μεγαλύτερο βαθμό απόρριψης,
- με βάση τη μορφή αναπηρίας δεν υπάρχουν πολύ μεγάλες διαφοροποιήσεις, ωστόσο δυσμενέστερη φαίνεται να είναι η θέση όσων πάσχουν από κώφωση/βαρυκοΐα, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες,
- οι οικονομικοί μετανάστες, παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση αισθάνονται μεγαλύτερο βαθμό απόρριψης σε σχέση με τους άλλους αναπήρους που δεν ανήκουν στις ειδικές αυτές ομάδες.

Όσον αφορά την αίσθηση των ατόμων με αναπηρία για το αν συνιστούν βάρος στην οικογένειά τους προκύπτει ότι οι απαντήσεις ομοιάζουν με αυτές που έδωσαν στην ερώτηση εάν αισθάνονται απόρριψη από το οικογενειακό περιβάλλον:

- Γενικά διαπιστώνεται ότι η μεγάλη πλειοψηφία (78,5%) των ατόμων με αναπηρία δεν αισθάνεται ότι αποτελεί βάρος,
- δε φαίνεται να υπάρχει κάποια σοβαρή διαφοροποίηση μεταξύ ανδρών και γυναικών
- στα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης μειώνεται η αίσθηση βάρους, ωστόσο πρόβλημα φαίνεται να υπάρχει στα άτομα που δεν ολοκλήρωσαν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση,
- οι διαζευγμένοι αισθάνονται ότι είναι βάρος σε μεγαλύτερο βαθμό,
- με βάση τη μορφή αναπηρίας δεν υπάρχουν πολύ μεγάλες διαφοροποιήσεις, ωστόσο δυσμενέστερη φαίνεται να είναι η θέση όσων πάσχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες,
- οι οικονομικοί μετανάστες, παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση αισθάνονται σε μεγαλύτερο βαθμό ότι συνιστούν βάρος σε σχέση με τους άλλους αναπήρους που δεν ανήκουν στις ειδικές αυτές ομάδες.

Ο βαθμός της ισότιμης αντιμετώπισης από την οικογένεια δεν διαφοροποιείται σε σχέση με το φύλο των αναπήρων, βελτιώνεται με την άνοδο του εκπαιδευτικού επιπέδου, είναι σχετικά δυσμενέστερη στους διαζευγμένους. Η μορφή αναπηρίας επηρεάζει την αίσθηση περί ισότιμης αντιμετώπισης, δεδομένου ότι σχετικά δυσμενέστερη αντιμετώπιση έχουν τα άτομα με προβλήματα κώφωσης/βαρηκοΐας, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες, Η ένταξη σε ειδικές κοινωνικές ομάδες αποτελεί στοιχείο για δυσμενέστερη αντιμετώπιση.

Για το επίπεδο επικοινωνίας των ατόμων με αναπηρία με το οικογενειακό περιβάλλον διαπιστώνεται ότι:

- Η μεγάλη πλειοψηφία (75,9%) των ατόμων με αναπηρία έχει πολύ καλό επίπεδο επικοινωνίας με το οικογενειακό περιβάλλον,
- κατά φύλο δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια σοβαρή διαφοροποίηση
- με την άνοδο του επιπέδου εκπαίδευσης βελτιώνεται και το επίπεδο επικοινωνίας, ωστόσο το πρόβλημα φαίνεται να υπάρχει κυρίως στα άτομα που δεν ολοκλήρωσαν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση,
- οι διαζευγμένοι και μερικώς οι άγαμοι έχουν σχετικά χαμηλότερο επίπεδο επικοινωνίας με το οικογενειακό περιβάλλον,
- η μορφή αναπηρίας επηρεάζει δυσμενέστερα το επίπεδο επικοινωνίας με το οικογενειακό περιβάλλον στην περίπτωση των ατόμων με κώφωση/βαρηκοΐα και με ψυχικές/νοητικές ασθένειες,
- οι οικονομικοί μετανάστες, παλιννοστούντες και κυρίως οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση αντιμετωπίζουν σοβαρότερα προβλήματα επικοινωνίας με το οικογενειακό περιβάλλον σε σχέση με τους άλλους αναπήρους που δεν ανήκουν στις ειδικές αυτές ομάδες.

Σχετικά με την αντιμετώπιση των ερωτώμενων από την εκπαιδευτική κοινότητα, (δασκάλους, καθηγητές, συμμαθητές) και στο βαθμό ικανοποίησης από τις διευκολύνσεις του σχολικού περιβάλλοντος, προέκυψαν τα παρακάτω ευρήματα:

- Η αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία από τους εκπαιδευτικούς παραμένει ικανοποιητική, αλλά σε χαμηλότερο βαθμό σε σχέση με το οικογενειακό περιβάλλον,

- βελτιωμένη σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς, αλλά λιγότερο ικανοποιητική σχέση με το οικογενειακό περιβάλλον είναι η αντιμετώπιση των ερωτώμενων από τους συμμαθητές/συμφοιτητές τους,
- σχεδόν το 50% των ατόμων με αναπηρία είναι μέτρια ή καθόλου ικανοποιημένο από τις διευκολύνσεις στο σχολικό περιβάλλον.

Όσον αφορά στην αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία, διαπιστώνεται ότι αν και σε γενικές γραμμές η αντιμετώπιση είναι καλή, ωστόσο εξακολουθούν να υπάρχουν κάποια προβλήματα στην πλήρη αποδοχή της διαφορετικότητας. Δεν διαφαίνονται διαφοροποιήσεις στην αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία με βάση το φύλο. Όμως η αντιμετώπιση της κοινωνίας είναι λιγότερο ευνοϊκή για όσους δεν πήγαν σχολείο και αποφοίτους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, για τους ανέργους σε σχέση με τους εργαζομένους, τους διαζευγμένους, για όσους πάσχουν από πολλαπλές αναπηρίες, ψυχικές/νοητικές ασθένειες, προβλήματα κώφωσης και όρασης και για τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση, τους οικονομικούς μετανάστες και τους παλιννοστούντες. Φαίνεται ότι παρά τα βήματα που έχουν γίνει στην ισότιμη αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία από την κοινωνία, εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα και με την έννοια αυτή περιθώρια βελτίωσης της σχέσης των ατόμων με αναπηρία και της τοπικής κοινωνίας στην κατεύθυνση της πλήρους ενσωμάτωσης και της ουσιαστικά ισότιμης αντιμετώπισης και πλήρους αποδοχής της όποιας ιδιαιτερότητας χωρίς διακρίσεις.

Σε σχέση με την αντιμετώπιση των προβλημάτων από τους διάφορους φορείς (κράτος, τοπική αυτοδιοίκηση, υποστηρικτικές δομές των ατόμων με αναπηρία και συλλογικοί φορείς των ατόμων με αναπηρία) οι ερωτώμενοι είναι ικανοποιημένοι σε πολύ μικρό ποσοστό. Συγκεκριμένα πολύ ικανοποιημένοι είναι μόλις το 10,2% - 15,7%, ενώ καθόλου ικανοποιημένοι δήλωσαν από 38,2% - 51,7%.

Ο βαθμός ικανοποίησης από τους φορείς δεν φαίνεται να επηρεάζεται από το φύλο των αναπήρων, ενώ αντιθέτως επηρεάζεται από το μορφωτικό επίπεδο με λιγότερο ικανοποιημένους τους αποφοίτους της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επηρεάζεται επίσης από την οικογενειακή κατάσταση με λιγότερο ικανοποιημένους τους

διαζευγμένους και τους χήρους. Όσον αφορά τη μορφή της αναπηρίας λιγότερο ικανοποιημένοι εμφανίζονται όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης, πολλαπλές αναπηρίες και κινητικά προβλήματα. Οι άνεργοι παρουσιάζονται ελαφρώς λιγότερο ικανοποιημένοι από τους εργαζόμενους. Οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση, οικονομικοί μετανάστες και οι παλιννοστούντες εμφανίζονται λιγότερο ικανοποιημένοι από τους φορείς, σε σχέση με τους άλλους αναπήρους που δεν ανήκουν στις ομάδες αυτές.

Διαπιστώνεται ότι όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς (κράτος, τοπική αυτοδιοίκηση, υποστηρικτικές δομές των ατόμων με αναπηρία και συλλογικοί φορείς των ατόμων με αναπηρία) είναι ανάγκη να ασχοληθούν πιο ουσιαστικά και συστηματικά με τα προβλήματα των αναπήρων.

Οικονομική ενίσχυση δήλωσαν ότι δικαιούνται περίπου οι μισοί ερωτώμενοι. Υπάρχουν ορισμένοι οι οποίοι δεν γνωρίζουν εάν δικαιούνται οικονομικής ενίσχυσης. Το δικαίωμα της οικονομικής ενίσχυσης επηρεάζεται από την οικογενειακή κατάσταση όπου οι άγαμοι δικαιούνται οικονομικής ενίσχυσης σε μεγαλύτερο ποσοστό. Κατά μορφή αναπηρίας οικονομικής ενίσχυσης σε μεγαλύτερο ποσοστό δικαιούνται όσοι έχουν προβλήματα όρασης και πολλαπλές αναπηρίες. Το ίδιο ισχύει και για τους άνεργους σε σχέση με τους εργαζόμενους. Οι οικονομικοί μετανάστες δικαιούνται οικονομικής ενίσχυσης πολύ λιγότερο από τους άλλους αναπήρους, ενώ οι παλιννοστούντες και οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση περισσότερο. Ο φορέας που καταβάλλει την οικονομική ενίσχυση είναι κυρίως η Πρόνοια. Το ύψος της οικονομικής ενίσχυσης της οποίας κυμαίνεται συνήθως από 170 έως 300 ευρώ.

Συμμετοχή σε εθνικά ή κοινοτικά προγράμματα. Περίπου το 25% των ατόμων με αναπηρία έχει συμμετάσχει σε κάποιο από τα εθνικά και κοινοτικά προγράμματα. Το ποσοστό αξιολογείται μάλλον ως χαμηλό εάν συνυπολογισθεί ο μεγάλος αριθμός προγραμμάτων που υλοποιούνται, αλλά και η ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Φαίνεται ότι τα επί μέρους χαρακτηριστικά των αναπήρων δεν διαφοροποιούν τη συμμετοχή τους στα προγράμματα. Ωστόσο, σχετικά μικρή διαφοροποίηση παρατηρείται σε ορισμένες κατηγορίες αναπήρων με χαμηλότερο ποσοστό συμμετοχής στους αποφοίτους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, που μπορεί να οφείλεται και στα κριτήρια

μορφωτικού επιπέδου των προκηρύξεων, σε όσους έχουν προβλήματα κώφωσης και κινητικά προβλήματα και στους οικονομικούς μετανάστες, παλιννοστούντες και εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση. Το αντικείμενο των προγραμμάτων αναφέρεται κυρίως στην κατάρτιση και λιγότερο στην τοποθέτηση στην αγορά εργασίας και στη συμβουλευτική υποστήριξη.

Ο βαθμός ικανοποίησης των ατόμων με αναπηρία από τις δημόσιες υποδομές, είναι χαμηλό. Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν μεγάλα προβλήματα κατά την κίνησή τους μέσα στις πόλεις, στα μέσα μαζικής μεταφοράς, στις δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες, στους χώρους εργασίας, στο σχολείο και στην πρόσβαση σε στους χώρους πολιτισμού και ψυχαγωγίας. Τα ανωτέρω προβλήματα πρέπει να αντιμετωπιστούν για τη διαμόρφωση ενός κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στο οποίο θα μπορούν να ζουν όλοι οι πολίτες χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς. Η ευθύνη γι αυτό ανήκει πρωτίστως στους δημόσιους φορείς, αλλά και του ιδιωτικού τομέα, πολύ περισσότερο που σε αρκετές περιπτώσεις οι αναγκαίες παρεμβάσεις επιδοτούνται από εθνικά ή κοινοτικά προγράμματα.

Ισχύς δικαιωμάτων. Η άποψη των ατόμων με αναπηρία σχετικά με τα δικαιώματά τους, είναι σαφώς αρνητική, κυρίως σε ότι αφορά την κοινωνική αποκατάσταση, την απασχόληση και την ένταξη στο κοινωνικό σύνολο. Σε ότι αφορά τα δικαιώματα για ιατρική και ψυχολογική παρακολούθηση, για εκπαίδευση και κατάρτιση και για πληροφόρηση, η αρνητική εικόνα μετριάζεται, αφού η πλειοψηφία δηλώνει ότι προωθούνται μεν, αλλά σε μέτρια ικανοποιητικό βαθμό.

Επίσης, το ποσοστό των ατόμων που δεν έδωσε απάντηση, όσον αφορά στην ισχύ των δικαιωμάτων τους, είναι σχετικά υψηλό. Ο λόγος πρέπει να αποδοθεί μάλλον στην άγνοια των δικαιωμάτων, γεγονός που αναδεικνύει την ανάγκη-δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία για αμεσότερη και ευκολότερη πρόσβαση στην πληροφόρηση. Παρόλα αυτά, διαφαίνεται και πάλι, η υστέρηση που υπάρχει στην υιοθέτηση και έμπρακτη διασφάλιση των δικαιωμάτων που αναφέρθηκαν από τους αρμόδιους φορείς της πολιτείας.

Σπουδές και εργασία. Το γεγονός ότι το 65% των αναπήρων ανέφεραν ότι οι σπουδές δεν τους βοήθησαν στην εύρεση εργασίας, αναδεικνύει τη διάσταση μεταξύ του περιεχόμενου των σπουδών και των αναγκών της αγοράς εργασίας, στοιχείο που χαρακτηρίζει, βέβαια, συνολικά τη σχέση αγοράς εργασίας και εκπαιδευτικού συστήματος. Οι σπουδές βοήθησαν περισσότερο τις γυναίκες να βρουν εργασία, ενώ όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο τόσο περισσότερο βοηθούν οι σπουδές στην επαγγελματική αποκατάσταση. Σε μικρότερο βαθμό βοήθησαν οι σπουδές, τους άνεργους, όσους έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες, πολλαπλές αναπηρίες και τους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση.

Από την αξιολόγηση της βαρύτητας των παραγόντων στη λήψη απόφασης για την απασχόληση, προκύπτει ότι τα άτομα με αναπηρία δίνουν ιδιαίτερα μεγαλύτερη βαρύτητα στην ανάγκη για επιβίωση, στην ισότιμη συμμετοχή στην εργασία και στην κοινωνική καταξίωση μέσω της εργασίας. Σημαντικό ρόλο παίζουν επίσης οι ικανότητες, οι κλίσεις και τα τυπικά προσόντα των ατόμων με αναπηρία.

Το φύλο δεν φαίνεται να διαφοροποιεί σημαντικά τη βαρύτητα των παραγόντων, με εξαίρεση τις κλίσεις, τις ικανότητες και τα τυπικά προσόντα όπου οι γυναίκες δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα από τους άνδρες.

Όσον αφορά τη διαφοροποίηση κατά το μορφωτικό επίπεδο, κυρίως οι απόφοιτοι της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δίνουν μικρότερη βαρύτητα σε όλους τους ανωτέρω παράγοντες. Το ίδιο διαπιστώνεται και για τους άνεργους σε σχέση με τους εργαζόμενους.

Το είδος της αναπηρίας φαίνεται ότι επηρεάζει την αξιολόγηση της βαρύτητας των ανωτέρω παραγόντων αφού όσοι έχουν προβλήματα όρασης, ψυχικές/νοητικές ασθένειες και πολλαπλές αναπηρίες τους αξιολογούν λιγότερο, ενώ όσοι έχουν προβλήματα κώφωσης αξιολογούν λιγότερο επίσης τις κλίσεις και τυπικά προσόντα.

Κυρίως οι οικονομικοί μετανάστες και δευτερευόντως οι εξαρτημένοι ή υπό απεξάρτηση αξιολογούν σε μικρότερο βαθμό τη βαρύτητα των ανωτέρω παραγόντων προκειμένου να αποφασίσουν να εργαστούν.

Ενδιαφέρον για εργασία. Η συντριπτική πλειοψηφία των αναπήρων (90%), ενδιαφέρεται να εργαστεί. Σχετικά αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις εντοπίζονται στους απόφοιτους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, στα άτομα με κινητικά προβλήματα, με πολλαπλές αναπηρίες και στους οικονομικούς μετανάστες, που δήλωσαν ότι επιθυμούν να εργασθούν σε ποσοστά πολύ υψηλά μεν, αλλά χαμηλότερα από το μέσο όρο.

Σημερινή εργασιακή κατάσταση. Η μεγάλη πλειοψηφία (60%) των ατόμων με αναπηρία είναι άνεργοι, (υπενθυμίζεται, ωστόσο, ότι το δείγμα προέρχεται από τα αρχεία του Ο.Α.Ε.Δ.) Το ποσοστό των ανέργων είναι υψηλότερο στις γυναίκες, στους αποφοίτους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και του Γυμνασίου, στους άγαμους και στους διαζευγμένους, σε όσους έχουν ψυχικές/νοητικές ασθένειες, στους παλιννοστούντες και στους εξαρτημένους ή υπό απεξάρτηση. Διαφαίνεται ότι οι παραπάνω κατηγορίες των αναπήρων υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις στην επιδίωξή τους να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Η ανεργία αναδεικνύεται ως το υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα των ατόμων με αναπηρία, το οποίο αν και απασχολεί όλους, είναι εντονότερο στις προαναφερόμενες κατηγορίες.

Εργασιακή εμπειρία κατά το παρελθόν. Το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία που δεν έχουν εργασιακή εμπειρία (32,4%) αξιολογείται ως υψηλό. Η διάρκεια της εργασιακής εμπειρίας όσων έχουν εργαστεί είναι για τους μισούς περίπου ένα έως τρία έτη, για το ¼ από 3-10 έτη και για το μικρότερο ποσοστό (14%) πάνω από 10 έτη.

Όσον αφορά τη διάρκεια της ανεργίας, το 19,4% των ανέργων δήλωσε ότι είναι άνεργοι για χρονικό διάστημα έως 1 έτος, 20,6% 1-3 έτη, 15,6% 3-5 έτη και 37,8% 5 έτη και άνω. Υψηλό ποσοστό ανέργων (80%) παραμένει για μεγάλο χρονικό διάστημα (πέραν του έτους) στην ανεργία. Για πολύ υψηλό ποσοστό των ατόμων με αναπηρία η ανεργία συνιστά σχεδόν μόνιμη κατάσταση. Συνεπώς, μαζί με το υψηλό ποσοστό της ανεργίας συνυπάρχουν εξαιρετικά υψηλά ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας. Στην κατάσταση αυτή

θα πρέπει να συνυπολογισθεί και η μεγάλη ρευστότητα ως προς τη διάρκεια της απασχόλησης όσων εργάζονται. Τα ευρήματα αυτά συνθέτουν σε όλη του την έκταση το πρόβλημα του αποκλεισμού των αναπήρων από την αγορά εργασίας και αναδεικνύουν την ανάγκη ανάληψης πρωτοβουλιών εκ μέρους της πολιτείας και των κοινωνικών φορέων για την αντιμετώπισή του.

Πλήρης-μερική απασχόληση. Η πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρία (70,6%), έχουν πλήρη απασχόληση και οι υπόλοιποι μερική απασχόληση ή αυτοαπασχολούνται. Το φύλο, η μόρφωση και η οικογενειακή κατάσταση δεν φαίνεται να επηρεάζουν το είδος της απασχόλησης (πλήρης-μερική-αυτοαπασχόληση). Με βάση το είδος της αναπηρίας όσοι έχουν προβλήματα όρασης και κώφωσης έχουν μεγαλύτερο ποσοστό πλήρους απασχόλησης.

Όσον αφορά στη διάρκεια της απασχόλησης, όσων εργάζονται, για τα 3/5 είναι ένα και ένα έως τρία έτη και για τα υπόλοιπα 2/5 τρία έτη και πάνω. Λιγότεροι από ένας στους τρεις εργάζονται στο δημόσιο τομέα και τα 2/3 στον ιδιωτικό.

Οι γυναίκες, οι οικονομικοί μετανάστες και οι παλιννοστούντες εργάζονται λιγότεροι στο δημόσιο και περισσότεροι στον ιδιωτικό τομέα, ενώ όσοι έχουν προβλήματα όρασης, κώφωσης και πολλαπλές αναπηρίες απασχολούνται σε μεγαλύτερο από το γενικό μέσο όρο στο δημόσιο. Το ¼ ανέφερε ότι η εργασία τους έχει ή είχε σχέση με τις σπουδές τους, οι μισοί ότι δεν έχει και οι υπόλοιποι ότι είχε σχέση ορισμένες φορές.

Συμπεριφορά τρίτων στο χώρο εργασίας. Τα άτομα με αναπηρία που έχουν εργασιακή εμπειρία είναι σε γενικές γραμμές ικανοποιημένοι από τη στάση των εργοδοτών, στελεχών, συναδέλφων και πελατών. Το ποσοστό που δηλώνουν πλήρη ικανοποίηση κυμαίνεται από 52-64%. Ωστόσο, μεγάλο ποσοστό ατόμων με αναπηρία (που κυμαίνεται από 24-29%), δήλωσε μέτριο βαθμό ικανοποίησης. Καθόλου ικανοποιημένοι δήλωσαν οι εργαζόμενοι σε σχετικά χαμηλό ποσοστό από 4-10%. Ο βαθμός ικανοποίησης δεν διαφοροποιείται ουσιαστικά ανάμεσα στις κατηγορίες που εξετάζονται (εργοδότες, στελέχη, συνάδελφοι, πελάτες).

Σπουδαιότητα παραγόντων στην προσπάθεια ανεύρεσης εργασίας. Από τη διερεύνηση της σπουδαιότητας ορισμένων παραγόντων στην προσπάθεια των ατόμων με αναπηρία να βρουν δουλειά προέκυψε ότι:

Θετικό έως πολύ θετικό ρόλο παίζουν οι ικανότητες και τα προσόντα, η εμπειρία. Το στοιχείο αυτό παραπέμπει στην κρισιμότητα της εκπαίδευσης, κατάρτισης και εξασφάλισης επαγγελματικής εμπειρίας για τα άτομα με αναπηρία.

Επίσης πολύ σημαντικό ρόλο παίζει η αξιοποίηση των επιδοτούμενων προγραμμάτων, στοιχείο το οποίο οδηγεί στο συμπέρασμα ότι θα πρέπει να συνεχισθούν με εντατικότερο και ορθολογικότερο τρόπο.

Κρίσιμη σημασία έχει η στάση του εργοδότη απέναντι στα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία. Είναι προφανές ότι σε σημαντικό βαθμό η στάση αυτή επηρεάζεται από την προηγούμενη εμπειρία που έχει ο εργοδότης από την απασχόληση ατόμων με αναπηρία. Τα στοιχεία της έρευνας δείχνουν ότι αυτή η εμπειρία των εργοδοτών είναι από θετική έως ουδέτερη. Αυτό σημαίνει ότι η τα άτομα με αναπηρία έχουν τις ικανότητες και τη θέληση για διάκριση στην εργασία και το ότι είναι σε θέση να ενταχθούν ισότιμα στην αγορά εργασίας.

Προς την ίδια κατεύθυνση λειτουργεί και η άποψη των ατόμων με αναπηρία όσον αφορά στην αξιολόγηση της εργασίας τους σε σχέση με την εργασία των συναδέλφων τους, από τις περισσότερες απαντήσεις προκύπτει ότι δεν θεωρούν ότι υπάρχει κάποια διαφορά. Αντιθέτως σχετικά μεγάλο ποσοστό (23,6%) δήλωσε ότι έχει υψηλότερη απόδοση, ενώ μόλις το 8,7% θεωρεί ότι η απόδοσή τους είναι χαμηλότερη.

Ιδιαίτερα κρίσιμη σημασία έχουν και οι υποδομές πρόσβασης στο χώρο εργασίας για πολλές από τις κατηγορίες των ατόμων με αναπηρία.

Αρκετοί από τους παράγοντες που εξετάστηκαν είναι σε μεγάλο βαθμό *ουδέτεροι* όσον αφορά στη διαδικασία εύρεσης εργασίας. Τέτοιοι παράγοντες είναι το φύλο, αν και από πολλούς αναφέρθηκε ότι παίζει ρόλο, η οικογενειακή κατάσταση.

Υπάρχουν ωστόσο και αρκετοί παράγοντες οι οποίοι μπορεί να λειτουργήσουν *αρνητικά*. Τέτοιοι παράγοντες είναι η ένταξη στην κατηγορία των οικονομικών μεταναστών, η μεγάλη ηλικία, η έλλειψη υποδομών πρόσβασης στο χώρο εργασίας και σε ορισμένες περιπτώσεις το φύλο.

Από τη διερεύνηση των μέσων που έχουν αξιοποιηθεί εκ μέρους των ατόμων με αναπηρία για την ανεύρεση εργασίας, διαπιστώνεται ότι, ως πρώτη επιλογή αναφέρονται οι γνωριμίες με τον εργοδότη και ακολουθούν οι αγγελίες και οι προσωπικές προσπάθειες πέραν των γνωριμιών. Είναι ιδιαίτερα σημαντική η διαπίστωση ότι οι υπηρεσίες και δυνατότητες που προσφέρει ο Ο.Α.Ε.Δ. έχουν πολύ χαμηλό βαθμό αξιοποίησης.

Εν κατακλείδι σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού τα άτομα με αναπηρία χαρακτηρίζονται:

- Από δυσμενέστερη κατάσταση όσον αφορά:
  - την οικογενειακή κατάσταση (υψηλό ποσοστό άγαμων και χωρίς παιδιά)
  - την ανάγκη για μόνιμη ιατρική παρακολούθηση και φροντίδα
  - την οικονομική επιβάρυνση για την κάλυψη της δαπάνης για ιατρική παρακολούθηση και της εν γένει φροντίδα των ατόμων με αναπηρία.
  - το ποσοστό και τη διάρκεια της ανεργίας
  - το βαθμό ασφάλειας της θέσης εργασίας που κατέχουν όταν εργάζονται
- Υπάρχουν ορισμένες κατηγορίες ατόμων με αναπηρία που βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση, πρόκειται:
  - α. για σχεδόν το 20 % των ατόμων με αναπηρία που ζουν σε οικογένειες στις οποίες υπάρχουν περισσότεροι του ενός άτομα με αναπηρία,
  - β. για ποσοστό 7,5% που ανήκουν στις κοινωνικές ομάδες των οικονομικών μεταναστών, των παλιννοστούντων και των εξαρτημένων ατόμων,
  - γ. για ποσοστό 8% που είναι ανασφάλιστοι,
  - δ. για αυτούς που έχουν πολλαπλές ή/και βαριάς μορφής αναπηρίες.

- Από ευνοϊκότερη κατάσταση όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης. Το στοιχείο αυτό είναι σημαντικό διότι αποτελεί βασική προϋπόθεση ένταξης στην αγορά εργασίας και για την ισότιμη κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία. Από όλες σχεδόν τις σχετικές ερωτήσεις προκύπτει ότι με την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου η θέση των ατόμων με αναπηρία βελτιώνεται σε μεγάλο βαθμό. Η παρατήρηση αυτή αφορά τόσο το στενό οικογενειακό περιβάλλον, αλλά και την ευρύτερη τοπική κοινωνία, το χώρο της εκπαίδευσης και το εργασιακό περιβάλλον.

2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Από τα παραπάνω αποτελέσματα της πρωτογενούς έρευνας, αλλά και τα προβλήματα που αναφέρθηκαν στην παρουσίαση των δευτερογενών στοιχείων, αναδεικνύονται οι παρακάτω προτεραιότητες, άξονες δράσης και πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία.

Ουσιαστικές πολιτικές πρόληψης της αναπηρίας.

Αρκετές από τις μορφές αναπηρίας είναι ασφαλώς αναπόφευκτες. Ωστόσο, σημαντικός αριθμός περιπτώσεων είναι δυνατόν να αποφευχθεί η τουλάχιστον να περιορισθεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι αναπηρίες από ατυχήματα και ιδίως από τροχαία ατυχήματα. Τα επίπεδα είναι πολλά: ιατρική περίθαλψη, προληπτική ιατρική, ενημέρωσης σε θέματα υγείας, ενημέρωση και λήψη μέτρων για τα εργατικά ατυχήματα, τα τροχαία ατυχήματα, τα ατυχήματα της παιδικής ηλικίας κλπ. Προς την κατεύθυνση αυτή χρειάζεται μία πολυδιάστατη εθνική πολιτική πρόληψης της αναπηρίας.

Αξιοποίηση του θετικού ρόλου της εκπαίδευσης-κατάρτισης

Το επίπεδο εκπαίδευσης συνιστά ιδιαίτερα κρίσιμο παράγοντα για την ισότιμη κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία. Από όλες σχεδόν τις σχετικές ερωτήσεις προκύπτει ότι με την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου η θέση των ατόμων με αναπηρία βελτιώνεται σε μεγάλο βαθμό. Η παρατήρηση αυτή αφορά τόσο το στενό οικογενειακό περιβάλλον, αλλά και την ευρύτερη τοπική κοινωνία, το χώρο της εκπαίδευσης και το εργασιακό περιβάλλον. Το ίδιο συμπέρασμα εξάγεται και όσον αφορά την κατάρτιση, τις ικανότητες και τα προσόντα των ατόμων με αναπηρία. Συνακόλουθα, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην εκπαίδευση, κατάρτιση και την εν γένει πολιτική για τη βελτίωση των ικανοτήτων και προσόντων των ατόμων με αναπηρία. Όσο αμερόληπτη και αν είναι η κοινωνία, πάντα ορισμένα άτομα θα βρίσκονται στη θέση να αποδείξουν την αξία τους με μεγαλύτερη προσπάθεια, συνακόλουθα θα πρέπει να είναι εφοδιασμένα με τα κατάλληλα εφόδια.

Διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου εθνικού σχεδίου εκπαίδευσης και κατάρτισης των αναπήρων με τη συνεργασία του Υπουργείου Παιδείας και των συλλογικών φορέων των ατόμων με αναπηρία. Βασικές παράμετροι του σχεδίου αυτού είναι:

- Μέτρα και διευκολύνσεις για την ισότιμη συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία, (σχολικό περιβάλλον και υποδομές, μέσα διδασκαλίας, ειδικευμένο εκπαιδευτικό προσωπικό, πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες).
- Εναρμόνιση του περιεχόμενου της εκπαίδευσης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και ειδικότερα με τις ειδικότητες εκείνες που προσφέρονται για την απασχόληση των ατόμων με αναπηρία.
- Σχεδιασμός προγραμμάτων κατάρτισης που να ανταποκρίνονται τόσο στα χαρακτηριστικά των ατόμων με αναπηρία, όσο και στις ανάγκες της αγοράς εργασίας.
- Διαμόρφωση κριτηρίων συμμετοχής στα προγράμματα κατάρτισης που δεν θα δημιουργούν αποκλεισμούς σε κατηγορίες ατόμων με αναπηρία.

Εξειδίκευση των μέτρων κατά κατηγορία αναπηρίας.

Η μορφή αλλά και ο βαθμός αναπηρίας επηρεάζει με διαφορετικό τρόπο τις εργασιακές δυνατότητες και συνεπώς παίζει σημαντικό ρόλο όσον αφορά στις ευκαιρίες απασχόλησης. Η μορφή αναπηρίας διαφοροποιεί τη στάση του στενού οικογενειακού, αλλά κυρίως του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος (εκπαιδευτικού, εργασιακού). Συνακόλουθα, πέραν των γενικών πολιτικών που αφορούν σε όλα τα άτομα με αναπηρία, είναι απαραίτητες εξειδικευμένες πολιτικές που θα αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τα ειδικά προβλήματα κάθε κατηγορίας ατόμων με αναπηρία. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η ειδική μέριμνα για τα άτομα που βιώνουν πολλαπλές διακρίσεις (άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, των μακροχρόνια ανέργων, των διαζευγμένων, όσων πάσχουν από πολλαπλές αναπηρίες, ψυχικές/νοητικές ασθένειες, προβλήματα κώφωσης και όρασης, των εξαρτημένων ή υπό απεξάρτηση, των οικονομικών μεταναστών και των παλιννοστούντων).

Ενίσχυση των μέτρων κοινωνικής προστασίας

Η μελέτη ανέδειξε σειρά λόγους για τους οποίους είναι επιτακτική η ουσιαστική ενίσχυση των μέτρων κοινωνικής προστασίας των αναπήρων από την πολιτεία, στην κατεύθυνση

της βελτίωσης της ποιότητας ζωής και στη διευκόλυνση της ισότιμης κοινωνικής ένταξής τους. Η αυστηρή εφαρμογή των νόμων για τα δικαιώματα των αναπήρων, η διασφάλιση των πόρων για την κάλυψη της αναγκαίας φροντίδας, η γενναία αύξηση των επιδομάτων, η ασφάλιση όλων των αναπήρων, η κάλυψη της δαπάνης για τα τεχνικά μέσα που έχουν ανάγκη κ.λ.π.. Η ανάγκη ενίσχυσης των μέτρων κοινωνικής προστασίας υπογραμμίζεται από τα εξής στοιχεία:

- *Αθροιστικά το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία που δεν έχουν δική τους οικογένεια (άγαμοι, διαζευγμένοι, χήροι) ανέρχεται σε 75,9%. Το δύο αυτά στοιχεία σε συνδυασμό έχουν εξαιρετικά κρίσιμη σημασία από την άποψη των περιορισμένων δυνατοτήτων κάλυψης αναγκών και φροντίδας από το οικογενειακό περιβάλλον, ειδικά για τα ηλικιωμένα άτομα, γεγονός ότι συνεπάγεται αυξημένες υποχρεώσεις από τους κρατικούς φορείς.*
- *Σχεδόν το 20% των ατόμων με αναπηρία ζει σε οικογένεια όπου υπάρχει ακόμη ένα άτομο με αναπηρία. Το γεγονός αυτό επιτείνει ακόμη περισσότερο τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους. Είναι προφανές ότι τέτοιες περιπτώσεις θα πρέπει να τύχουν ειδικής πολιτικής από το κράτος, πέραν της υποστήριξης που έχουν για κάθε άτομο ξεχωριστά.*
- *Τα άτομα με αναπηρία που ταυτόχρονα ανήκουν σε κάποια άλλη ευαίσθητη κοινωνική ομάδα (παλιννοστούντες, οικονομικοί μετανάστες, εξαρτημένοι από ουσίες ή υπό απεξάρτηση) είναι 7,5 %. Πρόκειται συνεπώς για ένα σημαντικό τμήμα των ατόμων με αναπηρία που χρειάζεται ειδικές πολιτικές στήριξης. Είναι αξιοσημείωτο, ωστόσο, ότι τα άτομα αυτά έχουν ικανοποιητικό επίπεδο εκπαίδευσης.*
- *Πολύ μεγάλο ποσοστό (55,8%) των ατόμων με αναπηρία έχει ανάγκη μόνιμης ιατρικής και ψυχολογικής παρακολούθησης και φροντίδας. Το στοιχείο αυτό σε συνδυασμό με το ότι περίπου στο 35% των περιπτώσεων οι δαπάνες αυτές καλύπτονται από την οικογένεια και τους ίδιους, παραπέμπει στην αναγκαιότητα λήψης ουσιαστικών μέτρων για την οικονομική ελάφρυνση των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους.*

Ουσιαστική αναβάθμιση των υπηρεσιών του κράτους, της τοπικής αυτοδιοίκησης, των δομών στήριξης και των συλλογικών φορέων των ατόμων με αναπηρία.

Ο βαθμός ικανοποίησης των ατόμων με αναπηρία από τους διάφορους φορείς (κράτος, τοπική αυτοδιοίκηση, υποστηρικτικές δομές των ατόμων με αναπηρία και συλλογικοί φορείς των ατόμων με αναπηρία) είναι ιδιαίτερα χαμηλός δεδομένου ότι καθόλου ικανοποιημένοι δήλωσαν από 38,2% - 51,7%. Συνακόλουθα, όλοι οι ανωτέρω φορείς θα πρέπει να βελτιώσουν ριζικά τις πολιτικές και τις παρεχόμενες υπηρεσίες τους.

Το κράτος, η τοπική αυτοδιοίκηση, οι δομές στήριξης και οι συλλογικοί φορείς των ατόμων με αναπηρία επιβάλλεται να δραστηριοποιηθούν πιο ουσιαστικά με τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία. Παράλληλα με τη διαρκή προσπάθεια εκσυγχρονισμού του σχετικού θεσμικού πλαισίου, βασική προτεραιότητα είναι η εφαρμογή των υφιστάμενων νόμων όπως π.χ. για την πρόσβαση στο δομημένο περιβάλλον.

Η *τοπική αυτοδιοίκηση* αξιοποιώντας τα προγράμματα του Γ'Κ.Π.Σ. και αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες στην κατεύθυνση της συμβουλευτικής υποστήριξης και προώθησης στην αγορά εργασίας των ατόμων με αναπηρία, μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά σε τοπικό επίπεδο στην ισότιμη συμμετοχή και ένταξη των αναπήρων. Με πρωτοβουλία της Κ.Ε.Δ.Κ.Ε. θα ήταν χρήσιμη η δικτύωση των πρωτοβουλιών αυτών για την ανταλλαγή εμπειριών, καλών πρακτικών και τεχνογνωσίας και η διασύνδεσή τους με αντίστοιχα δίκτυα χωρών της Ε.Ε..

Ειδικότερα όσον αφορά στις *δομές στήριξης* των ατόμων με αναπηρία, βασικά θέματα προς αντιμετώπιση είναι η εξασφάλιση των αναγκαίων για τη λειτουργία τους πόρων, η επαρκής στελέχωσή τους με εξειδικευμένο προσωπικό και ο εξοπλισμός τους με την αναγκαία τεχνική και τεχνολογική υποδομή. Για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των δομών κρίσιμη κρίνεται η συνεργασία τους με την ιδιωτική πρωτοβουλία και με τους φορείς των ατόμων με αναπηρίας καθώς και η δικτύωση των δομών.

Όσον αφορά όλες τις πολιτικές και προσπάθειες του κράτους, της τοπικής αυτοδιοίκησης, των δομών στήριξης, των συλλογικών φορέων των ατόμων με αναπηρία, η όποια

προσπάθεια θα πρέπει να έχει προοπτική, συνέπεια και συνέχεια και δε θα πρέπει να εξαντλείται σε περιστασιακά προγράμματα. Επίσης οι ανωτέρω παρεμβάσεις θα πρέπει να σχεδιάζονται, να υλοποιούνται και να αξιολογούνται σε επίπεδο τοπικής κοινότητας, μέσω διαδικασιών αποκέντρωσης, με την ενεργό συμμετοχή των ίδιων των αναπήρων.

Βελτίωση και διευρυμένη συνέχιση των εθνικών και κοινοτικών προγραμμάτων.

Το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία που έχει συμμετάσχει σε κάποιο από τα εθνικά και κοινοτικά προγράμματα που αφορούν στην κατάρτιση, ένταξη σε θέση εργασίας κλπ., αξιολογείται μάλλον ως χαμηλό. Η αποτελεσματικότητα των ανωτέρω προγραμμάτων, παρά τις αναγκαίες βελτιώσεις που απαιτούνται, κρίνεται θετική. Συνεπάγεται λοιπόν η ανάγκη συνέχισης και ενίσχυσης των προγραμμάτων αυτών, παράλληλα βέβαια με την ποιοτική τους αναβάθμιση και την εξειδίκευσή τους σε συγκεκριμένες κατηγορίες ατόμων με αναπηρία.

Στο σχεδιασμό και υλοποίηση των εθνικών και κοινοτικών προγραμμάτων για τα άτομα με αναπηρίες είναι ανάγκη να δοθεί ιδιαίτερο βάρος σε θέματα όπως, το συγκεκριμένο περιεχόμενο με βάση τη μορφή της αναπηρίας και τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας για τη συγκεκριμένη θέση εργασίας, η διασφάλιση των αναγκαίων τεχνικών και τεχνολογικών μέσων, η ενεργός συμμετοχή των φορέων και των ίδιων των ατόμων με αναπηρία στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση των προγραμμάτων, π.χ. ως εκπαιδευτές, αξιολογητές, σύμβουλοι κ.λ.π.

Με την ευκαιρία του σχεδιασμού του Δ' Κ.Π.Σ., θα ήταν χρήσιμη η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων για τα άτομα με αναπηρίες που υλοποιούνται στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ. Τα συμπεράσματα της αξιολόγησης αυτής να αξιοποιηθούν στην επεξεργασία και διαμόρφωση των νέων πρωτοβουλιών που θα ενταχθούν στο Δ' ΚΠΣ.

Βελτίωση των δημόσιων υποδομών

Άμεση κρίνεται η ανάγκη ουσιαστικής βελτίωσης των δημόσιων υποδομών (μέσα μαζικής μεταφοράς, στις δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες, στους χώρους εργασίας, στο σχολείο και στην πρόσβαση σε στους χώρους πολιτισμού και ψυχαγωγίας). Τα

συγκεκριμένα προβλήματα πρέπει να αντιμετωπιστούν για τη διαμόρφωση ενός κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στο οποίο θα μπορούν να ζουν όλοι οι πολίτες χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς. Η ευθύνη γι αυτό ανήκει πρωτίστως στους δημόσιους φορείς, αλλά και στον ιδιωτικό τομέα, πολύ περισσότερο που σε αρκετές περιπτώσεις οι αναγκαίες παρεμβάσεις επιδοτούνται από εθνικά ή κοινοτικά προγράμματα. Η αντιμετώπισή τους σχετίζεται και με την αυστηρή εφαρμογή των νόμων εκ μέρους των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων.

Ισχύς δικαιωμάτων

Η άποψη των ατόμων με αναπηρία σχετικά με τα δικαιώματά τους στην κοινωνική αποκατάσταση, στην απασχόληση και στην ένταξη στο κοινωνικό σύνολο, είναι σαφώς αρνητική. Λιγότερο αρνητική είναι σε ότι αφορά τα δικαιώματα για ιατρική και ψυχολογική παρακολούθηση, για εκπαίδευση και κατάρτιση και πληροφόρηση. Επίσης, σημαντικό ποσοστό των ερωτώμενων δεν έδωσε απάντηση στοιχείο που αποδίδεται μάλλον σε άγνοια των δικαιωμάτων τους. Διαφαίνεται συνεπώς η επιτακτική ανάγκη υπέρβασης της υστέρησης που υπάρχει στην υιοθέτηση και έμπρακτη διασφάλιση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία από τους αρμόδιους φορείς της πολιτείας.

Πλέγμα μέτρων για την ενίσχυση της απασχόλησης

Η *κοινωνική καταξίωση μέσω της εργασίας*, παράλληλα βέβαια με τους βιοποριστικούς λόγους, κατέχει εξέχουσα θέση στους παράγοντες που επηρεάζουν την απόφαση για αναζήτηση εργασίας. Ενισχυτικά προς την ανωτέρω διαπίστωση λειτουργεί και το γεγονός ότι συντριπτική πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρία ενδιαφέρεται να εργαστεί. Αυτό σημαίνει ότι τα άτομα με αναπηρία επιθυμούν με αξιοπρέπεια και με ίδιες δυνάμεις να εξασφαλίσουν τα προς το ζειν, και άρα η Πολιτεία οφείλει να καταβάλει το μερίδιο που της αναλογεί, ώστε η συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα να μπορέσει να λειτουργήσει ισότιμα. Η πολυδιάστατη υποστήριξη των ατόμων με αναπηρία στη διαδικασία ένταξης στην αγορά εργασίας, συνιστά ουσιαστική συνεισφορά στην αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτής της κοινωνικής ομάδας.

Υψηλό ποσοστό ανέργων (80%) παραμένει για μεγάλο χρονικό διάστημα (πέραν του έτους) στην ανεργία. Για πολύ υψηλό ποσοστό των ατόμων με αναπηρία η ανεργία

συνιστά σχεδόν μόνιμη κατάσταση. Συνεπώς, μαζί με το υψηλό ποσοστό της ανεργίας συνυπάρχουν εξαιρετικά υψηλά ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας. Στην κατάσταση αυτή θα πρέπει να συνυπολογισθεί και η μεγάλη ρευστότητα ως προς τη διάρκεια της απασχόλησης όσων εργάζονται. Τα ευρήματα αυτά συνθέτουν σε όλη του την έκταση το πρόβλημα του αποκλεισμού των αναπήρων από την αγορά εργασίας και αναδεικνύουν την ανάγκη ανάληψης πρωτοβουλιών εκ μέρους της πολιτείας και των κοινωνικών φορέων για την αντιμετώπισή του.

Από τη διερεύνηση της σπουδαιότητας ορισμένων παραγόντων στην προσπάθεια των ατόμων με αναπηρία να βρουν δουλειά προέκυψε ότι:

Θετικό έως πολύ θετικό ρόλο παίζουν οι ικανότητες και τα προσόντα, η εμπειρία. Το στοιχείο αυτό παραπέμπει στην κρισιμότητα της εκπαίδευσης, κατάρτισης και εξασφάλισης προηγούμενης επαγγελματικής εμπειρίας για τα άτομα με αναπηρία.

Η εμπειρία των εργοδοτών που έχουν ήδη απασχολήσει άτομα με αναπηρία είναι από θετική έως ουδέτερη. Αυτό σημαίνει ότι η απασχόληση των ατόμων με αναπηρία μέσω του παραδείγματος συνιστά μία εξαιρετικά αποτελεσματική διαδικασία πληροφόρησης-ενημέρωσης και άρσης των προκαταλήψεων του κοινωνικού συνόλου και δημιουργεί ευνοϊκές προϋποθέσεις για την ισότιμη αντιμετώπισή τους. Προς την ίδια κατεύθυνση λειτουργεί και η άποψη των ατόμων με αναπηρία όσον αφορά στην αξιολόγηση της εργασίας τους σε σχέση με την εργασία των συναδέλφων τους, δεδομένου ότι τις περισσότερες απαντήσεις προκύπτει ότι δεν θεωρούν ότι υπάρχει κάποια διαφορά, ή όταν υπάρχει τις περισσότερες φορές είναι υπέρ τους.

Υπάρχουν παράγοντες οι οποίοι μπορεί να λειτουργήσουν *αρνητικά* στην προσπάθεια των ατόμων με αναπηρία να βρουν εργασία. Τέτοιοι παράγοντες είναι η μεγάλη ηλικία, και η έλλειψη υποδομών πρόσβασης στο χώρο εργασίας και η έλλειψη εξοπλισμού-τεχνικών βοηθημάτων ώστε τα άτομα με αναπηρία να μπορούν να λειτουργούν ισότιμα.

- Επιμονή από τις αρμόδιες αρχές και φορείς των ατόμων με αναπηρία στην εφαρμογή των υφιστάμενων διατάξεων για την απασχόληση στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα.

- Η σύζευξη προσόντων και αναγκών της αγοράς εργασίας μέσω της εκπαίδευσης και κατάρτισης.
- Ο συνειδητός και συστηματικός σχεδιασμός νέων θέσεων εργασίας που θα προορίζονται για άτομα με αναπηρία, ιδιαίτερα στους τομείς της κοινωνικής οικονομίας και από τοπικούς, κοινωνικούς, αυτοδιοικητικούς και αναπτυξιακούς φορείς.
- Η ευαισθητοποίηση των εργοδοτικών οργανώσεων, των εργοδοτών και των διοικητικών στελεχών των επιχειρήσεων για την απασχόληση των ατόμων με αναπηρία.
- Η ενίσχυση των κινήτρων των εργοδοτών για την απασχόληση των ατόμων με αναπηρία.
- Η λήψη μέτρων για τη διασφάλιση μεγαλύτερης διάρκειας και σταθερότητας στην εργασία όσων εργάζονται.
- Η προσπάθεια έγκαιρης (από πλευράς ηλικίας) ένταξης των ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας.
- Η δημιουργία υποδομών πρόσβασης στο χώρο εργασίας και η προμήθεια εξοπλισμού-τεχνικών βοηθημάτων
- Με ειδική μέριμνα θα πρέπει να αντιμετωπιστεί η ανεργία των αναπήρων που υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις. Κυρίως για τα άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, με πολλαπλές και βαριές αναπηρίες, τους οικονομικούς μετανάστες, τους εξαρτημένοι από ουσίες ή υπό απεξάρτηση και τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας.

Οι στάσεις και η συμπεριφορά του στενού οικογενειακού περιβάλλοντος, αλλά κυρίως του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος αν και θετική, έχει αρκετά περιθώρια βελτίωσης. Η βελτίωση της στάσης απέναντι στα άτομα με αναπηρία είναι ζήτημα που εξαρτάται από τα ίδια τα άτομα με αναπηρία, τους φορείς τους και βέβαια σε καθοριστικό βαθμό από την Πολιτεία.

- Κρίσιμη σημασία έχει η ενδυνάμωση του κινήματος των ατόμων με αναπηρία με την ενεργή συμμετοχή σε θέματα που τους αφορούν.
- Βελτίωση της γενικότερης παιδείας και ευρεία πληροφόρηση του κοινωνικού συνόλου. Ασφαλώς η βελτίωση της παιδείας είναι γενικότερο μακροχρόνιο ζήτημα,

ωστόσο στο ζήτημα της ενημέρωσης-πληροφόρησης υπάρχουν απεριόριστες δυνατότητες (πχ. η λειτουργία σχολών γονέων που έχουν παιδιά με αναπηρίες σε επίπεδο Δήμου, ειδικά προγράμματα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης για την πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης γύρω από τα προβλήματα και τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία κά),

- Εξασφάλιση προϋποθέσεων (υποδομές, εξοπλισμός) ώστε τα άτομα με αναπηρία να μπορέσουν να υπερβούν τα φυσικά εμπόδια και να είναι σε θέση να λειτουργήσουν ισότιμα και να αναδείξουν τις ικανότητές τους,

Ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα για τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Τα αποτελέσματα της έρευνας συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι στις επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα υπάρχουν μεγάλες αναξιοποίητες δυνατότητες για την απασχόληση ατόμων με αναπηρία. Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται από την αυξημένη κοινωνική ευαισθησία σημαντικού τμήματος των επιχειρηματιών στα θέματα ισότιμης μεταχείρισης και ίσων ευκαιριών για επαγγελματική ένταξη των ατόμων με αναπηρία. Η αξιοποίηση των δυνατοτήτων αυτών προϋποθέτει:

- Την προσαρμογή του θεσμικού πλαισίου της χώρας στις σχετικές οδηγίες της Ε.Ε. (2000/78).
- Την καθιέρωση συστήματος πολλαπλών κινήτρων για την απασχόληση των ατόμων με αναπηρία στον ιδιωτικό τομέα. Βασικό συστατικό ενός τέτοιου συστήματος πρέπει να είναι η επιδότηση των επιχειρήσεων για την προσαρμογή των χώρων στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία ώστε να έχουν πρόσβαση στη θέση εργασίας, και στην προμήθεια του κατάλληλου εξοπλισμού και βοηθημάτων ώστε να ασκούν ισότιμα την εργασία τους.
- Συστηματική πολιτική σύζευξης ζήτησης και προσφοράς εργασίας. Μία τέτοια πολιτική θα στηρίζεται στην αναλυτική περιγραφή των προδιαγραφών των θέσεων εργασίας και στην καταγραφή των ιδιαίτερων δυνατοτήτων των υποψηφίων μέσα από την καλή γνώση των ιδιοτεροτήτων και περιορισμών της κάθε μορφής αναπηρίας. Αυτό προϋποθέτει τη συστηματική καταγραφή από τον Ο.Α.Ε.Δ. των προσφερόμενων θέσεων εργασίας, τη διασύνδεση του συστήματος με τις εργοδοτικές οργανώσεις και τις δομές στήριξης των ατόμων με αναπηρία, την αναβάθμιση του ρόλου των Κ.Π.Α. στον τομέα εξατομικευμένης στήριξης των

ανέργων, με την παράλληλη σχετική επιμόρφωση των συμβούλων τους στις διαφορετικές μορφές και στα χαρακτηριστικά της κάθε μορφής αναπηρίας.

- Ανάλυση πρωτοβουλιών ενημέρωσης των επιχειρήσεων από τον Ο.Α.Ε.Δ. για τα υπάρχοντα προγράμματα ενίσχυσης των νέων θέσεων εργασίας για άτομα με αναπηρίες.
- Ανάπτυξη στοχευόμενων πολιτικών, μέτρων και προγραμμάτων προώθησης της απασχόλησης σε εκείνες τις κατηγορίες αναπήρων που λόγω της συσσώρευσης πολλαπλών διακρίσεων βιώνουν με μεγαλύτερη ένταση τον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας.
- Συνέργια των υπηρεσιών απασχόλησης, εκπαίδευσης και πρόνοιας για την ολιστική προσέγγιση της κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης των ατόμων με αναπηρία με λήψη παράλληλων μέτρων που θα διευκολύνουν τη μετάβαση από την οικογένεια και το σχολείο στο εργασιακό περιβάλλον.

Σύστημα ολοκληρωμένης και συστηματικής καταγραφής των ατόμων με αναπηρία.

Η πλήρης και συστηματική καταγραφή των ατόμων με αναπηρία συνιστά διαδικασία που θα συμβάλλει, εκτός των άλλων, στον πιο συγκεκριμένο και στοχευμένο σχεδιασμό των πολιτικών για τα άτομα με αναπηρίες.

Δημιουργία ειδικής Αρχής

Ο προτεινόμενος θεσμός θα είχε ως βασικό αντικείμενο τον έλεγχο της εφαρμογής των υφιστάμενων διατάξεων για τα άτομα με αναπηρία. Οι αρμοδιότητες θα μπορούσαν ενδεχομένως να επεκταθούν στο σχεδιασμό των πολιτικών, την έρευνα και συστηματική επεξεργασία των προβλημάτων. Ένας τέτοιος θεσμός θα συνέβαλε στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων, στο συντονισμό των ενεργειών και στην αντιμετώπιση του προβλήματος διάχυσης και πολυκερματισμού των αρμοδιοτήτων. Στην προτεινόμενη Αρχή θα συμμετέχουν μεταξύ άλλων η ΕΣΑΕΑ και εκπρόσωποι των εμπλεκόμενων φορέων.